Cursus 5-2. Retoriek, (literatologie, 'welsprekendheidsleer')

Situering

5. Cursussen van 1987 tot 1990

5.1. Wijsg. denk- en methodeleer 87-88, (WDM1-WDM397, 453p.)

5.2. Retoriek, 1988-1989 (RH01-RH152, 147p.)

5.3. Filosofie van de levensloop, 1988-1989 (FLL1-FLL290, 258p.)

5.4. Vraagst. uit de cultuurfilosofie, 1989-1990, (KF1-KF351, 414p.)

5.5. Ideologie-analyse, 1989-1990, (IA1-IA59, 72p.)

Opmerking: *Deze cursus werd van een grotere spatiëring voorzien dan de tekst van de oorspronkelijke cursus. Verwijzingen in de oudere versie van deze tekst stemmen dus niet overeen met de huidige paginering van 'word'. Daarom wordt de oorspronkelijke paginering telkens weergegeven met de letters 'RE'. Ze staan voor 'Retoriek', en worden gevolgd van het oude paginanummer.*

Inleiding: *Het zwaartepunt van deze cursus ligt in het op een verantwoorde wijze een eindwerk kunnen opstellen. Men hoort wel eens meer dat niet alleen jongeren, maar ook heel wat volwassenen hierin niet voldoen, en dit terwijl op een juiste wijze teksten opstellen, van steeds groter belang wordt. Via een aantal steekproeven wordt getracht hieraan tegemoet te komen.*

Inhoud*: Klik hieronder de tekst aan die je wenst te lezen.*

Cursus 5-2. Retoriek, (literatologie, 'welsprekendheidsleer') 2
Inleiding (01/05) 2
1. Is vakwetenschap van 'welsprekendheid' afzonderbaar? (06/10) 7
2. De geledingen van de retorische act (11/16) 13
3. Het ontstaan ('genesis') van de Griekse retoriek. (17/27) 20
4. Retoriek in de zin van literatologie. (28/37) 32
5. Retoriek als informatie - of communicatietheorie. (38/51) 43
6. De verhandelingstheorie. (52/59). 58
6.1. Verhandelingstheorie: existentie/ essentie (60/65) 67
6.2. Verhandelingsleer: opgavehermeneutiek (thematiek). (66/73) 74
6.3. Verhandelingsleer: de topiek (gemeenplaatsenleer) (74/81) 83
6.4. Verhandelingsleer: logica en methodeleer. (82/91). 92
6.5. Verhandelingsleer: pathetiek. (92/105) 103
7. De beschrijvingsleer. (106/121) 118
8. Verhaalleer (narratiek, narratologie). (122/140) 137
9. De verslagkunde. (141/152). 159

Cursus 5-2. Retoriek, (literatologie, 'welsprekendheidsleer')

RE1

Inleiding (01/05)

Deze 'retoriek' is geen louter algemene retoriek, maar tevens een 'eindwerk-theorie', -- ten gerieve van Hivo-studentinnen en - studenten. Weliswaar zullen de voornaamste kenmerken van 'het goed kunnen schrijven en/of zeggen' (want dat is, in haar latere, bredere zin, 'retoriek' als toegepaste leer omtrent de taalvaardigheid) ter sprake komen, in zeer verkorte vorm. Maar het zwaartepunt ligt in "kunnen op verantwoordbare wijze een eindwerk opstellen".

Een culturele vergissing.

Een eeuw geleden, omtrent, begon een gedeelte van de toenmalige - o.m. Franse - intelligentsia aan de weloverwogen 'afbouw' (om met Derrida te spreken: "la déconstruction") van de omtrent vier- tot vijfentwintig eeuwen oude (en met resultaat aangewende) retoriek. Om … (verschiet niet) ze, heden, sedert een paar decennia, in te voeren, ofschoon in een herstichte zin.

Daarmee willen wij benadrukken dat "de retoriekrage", die een aantal intellectuelen te pakken krijgt, meer is dan een voorbijgaande mode. Althans voor ons standpunt. Voor ons is zij de herstichting - 'actualisering' kan men het ook heten - van een oerdegelijke discipline (leervak), die talloze gevormden taalvaardig heeft gemaakt, -- ook al beoordelen wij, van uit ons eigen - ook weer tijdgebonden - standpunt, en de retoriek en haar toepassingen anders (soms zeer 'kritisch' d.i. op de fouten wijzend). Wie onzer heeft, in het Middelbaar Onderwijs, niet leren zeggen 'holle retoriek'?

Onze leraressen/ leraars hebben, meestal, vergeten daaraan toe te voegen dat, behalve een zeer reële 'holle' ('voze') retoriek of spreek- en schrijfkunst, er een niet holle, zeer bruikbare retoriek bestond en - heden nog - bestaat. Men heeft de term "(holle) retoriek" ideologisch (d.i. vanuit soms zeer geleerde vooropstellingen zonder veel waarde, tenzij de subjectieve mening die zich erin uitspreekt) geladen met vooroordelen. Daartegen zal de tekst die volgt, (wees gerust) storm lopen. Om o.m. volgende redenen.

Een toenemende klacht.

"Op het college beheersen één op drie jonge Fransen niet meer hun/haar eigen taal. Een verslag van de Inspection générale leert ons dat, bij de opneming in de Zesde, vier leerlingen op tien als 'illettrés' (ongeletterden)

kunnen gebrandmerkt worden.

RE2

Een eenvoudige en korte uiteenzetting over feiten, die met haar/hun dagelijks leven in direct verband staan, kunnen zij niet eens - met begrip - lezen of neerpennen. Meteen beschikken zij niet over de noodzakelijke verworvenheden om zich, op minimaal peil, in onze maatschappij in te werken. (*Anne Vallée, Expression écrite*: *zéro*!, in: *Sélection du Readers Digest* (Zürich), 39 (1986), avril, 5/14).

Opm.-- *Dr. Guido Geerts, Enkele beschouwingen over taalvaardigheid en cultuur*, in: *Onze Alma Mater* 38 (1984): 2, 87/99, zegt o.m. "(...) Hier en elders, vroeger en nu, klaagt 'men' erover dat 'ze' niet kunnen schrijven. (...). Ik zou hele bladzijden kunnen vullen met teksten, waarin ik de zo-even genoemde klachten heb aangetroffen. (...). 'Ze' kunnen niet schrijven, dus. Evenmin kunnen 'ze' spreken (....). De 'nieuwe ongeletterdheid' is door *Christopher Lasch, The Culture of Narcissism* (1978) geanalyseerd als een aspect van het anti-intellectualisme. (...)". (A.c.,87v.).

Opm.-- *Cl. Callens, La réforme du Français* (een gepolykopieerde tekst), zegt: "*Oswald Ducrot/ Tzvetan Todorov* (beiden attachés de recherche au C.N.R.S., bekend om medewerking aan *Qu'est-ce que le structuralisme*? Paris, 1968), auteurs van *le Dictionaire encyclopédique des sciences du langage*, verklaarden, in de uitzending '*Science et technique* (*France-Culture*):

"Heden heerst een wanordelijke indruk in de taalwetenschappen, -- al was het maar onder terminologisch oogpunt. De vaktermen zijn verre van vastgelegd; zij variëren voortdurend. Bijna ieder leersysteem ('doctrine') - iedere maand, ieder jaar dagen taalkundige leersystemen op - schept zich een eigen vaktermentaal ('terminologie') zo dat dezelfde woorden, vaak, zeer verschillende betekenissen dekken; -- ja, soms hebben zij, van leerstelsel tot leerstelsel, een contradictorisch betekenis". (*Bulletin SBP*F 72/73, 1972, 90, n. 34).

Besluit: Lasch ziet 'Anti-intellectualisme' aan het werk; de Franse Structuralisten 'Babelse taalverwarring' onder de linguïsten zelf. Deze laatste vaststelling zet er ons toe aan ons zoveel mogelijk te houden aan de gevestigde, traditionele vaktermen om juist niet begripsverwarringen te stichten.

Behalve vernoemde factoren kan men vermelden: het Sturm-und-Drangaspect van de Romantiek (met zijn 'genie'-cultus en zijn individualisme),

het oudste Positivisme (met zijn afkeer voor talige aspecten),-- de 'Californische Revolutie' (met het Hippiefenomeen en New Left (Nieuw Links), zinnebeelden van 'Tegencultuur' en 'Gauchisme' tot-in-het-anti-intellectueletoe, die de zgn. 'generatiekloof' (in plaats van ze, door rustig dialogeren, te overbruggen) nog verdiepen.

RE3

Actualiteit der retoriek.

De bibliografische steekproeven, die de verdere tekst zal ten beste geven, zullen de actualiteit meer dan bevestigen.

Maar op meer Commonsensevlak zij b.v. verwezen naar:

(i) *Jutta Möller-Bäzner, Rhetorik* (*Riskieren sie die grosze Lippe*), in*: Cosmopolitan* (Für die Frau), 1985: 10 (Okt.), 128/133 (waar een lans gebroken wordt voor - vooral - het leren in het publiek optreden);

(ii) *A.G., La persuasion, -- cela s' apprend* in: *Journal de Genève*, 23.02.1989 (Gérald Menthe, marketingprof aan de Université de Genève, richt een versnelde cursus 'retoriek' in voor niet-universitairen);

(iii) *Modèles de discours pour les dirigents et cadres d' entreprise*, Paris (weka), 1987 (is een stel uitgewerkte modellen 'gemeenplaatsen' ('lieux communs'), in de allertraditioneelste, ofschoon aan moderne sfeer aangepaste stijl). --

Besluit: vrouwen, niet-universitairen, bedrijfsleiders, -- zij allen krijgen, hier en daar, 'retoriek' voorgeschoteld, -- het vak dat 'Modernisten', honderd jaar geleden, begonnen af te schaffen, -- het vak dat nu weer 'in' is.

Bibliografische steekproef.

(1) *H. Morier, Dictionnaire de poétique et de rhétorique*, Paris, 1961-1, 1981-3.

(2) *E.R. Curtius, La littérature européenne et le Moyen Age latin*, Paris, 1956 (Duits origineel: 1948);

-- *Ch.G. Baldwin, Ancient Rhetoric and Poetic* (*Interpreted from Representative Works*), Gloucester (Mass.), 1928-1 (beide werken zijn 'standaardwerken').

(3) De eerste - natuurlijk weer een Griek -, die een retoriek schreef, blijkt de vroege Protosfist *Anaximenes van Lampsakos* (-380/-320) te zijn, met zijn

Peri rhètorikès,-- een werkje dat verscheen iets voor Aristoteles' Retoriek (de klassieker, die dateert van + -362/-361).

Wie meer wil weten over de Antiek-Griekse retoriek, kan b.v. (uit een onover-zichtelijke massa boeken en artikels) lezen*: H.I. Marrou, Histoire de l' éducation dans l' antiquité*, Paris, 1948,-- 81/98 (*Les Sophistes*), 268/282 (*L' enseignement supriéur: la rhétorique*).

Verder: *C. Rehdantz, Demosthenes: Acht philippische Reden*, Hft 1, Leipzig, 1865-2, 13/16 (*Kurze Geschichte der Redekunst*), 109/133 (*Rhetorischer u. stilistischer Index*; -- nog steeds geldig);

-- *J.W. Hey Atkins, Greek Rhetoric*, in: *The Oxford Classical Dictionary*, 1950-2, 766/767;

RE4

-- E. *von Tunk, kurze Geschichte der altgriechischen Literatur*, Einsiedeln u. Kiln, 1942, 40/51 (*Die Redekunst*);

-- *R. Stock, Welsprekendheid*, in: *Helikoon* (*Bloemlezing uit Griekse en Latijnse schrijvers*), Antwerpen, s.d., 243/306.

(4) Situering, liefst Modern, van de retoriek in een breder denkkader:

-- *G. Fauconnier, Algemene communicatietheorie* (*Een overzicht van de wetenschappelijke theorieën over communicatie*), Utrecht/ Antwerpen, 1981, 19/27 (*Van retoriek naar algemene communicatietheorie*);

-- in semiotische (= tekenleerstellige) zin: *R. Barthes, L'aventure sémiologique*, Paris, 1985, 85/165 (*L'ancienne rhétorique*);

-- *Umberto Eco, La structure absente* (*Introduction à la sémiotique*), Paris, 1972, 19 (*Rhétorique*, 154/166 (*Le message persuasif : la rhétorique*). Opgemerkt zij dat wij over twee modellen van tekenleer beschikken, de semiotiek van Peirce (Morris) en de semiologie van de Saussure.

(5) Verdere werken: *H. Plett, Hrsg. Rhetorik* (*Kritische Positionen zum Stand der Forschung*), München, 1977 (thema: *de overgeleverde retoriek als onderzoeksmethode n.a.v. het Symposion te Essen*; -- literatuurtheoretisch, pragmatisch (resultaatgericht), handelingstheoretisch (= praxeologisch), -- cultuurhistorisch); --

-- *Chaïm Perelman, Retorica en argumentatie*, Baarn, 1979 (een baanbrekend en zeer degelijk werk);

-- *M. Weller/ G. Stuiveling, Moderne welsprekendheid* (*Handboek voor mondelinge taalbeheersing*), Amsterdam/ Brussel, 1968-3;

-- *G. Vardaman, Effective Communication of Ideas*, New York,1970;

-- *L. Bellenger, La persuasion*, Paris, 1985;

-- *O. Reboul, La rhétorique*, Paris, 1984;

-- *J. Kopperschmidt, Allgemeine Rhetorik* (*Einführung in die Theorie der persuasiven Kommunikation*), Stuttgart, 1973;

-- *G. Klaus, Die Macht des Wortes* (*Ein erkenntnistheoretisch-pragmatisches Traktat*), Berlin, 1969-4;

-- *K. Lehrer/ C. Wagner, Rational Consensus in Science and Society* (*A Philosophical and Mathematical Study*), Dordrecht, 1981;

-- *S. IJsseling, Retoriek en filosofie* (*Wat gebeurt er wanneer er gesproken wordt?*), Bilthoven, 1975;

-- *H. Lausberg, Elemente der literarischen, Rhetorik*, München, 1967-3;

-- *H. Elentsen, Moderne Rhetorik* (*Rede und Gespräch in der Wirtschaft und im öffentlichen Leben*), Heidelberg, 1963-2;

Last but not least, een occultistische benadering:

-- *P.-C. Jagot, L'éducation de la parole* (*Comment convaincre, séduire et captiver par une élocution claire et assurée*), St. Jean de Braye, 1975.

RE5

Eerste omschrijvingen.

Uit wat voorgaat, is voorzeker een vaag begrip 'retoriek' in uw geest opgekomen. Doch dit is, voorlopig, te weinig. Daarom een paar omschrijvingen, d.i. benaderende definities (wezens bepalingen).

(1). -- *P. Larousse, Grand dictionnaire universel du XIXe siecle*, 15 vol., 1866/1876 ; --13, 1143, zegt:

"De retoriek is de leer over de welsprekendheid, waarbij 'welsprekendheid' verstaan wordt als "l' art de persuader", de kunst van het overreden (overtuigend inwerken)". Géruzez, de steller van het artikel, voegt daaraan de klassieke methode der retoren (retoriekleraars) toe:

(a) als prescriptieve (normatieve) wetenschap geeft de klassieke retoriek stelregels, d.i. voorschriften, die als de vooropstellingen, hypothesen, van het goede schrijven en spreken gelden;

(b) als reductieve, op historische inductie gesteunde wetenschap toetst de klassieke retoriek deze vooropstellingen aan de grote meesterwerken van het goede schrijven en spreken. Zodat mettertijd een degelijk cultuurhistorisch materiaal werd opgestapeld (in de goede handboeken althans).

(2). -- *R.R. Bolger, Rhetoric*, in: *Encyclopaedia Britannica*, Chicago, 1967,

19: 257/260, zegt het wat anders, maar daarom nog niet strijdig met Géruzez. “Retoriek is de naam, die, traditiegetrouw, gegeven wordt aan

(a) het taalgebruik

(b) als vaardigheid (‘kunst’), gesteund op een systeem van geordende kennis”.

Wat wij zo-even al vernamen.

Maar Bolger leert ons iets. Na het Oudere Positivisme (*A. Comte* (1798/1857), *Cours de philosophie positive* (1830/1842)) komt het Neo- of Logisch (ook: Taal-) Positivisme op, dat “in de dertigerjaren van onze eeuw de aandacht trok op het belang van de analyse van het taalgebruik” (a.c., 259).

Bolger verwijst dan ook naar *I.A. Richards, Philosophy of Rhetoric* (1941), die in de U.S.A. een retoriekonderricht voorstaat op scholen en universiteiten. Goede vakwetenschap let steevast op het (voor)wetenschappelijke taalgebruik.

RE6

1. Is vakwetenschap van ‘welsprekendheid’ afzonderbaar? (06/10)

Het zal verwondering wekken dat, uitgerekend, (Neo-)Positivisten de aandacht op het - gebeurlijk ‘retorisch’ - taalgebruik richten. Staat niet strenge, op louter feiten gesteunde (vak)wetenschap en ‘Positivistische filosofie’ in het middenpunt van ieder Positivist?

Daarom, in een eerste kapitteltje, een uitweiding, die tegelijk een directe inleiding is, over het retorisch aspect van iedere (vak)wetenschap.

Nieuwe omschrijving.

a. *G.G. Granger* (1920/…), een overtuigd Rationalist, tracht in zijn *Pensée formelle et sciences de l’ homme*, Paris,1967, 21/24 (*Rhétorique et contenus*), twee beweringen waar te maken.

(a) Het ‘retorisch’ taalgebruik onderscheidt zich radicaal van ‘wetenschappelijk’ taalgebruik, doordat het zich in een verbaal universum opsluit: (o.c., 21). M.a.w.: wij hebben retoriek; begrepen als woordkramerij (RE 01), waarover wij vernamen in ons onderwijs. M.a.w.: een ideologisch, vooringenomen termgebruik.

(b) Retoriek - zegt wat verder (o.c.,22) Granger - gebruikt taal als beïnvloedingsmiddel tussen meer dan één subjecten, - al was het maar om de louter esthetische (= schoonheids)-genieting, die het sprekende en luisterende of lezende subject eraan beleeft.

Vakwetenschap, daartegenover, gebruikt de taal:

(i) niet enkel als verstandhoudingsmiddel tussen de aan vakwetenschap doende subjecten (de vakwetenschappers),

(ii) maar ook als duidingsmiddel tussen diezelfde subjecten en de waargenomen wereld zo dat de objecten uit die waarnemingswereld 'maniables' (hanteerbaar) worden (o.c.,23).

Als wij de aangehaalde Granger goed begrijpen, dan is vakwetenschappelijk taalgebruik een van de vele retorische taalgebruiken. 'Retorisch taalgebruik' immers,

(i) hanteert de taal als verstandhoudingsmiddel, tussen schrijver/ schrijfster of redenaar/ spreekster en publiek en

(ii) hanteert taal als duidingsmiddel om de objecten, waarover de schrijvende, resp. de sprekende het heeft, samen met het publiek, 'hanteerbaar' te maken. Want het publiek, althans dat publiek dat, vooral, iets wil leren, staat voor 'onhanteerbare' dingen, - denk aan een leerkracht, die voor het eerst het begrip 'vierkant' uit te leggen heeft - en het verwacht van de (sprekende/ schrijvende) dat diezelfde dingen 'maniables' (om met Granger te spreken) worden.

RE7

Toelichting:

a. Neem b.v. dat gij, als leerkracht, daadwerkelijk de idee 'vierkant' moet duidelijk maken aan kinderen, die dit voor de eerste maal leren.

Voor zo'n schepseltjes is de idee 'vierkant' een radicaal onbekende (en, dus, in Granger's taalgebruik, 'onhanteerbaar'). Zo'n kind heeft niet eens het louter menselijke begrip 'vierkant' en moet ook nog de term (het woord, waarin het begrip wordt vastgelegd) leren.

Idee (in de Platonische zin van "dat wat al onze begrippen en termen, alsook de dingen waarop die begrippen en termen slaan, beheerst en, meteen, belicht"), begrip (dat wat in onze geest van de idee doordringt), term (het woord of de woordengroep, waarin onze begrippen in het taalverband vastgelegd worden), -- het ding zelf, dit alles is onbekend en 'onhanteerbaar' (het kind in kwestie kan er niet "mee werken").

b. Gij komt in de klas, -- met een b.v. metalen 'vierkantje' (aanschouwelijk onderricht), met uw voorbereide geest. Wat doet gij eerst? B.v. een vierkantje op uw bord tekenen (in Platonische termen: het fenomeen, waarin de idee juist één afbeelding ('exemplaar') vertoont).

Verder: het woord (de term 'vierkant' én uitspreken én misschien op het bord schrijven. Last but not least laat gij het metalen vierkantje rondgeven, van kind tot kind, - om het te bekijken en te betasten. -- Wat hebt gij, retorisch gedaan?

(i) Inzake verstandhoudingsmiddelen hebt gij én een tekening op het bord ("materieel fenomeen") én, wellicht, het woord 'vierkant' op datzelfde bord én het in omloop gebrachte vierkantje in metaal, -- dit alles samengevat in de term 'vierkant', die gij quasi - voortdurend herhaalt, om hem te midden van de zinnen, die gij uitspreekt, zachtjes te laten doordringen tot in de ontwakende geestjes, die uw kinderen zijn. Zo sticht gij het basisfenomeen van iedere retorische act.

(ii) Inzake duidingsmiddelen hebt gij juist dezelfde gegevens: want 'duiden', ('interpreteren') is **a.** een gegeven ('iets' in de ontologische zin) **b.** afzonderen uit het geheel ('totaliteit') van al wat is ('zijn'), om het van een naam te voorzien en zo hanteerbaar te maken.

Van dat ogenblik of kunt gij er beginnen aan denken om b.v. de meetkundige oppervlakte in te scherpen. "Zijde x zijde" luidt de formule. Zo wordt, letterlijk, het vierkant ook meetkundig b.v. 'hanteerbaar'.

RE8

De retorische act bevat "de taal als beïnvloedingsmiddel"

(1) Als de ene vakwetenschapper tot de andere spreekt over zijn ontdekkingen, over zijn wetenschappelijke gegevens of inzichten, bedient hij zich van én verstandhou-dingsmiddelen én duidingsmiddelen om … die collega te beïnvloeden d.m.v. b.v. wetenschappelijke taal (neem een stel wiskundige formules, die het geanalyseerde fenomeen exact beschrijven; neem b.v. een protocoluitspraak, d.i. een beschrijving van een experiment). Willens nillens beïnvloedt hij de andere vakgeleerde.

Dat "doen ingang vinden" van zijn inzichten en ervaringen in de geest van de collega is typisch retorisch.

(2) Als gij, als leerkracht, tot uw kinderen spreekt over b.v. het vierkant, dan bedient gij u én van verstandhoudingsmiddelen (na de les, indien zij lukt, 'verstaan' de kinderen u en kunt gij, in verstandhouding, met hen het vierkant 'hanteren') én van duidingsmiddelen (zij hebben, met u, het vierkant (en alle mogelijke vierkanten), d.i. de idee, afgezonderd uit de totale werkelijkheid en van namen voorzien).

Maar meteen hebt gij ze beïnvloed. Gij hebt nl. de idee 'vierkant' (met al wat zij beheerst, - het begrip 'vierkant', de term (woord) 'vierkant', de in de natuur of in de cultuur aantrefbare exemplaren ('fenomenen') ervan) "doen ingang vinden" in de denkende en redenerende geest van de kinderen. Wat de definitie van 'retoriek' is. Waarbij 'retoriek' alles is behalve 'holle 'retoriek' of woordkramerij.

Een gezagsargument.

Onze stelling luidt dus: lesgeven, als leerkracht, -- een vakwetenschappelijke bespreking (gebeurlijk discussie), - zij zijn twee types (soorten, 'species') of applicatieve modellen van een universele idee "retoriek".

Deze begrepen, voorlopig, als d.m.v. én verstandhoudings- én duidingsmiddelen een boodschap (om met de huidige communicatietheorie te spreken), d.i. een informatie, doen ingang vinden. Ja, misschien is er geen betere definitie van de retorische act.

Als gezagsargument halen wij Thomas Kuhn (1922/1996) aan, die - met Karl Popper, Imre Lakatos en Paul Feyerabend - doorgaat als één der grote epistemologen (wetenschapsfilosofen) van onze tijd (cfr A. Chalmers, *Wat heet wetenschap? (Over aard en status van de wetenschap en haar methoden),* Meppel/Amsterdam, 1981, 114/127 (De paradigma's - van Kuhn)).

RE9

In zijn *De structuur van wetenschappelijke revoluties* (// *The Structure of Scientific Revolutions* (1962), Meppel, 1976-2, 135, zegt *Kuhn* wat volgt: "Als wij de omvangrijke experimentele literatuur (,..) overzien, dan ontstaat het vermoeden dat er zoiets als een paradigma ook aan de waarneming ten grondslag ligt. Wat een mens ziet, hangt af:

(i) zowel van het object waarnaar hij kijkt

(ii) als van wat geleerd heeft te zien, -- door zijn vroegere visueel - conceptuele ervaringen. Bij afwezigheid van zo'n training (*opm.:* inoefening) bestaat er alleen - met de woorden van William James (1842/1910) - "een bloeiende, zoemende verwarring".

De grote godsdienstpsycholoog James verwoordt hier schitterend wat Granger 'onhanteerbaarheid' heet. -Wat 'visueel-conceptuele ervaringen' bevat, mag als volgt worden geïllustreerd.

Een leerkracht leert b.v. wat een 'camera obscura' (het gesloten kastje, binnen een fototoestel; metonymisch: het fototoestel zelf) is. Zonder het visueel aspect (een camera zien), zonder het conceptueel (= begrijpelijk) aspect, dat erbij hoort (doordat de leerkracht het object met de term 'camera (obscura)' aanduidt), 'ziet' de leerling(e) eigenlijk een onverwerkt, 'onhanteerbaar', ding (een kastje b.v.).

Merk op dat, door de term 'camera (obscura)' op het voorwerp te 'kleven', de leerkracht datzelfde voorwerp situeert in de taal (talig aspect) en, meteen, verstandhouding en duiding invoert. De leerling(e) wordt ingewijd in de groep mensen, die én de term 'camera (obscura)' kennen én het taalsysteem (om met de Saussure te spreken en de Structuralisten) vooropstellen, waarbinnen zich de term situeert. Pas wanneer men dat tweeledig aspect vooropstelt, kan de leerling(e) 'zien', (waarnemen). Zoniet 'ziet' hij/zij slechts een amorf (betekenisloos) 'iets'.

Hij/ zij ziet niet wat de leerkracht ziet, -- wat iedereen ziet, zolang hij/zij niet heeft leren zien, -- zolang de leerkracht hem/haar niet beïnvloed heeft, door duidings- en verstandhoudingsmiddelen, in die richting. Dit is: zolang de 'retoriek' van de leerkracht niet in die zin gewerkt heeft.

Kuhn's applicatief model.

O.c., 36, geeft Kuhn een toepassing.

"Te eniger tijd - tussen 1740 en 1780 - waren de elektriciteitstheoretici, voor het eerst (RE 07: voor de eerste maal), ertoe in staat de grondslagen van hun vakgebied, zonder meer, te aanvaarden.

RE10

(i) - Vanaf dat ogenblik stortten zij zich op meer concrete (*opm.:* omschreven) en verborgen problemen en meldden zij - steeds meer - hun resultaten in artikelen gericht tot andere elektriciteitstheoretici, -- i.p.v. in boeken gericht tot de ontwikkelde wereld in het algemeen.

(ii) - Als groep bereikten zij wat **(1)** de sterrenkundigen, in de Oudheid, **(2)** de bewegingsonderzoekers, in de Middeneeuwen, **(3)** de fysisch-optici, einde XVII-de eeuw, **(4)** de historisch-geologen, begin XIX-de eeuw, bereikten.

Met name: zij hadden een (paradigma (*opm.:* van het antieke Grieks 'paradeigma' (model, denkmodel, toonbeeld)) geproduceerd, dat bewees ertoe in staat te zijn het onderzoek van de hele groep te leiden.

Behalve met de hulp van 'wijsheid achteraf' is het moeilijk een ander 'criterium' (*opm.:* van het Antieke Grieks 'kritèrion', kenmiddel, -- dat waardoor iets onder-scheidbaar (en dus duidbaar) is van alle andere dingen) te vinden, dat zo duidelijk een vakgebied tot (vak)wetenschap uitroept".

Tot daar Kuhn, die de Antieke term 'paradigma' (ook wel door schoolvoorbeeld, vertaald) weerom gangbaar maakte.

Anders gezegd:

(1) de vakwetenschapper treft, meestal door enig toeval begunstigd, een nieuwe 'kijk' (in Kuhn's taalspel: paradigma) op minstens één object van waarneming;

(2) hij deelt die kijk mee aan andere subjecten (om met Granger te spreken), d.i.

(2)a de ontwikkelde lezer (vulgariserende retoriek) of

(2)b de 'specialist' (vakgenoot) (hoge informatie, resp. retoriek). Zo beïnvloedt hij de 'kijk' (paradigma, -- duidingsmiddel, en, meteen, verstandhoudingsmiddel) op de waarneembare wereld (de 'objecten'), totdat zijn 'kijk' ingang vindt.

Besluit.

'Theorie' is, in de huidige zin, een stel begrippen en oordelen, - liefst axiomatisch (uit strenge vooropstellingen (axiomata) afleidbaar ('deduceerbaar')) zo dat een geordende reeks stellingen omtrent een vakgebied (de objecten) verwoord wordt.

'Metatheorie' is, net als 'metataal' (taal over de taal), een theorie, die als object de theorie, in de zo-even gedefinieerde zin, heeft. Een echte metatheorie over de wetenschap - zoals over het spreken van de leerkracht - omvat zeker een retorisch moment, want, in alle wetenschappelijk gedrag, treffen wij een minimaal (en juist te definiëren) 'retorisch element' aan.

Wat wij hebben trachten aan te tonen.

RE11

2. De geledingen van de retorische act (11/16)

Wij zeggen wel 'act', d.i. taaldaad. Immers retoriek is steevast een actietheorie of praxeologie (v/h Griekse 'praxis", handeling, actie) geweest. Men heeft een boodschap ("De spreker/ spreekster heeft iets te zeggen"). Deze boodschap of 'bericht' (informatie) wil men doen ingang vinden d.m.v. duidings- en verstandhoudingsmiddelen. Zo zagen wij zo-even. Dit behelst: men werkt - actief - in op de medemens.

Welke zijn, nu, de grote onderdelen, 'stoicheia', elementa, geledingen (bestanddelen), van deze actie? Vijf. - Aristoteles voorzag er vier. Maar - vooral sedert de Protosofist Hippias van Elis (-470/-400; *cfr J.P. Vernant, Mythe et pensée chez les Grecs* (*Etudes de psychologie historique*), I, Paris, 1970, 106s. (*Mnemotechnie d' Hippias*)) - heeft men er de memorisering bijgevoegd.

A -- *De tekstuologische retoriek.* (11/12.1)

Wezenlijk bestanddeel van een retorische act - denk aan een reclameaffiche - is een minimale en essentiële tekst. Daarvandaan de term 'textuologie'. Denk u een geurige soepterrine op een publiciteit voor kip in. Men ziet een vos, begerig, rond de kom draaien, maar de woorden "Hier zit kip in" lichten toe waarover het gaat. Dat is het tekstelement. Hoe klein ook. Het effect is dat de kijker reeds de geur in zijn neus en de smaak in zijn mond voelt opkomen van lekkere kip.

Dat is de totale retoriek van de reclame, die én tekst én taaldaad omvat. Een daad, dus, die zich van het verstandhoudingselement tekst ("Hier zit kip in") bedient. Een daad van beïnvloeding, welteverstaan.

Bibl. st.:

-- *P. Larousse, Grand dict.*, 1143;

-- *A. Langlois, Le style* : *la chose et la manière* (*Du XVIIe au XXe siècle*), Bruxelles, 1925, 56/58 ;

-- *R. Barthes, L' aventure sém.*, 4, 121, 123.

Volgens deze stellers verdeelde men de tekstuele retoriek in drie delen, die Géruzez, in de Larousse, als volgt kenmerkt. "Alle geestesarbeid komt tot stand o.g.v. vinding (heuresis, inventio), -- schikking (diataxis of taxis, dispositici en -- vormgeving (stilering, -- lexis, elocutio)".

Aldus Geruzez. -- De Latijnen omschrijven:

(i) "invenire quid dicas" (vinden wat gij gaat zeggen; de boodschap opbouwen);

(ii) "inventa disponere" (wat men gevonden heeft, ordenen volgens plan;

het volgordeschema van de boodschap);

Deze twee geledingen vormen het zakelijk gedeelte.

"Ornare verbis" (in (gestileerde) woorden omzetten; -- m.a.w. de 'design' of vormgeving van de boodschap). Wat het woordelijk gedeelte is. -- Let wel: deze drie bewerkingen zijn onderscheiden, maar niet gescheiden.

RE12

A.1.-- *Heuristische retoriek.*

De vinding, de traditionele titel, verschaft de 'pisteis' (probationes), de 'bewijzen' (het betoog).

De logica (denkleer) en vooral de toegepaste logica (= methodeleer), die de begrippen (termen), oordelen (proposities) en redeneringen behandelt, beheerst, in zekere zin, dit gedeelte. Maar ook de pathetiek (gevoelsargumentenleer) speelt hier een beslissende rol.

Resultaat: alle elementen, verstaan als onbewerkt gegevensmateriaal, - wat Herodotos van Hallikarnassos (-484/-425; stichter van de land- en volkenkunde (W. Jaeger) of, zoals gewoonlijk, 'vader van de geschiedschrijving') heet 'historia', onderzoeksmaterialen.

A.2.-- *tekstvormingsretoriek.*

De textuologische retoriek heet bij Herodotos "de leer omrent de 'logos', de tekst". -- Traditioneel onderscheidt men twee aspecten. --

(I). *De harmologische retoriek.*

De schikking (zo is de overgeleverde titel) bewerkt, met de geest, die orde sticht ('harmologie' (orde(ings)leer), de losse materialen van het onderzoek, - let op het plan, de teksonderdelenvolgorde, het uiteenzettingsschema, de indeling. - Wij komen daar, in het vervolg, regelmatig op terug.

(II). -- *De stilistische retoriek*.

De vormgeving, stilering, is de laatste bewerking door onze geest, als met zin voor 'schoonheid' begaafd, van de geordende tekst. -- Wij gaan daarop niet in een apart kapitteltje in.

Bibl. st.:

-- *H. Suhamy, Les figures de style,* Paris, 1983-2 (de stijlfiguren, waaronder de tropen (tropologie) zijn zegswijzen);

-- *P. Barucco, Eléments de stylistique*, Paris, 1979 (de huidige theorieën).

De stijl is de wijze, waarop men de gedachte d.m.v. de taal uitdrukt (J.

Broeckaert).

-- Zoals *R. Barthes, L'av. sém.* 155/164, zegt, is de Antieke term 'lexis' (Lat.: 'elocutio'). Of ook 'hermeneia' (Lat.: 'interpretatio', vertolking).

Een louter logisch-pathetische inhoud kan op meer dan één wijze uitgezegd worden.

De reclame van zo-even: "Eet kip, want kip is gezond" of "Hier zit kip in" (zegt de begerig-gulzige vos, op de affiche aangebracht, -- model van de eetlustige).

Appl. model.

-- *R. Bruzina, Eidos* (*Universality in the Image or in the Concept?*), in: *R. Bruzina/ B. Wilshire, Crosscurrents in Phenomenology*, The Hague/ Boston, 1978, geeft ons een uiterst sprekend exemplaar van 'stijlen'.

Eenzelfde 'bericht' ('boodschap', inhoud) kan op meer dan één wijze 'gecodeerd' (tot tekst gemaakt) worden.

Situatie: Negro-Afrika ziet, met de Blanken, een nieuwe religie het land binnenkomen.

RE13

(1) - ***Negro-Afrikaanse stijl.***

De opperpriester deelt één van zijn zonen mee dat het nodig is hem naar de kerk (in Westelijk Afrika) te sturen. -- "Ik verlang dat één van mijn zonen deze mensen begeleidt, om daar mijn ogen te zijn. Indien er niets in is, kom dan terug. Maar indien in er wel iets in is, breng mij mijn deel thuis.

De wereld is als een masker, dat danst. Indien gij die wereld wilt zien, blijf dan niet op één en dezelfde plaats staan. Mijn geest deelt mij mee dat degenen die niet de vriend van "de blanke mens" zijn, vandaag, morgen zullen zeggen: 'Hadden wij het maar geweten!".

(2).- ***Westerse stijl.***

"Ik zend u als mijn vertegenwoordiger onder deze mensen, -- uitgerekend om, indien deze nieuwe religie opkomt, zich doorzet, veilig te zijn. Men behoort met zijn tijd mee te gaan; zoniet blijft men achteraan hollen. Ik heb het vage vermoeden dat degenen die, heden, niet tot verstandhouding met de Blanken komen, zich, mettertijd, hun gebrek aan vooruitzicht bitter zullen beklagen". (Uit: *Chinua Achebe* (Nigeriaans schrijver), *English and the African Writer*, in: *Transition,* 4 (1965), 18:18/19,-- een tekst, die het heeft over twee stijlen in het Engels, voor zover het door Negro-Afrikanen geschreven/ gesproken wordt).

Traduttore traditore.

"Vertalen is verraden". -- Zo luidt een Italiaans spreekwoord.

H. De Vos, Einl. / Erl., Ernst Jünger (1895/1998), *Lob der Vokale und Sizilischer Brief an dem Mann im Mond, Brüssel.* s.d., 19f., geeft een toepassing.

Het Latijnse versje "Nulla unda tam profunda quam vis amoris furibunda" weergeven door "Keine Quelle/ So tief und schnelle/ Als der Liebe/ Reissende Welle" is de Antiek-mysterieuze sfeer van het Latijn niet juist weergeven. (Geen golfslag is zo diep als het doorzettingsvermogen van de 'liefde' buiten zichzelf is).

B.-- *De dramaturgische retoriek*. (13/15)

'Dramaturgie' betekent "de theorie omtrent de toneel- of, beter, acteerkunst". Wij zegden het, hierboven: retoriek verstaat men zuiverst, wanneer men ze een actieleer heet. De tekst is één. Maar de voordracht van de tekst is twee. En 'voordragen' is ageren, op een publiek - al was het maar één luisteraar/ luisteraarster - inwerken.

B.1.-- *De mnemotechnische retoriek.*

(1) De Latijnen heetten deze geleding van de retorische act "memoriae mendare" (aan het geheugen toevertrouwen; de memorisering van de boodschap).

Bibl. st.: *Larousse, Langlois, Barthes*, zoals hierboven. -

(2) De 'mnèmè', memoria, geheugen, is een Archaïsch erfgoed. Dat blijkt uit wat *J.P. Vernant, Mythe et pensée*, I, 80/123, daarover zegt.

a. De dichters b.v. (zoals een Homèros, Homerus, -- tussen -900 en -700) droegen

RE14

de gedichten voor, uit het geheugen, soms duizenden verzen lang. De hierboven (RE 11) vermelde Hippias van Ellis (cfr *J.P. Dumont, Les Sophistes* (*Fragments et témoignages*), Paris, 1969, 145s.) bezat nog zo'n fenomenaal (in de zin van 'uitzonderlijk') geheugen.

b. Volgens Vernant, de historisch-psycholoog, was een geheugen als dat van Hipoias b.v. de secularisering (verwereldlijking) van

(i) Mnèmosunè, de godin van het geheugen (en het verruimde bewustzijn zoals sommige Alternatieven nu zeggen),

(ii) die het feitelijk vaststelbare (in Platonische termen 'fenomenale') geheugen onderbouwde door het te inspireren.

Besluit:
in de mnemotechnische retoriek leeft, in seculaire (= verwereldlijkte, 'aardse') vorm, een oeroud sacraal gegeven voort.

(3) Tot dit kapitteltje behoort ook het thema van de improvisatie. Zeggen wij: "een tekst … voor de vuist, op het ogenblik zelf, dat hij bedacht wordt, voordragen". Dit behelst dat men wel de hoofdzaken van een boodschap (= tekst) heeft gememoriseerd, maar de uiteindelijke verwoording, de stilering inbegrepen, 'improviseert'. Wat, in zeer vele gevallen, de beste voordracht ervan is.

(4) Een tekst kan men zowel stil als luidop (gebeurlijk voor aanwezigen) memoriseren.

(5) Eén raad: sommige spreeksters/sprekers gaan als volgt te werk (en mèt resultaat): de ingeprente tekst is in het geheugen, op gegeven ogenblik; van dan af neemt men er steekproeven uit, die men voordraagt (stil of luidop), maar dan zo dat men voordraagt al of men reeds daadwerkelijk, in de toekomst, dus, volop aan het spreken was.

Dit herinnert aan wat men, in de Bijbel, 'profetische perspectief' heet: de profeet in kwestie sprak alsof hij reeds nu de tijdgenoot van een toekomstige mensheid was. Zoiets vindt men, enigszins, terug in wat de retoren 'schilderende hypotypose' heten ("Ik zie reeds de stad branden …").

B.2.-- *De 'hypokritische' retoriek*
(1) De Latijnen heetten dit retorisch aspect "agere et pronuntiare" (acterend en uitspreken; het acteren van de boodschap).

Bibl. st.: behalve de reeds vermelde *Larousse* (*Géruzez*), *Langlois et Barthes,* wezen vermeld:
-- *Sir Charles Bell* (1774/1842; beroemd zenuwfysioloog), *Anatomy and Philosophy of Expression as Connected with the Fine Arts* (1806; over de spierbewegingen, die, gewoonlijk, de driften en de gevoelens begeleiden);
-- *Ch. Darwin* (1809/ 1882), *Expression of the Emotions of Man and Animals* (1872; Darwin vermeldt o.m. Bell);
-- *E.W. Straus* (Lexington, Kentucky), *The Sigh* (*An Introduction to a Theory of*

Expression), in: *Tijdschr.v.Phil.*, 14 (1952): 4, 474/, 95).

RE15

(2) Straus, die met nadruk én Bell én Darwin vermeldt, verwijst naar een analogie, door Bell geformuleerd: "Expression is to passion what language is to thought" (uitdrukking staat tot drift gelijk taal tot denken). Analogisch schema: uitdrukking /drift = taal/ denken. Men doet er als acteur, resp. redenares/ redenaar goed aan met deze analogie rekening te houden.

(3) De Antiek-Griekse term 'hupokrisis' betekent niet, tenzij zeer secundair, 'veinzerij' maar wel acteren. 'Hupokritikos' is, dan ook, in het Antieke Grieks, "wat met acteren samengaat".

De Latijnen, zich bewust van het praxeologische karakter van retoriek, hebben terecht 'hupokrisis' door 'actio' acteren, vertaald. "Agere et pronuntiare" vermeldt zelfs het acteren voor het uitspreken.

De tekstuologie en de mnemotechniek zijn slechts voorbereidende geledingen. De actie, die én dictie (zeggingsvaardigheid) én gestiek (gebarenvaardigheid) omvat, is, verder, onderbouwd door

(i) het algehele voorkomen van de acterende (een type van kledij kan 'welsprekend' overkomen; denk aan een Punker, die het woord voert) en

(ii) de infrastructuur (denk aan het bewijsmateriaal, dat advocaten, op het gerecht, tonen: "Ziehier het wapen der misdaad!"; denk aan lesgeefsters/ lesgevers, die het bord gebruiken; denk aan de overtuigend inwerken van tabellen of computerschermbeelden) : al deze aspecten vormen, in feit, een eenheid.

Een gewetensonderzoek.

De studentinnen/ studenten van het Hivo (Hoger Instituut voor Opvoedkunde) staan, meestal, in het actieve onderwijs. Wellicht zou het zin hebben het onderwijs- en opvoedingsgedrag, dat men vertoont, te analyseren aan de hand van de vijf retorische geledingen.

A.1. De leerkracht heeft een boodschap, de inhoud van haar les, opsplitsbaar in een aantal elementen.

A.2. Zij heeft een boodschap, de lesinhoud, geordend volgens plan.

A.3. Zij heeft een boodschap, de lesinhoud verwoord met een minimale stilering.

B.1. Een goed voorbereide lesgevende heeft, minimaal gememoriseerd, maar kruidt dit met vlotte improvisatie (als was het maar omdat een leerling(e)

de vinger opsteekt en een soms onvoorzienbare vraag stelt, die de geprogrammeerde tekst stoort).

B.2. Tenslotte, als men het wel overweegt, is lesgeven voor een minimaal-essentieel gedeelte acteren. Een leerkracht, die nooit gevoelens 'uitdrukt', stotterende dictie, lamme gestiek, flauw voorkomen, manke infrastructuur vertoont, zal - heel zeker - anders inwerken op het publiekje dat zij voor zich heeft, dan degene bij wie al die geledingen niet zo zijn.

RE16

De boodschap lijdt onder uitblijvende retoriek. Soms hoort men leerkrachten klagen: "Het ging er niet in". Dat is een directe verwijzing naar haar/ hun retoriek, die ... d.m.v. verstandhoudings- en duidingsmiddelen (overlopen in de vijf geledingen) de boodschap tracht ingang te doen vinden.

Opm.-- Begrijpt men, zo stilletjes aan, waarom, hoger (RE 1), men sprak van 'culturele vergissing' m.b.t. het minimizeren of zelfs radicaal afschaffen - wat jammer genoeg gebeurd is - van de aloude retoriek? Onderwijzen is een retorische act.

Mondigheid.

De agogen (pedagogen, andragogen), de agogiekers (theoretici) van het agogisch gedrag, -- zij allen, de laatste jaren, o.m. onder de invloed van Nieuw Links, hebben het met klem over mondigheid. 'Mondigheid' is "ontvoogd zijn". Los uit de greep van de medemens, die als 'aliënerend' (vervreemdend) inwerkt. Wie retoriek gestudeerd heeft, doorziet veel gemakkelijker waar, wanneer, hoe, met welke middelen diezelfde medemens 'inwerkt' en 'manipuleert'.

Semasiologie.

'Semasiologie' is 'woordbetekenisleer'. -- 'Retoriek' kan op meer dan één wijze gedefinieerd worden. -- R. Barthes, o.c., vat de betekenissen samen. --

A.-- Overredingstechniek, -- zegge: spreekvaardighsamen. -d.i. dankzij "het wel ter tale zijn", een boodschap (= bericht) gemakkelijk doen ingang vinden. --

B. (i) Onderwijs in taalvaardigheid en overredingstechnieken „-- aanvankelijk door de Antieke 'retoren', -- later door gewone leerkrachten.

(ii) Wat Barthes heet 'protowetenschap' (= beginnende wetenschap),-- d.i. de analyse van het fenomeen (taalvaardig gedrag), in termen van wat men een 'metataal' over het taalvaardige taalgebruik kan heten).

Ethisch-politische inslag.

In tegenstelling tot het louter 'positieve' (= stellige) onderzoek van onze dagen, was de traditionele retoriek nooit - wat men nu heet - 'waardenvrij'.

(i) Iemand bewerken zo dat de boodschap ingang vindt, vond men steeds een act, waarvoor men in geweten verantwoordelijk is.

Opm.-- Wel zijn er verschillen.

a. Protosofisten als Protagoras van Abdera (-480/-410) of nog sterker Gorgias van Leontinoi (-460/-375) namen het met de ethische inslag soms niet zo heel nauw.

b. De Paleopythagoreeërs (Puthagoras van Samos (-580/-500) en zijn school, alsook Platon van Athene (-427/-347), die een door en door gewetensvolle retoriek voorstond, -- samen met de grote Platonische traditie - zo b.v. Cicero (-106/-43; de grootste Romeinse redenaar) of Quintilianus (+35/+96; De institutione oratoria, een volwaardige retoriek) - hielden zich, zo streng mogelijk, aan een of andere ethisch systeem. Zoals Barthes zegt: deze morele instelling was overheersend tot en met de XIX-de eeuw.

RE17

(ii) Iemand bewerken zo dat een boodschap, met de duidings- en verstandhoudings-modellen, eraan verbonden, ingang vindt, vond men steevast een act, waarvoor men - niet enkel als gewetensvol enkeling, maar ook - als medeverantwoordelijk staatsburger verantwoordelijk is. -- 'Polis', stadsstaat, was de term, die leidde tot ons woord 'politisch' of 'politiek'.-- Staatsburgerlijke zin, was het teken bij uitstek van geweten. Daarvandaan het koppel 'ethisch-politisch'.

Opm.-- De menswetenschappen.

Rond 1950 komt een nieuwe term op om de als verouderd aangevoelde term 'morele en politieke wetenschappen' te vervangen.

Bibl . st.:

-- *J.Freund, Les théories des sciences humaines*, Paris, 1973.
-- *D. Hollier, dir., Panorame des sc. humaines*, Paris, 1973.

3. Het ontstaan ('genesis') van de Griekse retoriek. (17/27)

Zoals de grote Katholieke opvoedkundige *O.Willmann* (1839/1920*), Abriss der Philosophie* (*Philosophische Propdeutik*), Wien, 1959-5, 51, 414, zegt, is de zgn. 'genetische' benadering, d.i. iets bestuderen vanaf zijn ontstaan, één der meest aangewezen om iets te verstaan (denk aan Aristoteles of Hegel). Die

methode zullen wij, heel eventjes, op de retoriek toepassen, -- niet om de tekst uit te breiden of van geleerdheid de schijn te wekken, maar om u, die een eindwerk gaat maken één der mogelijke methoden aan de hand te doen om uw thema en de ermee samengaande problematiek te 'ontwikkelen'.

Toch heeft een Roland Barthes, als Structuralist (in Saussuriaanse zin), ook gelijk wanneer hij schrijft: "De retoriek moet altijd 'gelezen' (*opm.:* versta: geduid) worden binnen het structurele spel van haar burinnen, nl. de grammatica, de logica (RH 12), de poëtica (*opm.* de theorie over het dichtwerk), -- de filosofie. Het is het spel van het systeem - niet elk van zijn onderdelen afzonderlijk - dat, historisch gezien, betekenisvol is". (O.c., 118/120).

M.a.w.: benadrukt een O.Willmann, sterk onder de invloed van het Historicisme (opm.: der Duitse Romantici), de zgn. diachronische kijk, Barthkijk. -- Saussuriaan, benadrukt even terecht de synchronische of systeemleerstellige kijk. -- Gij, die u voorbereidt op een eindwerk, a.u.b., bekijk uw thema en zijn problematiek vanuit die tweeledige, complementaire methode.

1.-- *Oeroude traditie der (democratische) Grieken*. (17/19)

"Vaak heeft men Homeros, de grote epische dichter (RH 13), als de grondlegger der retoriek beschouwd. Terecht heeft Ernst Curtius (1814/1896; bekend om zijn Geschiedenis van Griekenland (1857/1861)) opgemerkt dat haast de helft van de Ilias en meer dan twee-derden van de Odusseia uit redevoeringen van handelende personen bestaan, -- vaak van aanzienlijke lengte. Vooral de 'listenrijke Odysseus' (...) is een meesterlijk redenaar". (*M. Weller/ G. Stuiveling, Moderne welsprekendheid*, A'm/ Bssl, 1968, 38).

RE18

Inderdaad: in de Homerische cultuur staat de 'agora', te dien tijde de volks- of legerverzameling, van sacraal recht overigens, centraal.

Appl. mod.

Agamemnon, de vorst van Mukenai (Lat.: Mycene), legerleider der Grieken voor Troie (= Ilion, later Pergamon, -- een stad, die minstens van -2000 dateert, in Klein-Azië) - toentertijd ook 'Achaiërs' genaamd, krijgt, in een godgegeven droom (ook de Bijbelse Openbaring kent Godgegeven dromen, -- denk aan Jozef, de voedstervader van Jezus), de opdracht het volk (= de strijders) te verzamelen (Il. 2: 1vv.). Dat toont het Archaïsch-sacraal (of 'gewijd') karakter. Meestal wordt 'sacraal' met 'autoritair-sacraal' verward.

Maar kijk: Telemachos, Odysseus' zoon, krijgt de ingeving - vanwege de godin Pallas Athene, die hem verschijnt in de gedaante (= verschijningswijze) van Mentes - de agora (volksvergadering) bijeen te roepen, -- om de cynische (= schaamtevrije) vrijers, die het paleis van zijn moeder, de vorstin Penelopeia (ook 'Penelope'), die, haar heilig huwelijk, voor de godheden ervan gesloten, indachtig, op Odysseus, haar echtgenoot en ware vorst, wacht, letterlijk opvreten, aan te klagen.

Welnu, de agora gaat, na discussie, zonder besluitvorming uiteen: zij verneemt enkel dat, indien bewuste vrijers in hun, verblinding doorgaan, een 'atè', een oordeel van de godheid ('godsoordeel') hen, een noodlot gelijk, zal treffen. Alles komt op een godgegeven waarschuwing neer, meer niet. Cfr *Od. 1*: 289vv..

Niet enkel de aanleiding, zeg maar: leiding, is sacraal. Ook de vergaderstructuur is het.

Degene die tot spreken bevoegd is, krijgt de Zeusscepter, -- wat, in die mentaliteit, betekende dat hij onder de rechtstreekse bescherming van de Oppergodheid, Zeus (denk aan Jupiter bij de Romeinen), tot vrij spreken bevoegd is. Het Zeusbeschermde woord voeren is - meteen - onschendbaar (men zegt ook: 'heilig', (machtgeladen) of, zelfs, 'taboe' (maar dan niet in de Freudiaanse misduiding)). Zelfs indien hij, al sprekend, zich tegen de legerleider keert.

Appl. mod.

Diomedes b.v. keert zich, in volle agora, tegen Agamemnon, met de woorden: "Atride (*opm.*: Atreides, Atreuszoon), tegen u, allereerst, behoor ik stelling te nemen, wegens uw gebrek aan inzicht, -- zoals het 'themis' is, Heer, in de agora". (vgl. *F. Flückiger, Geschichte des Naturrechtes* (*I: Altertum und Frühmittelalter*), Zollikon - Zürich, 1954, 14).

'Themis' is de naam voor het oudste, sacrale rechtssysteem in Hellas, toen de Archaïsche Grieken nog de Moedergodinnenreligie huldigden, -- voor het rechtsstelsel, dat de Olympische godheden centraal stelde.

RE19

Het Themisrecht gold de familie, de sibbe (de gezamenlijke verwanten) 'het huis (woning) en de gastvrijheid, -- de dodenverering (Flückiger, o.c. 20). De 'functie' (werkingsdomein) van Themis, die, soms, met Gaia, de Aardmoeder, werd vereenzelvigd, gold het leven, vooral als vruchtbaarheidsbron, -- verder

de nacht, alsook de aarde en het onderaardse (o.c., 29). -- Zoals altijd, in een sacrale levens- en wereldbeschouwing, is het ook hier:

(i) 'Themis' is de (Moeder)godin, die het rechtssysteem betreffende haar 'functie' sticht ('veroorzaakt'; daarvandaan dat zij ook als 'Urheberin' (Söderblom), 'Veroor-zaakster; kan betiteld worden);

(ii) maar 'themis' is ook (zoals in de hierboven aangehaalde Homerische teksten vaak) het rechtsstelsel zelf, als de aardse verschijningswijze van Themis' werking. Met Moderne woorden: er is een 'transcendente' (bovenzinnelijke, buitenaardse) en een 'immanente' (aardse, 'seculaire') zijde aan het hele gegeven.

"Dit is de bakermat van de latere democratie" (F.Flückiger, o.c.,14): in de oudste rechtslaag heerste een minimum aan 'democratie', -- in die zin dat zelfs in volle oorlogstijd spreek- en beslissingsvrijheid heerste. Jammer genoeg was dat vrijheids-type, bron van retoriek, beperkt tot één klasse, de vorsten, de legerleiders, -- de 'adel'.

2.-- *De polis (stadstaat) als democratisch rechtsstelsel.* (19/23)

Na de Homerische tijd komt de eigenlijke democratie op. De 'agora' is nu niet meer de legerverzameling, maar de volksvergadering. De spreekvrijheid is nu niet meer die der aristocraten, maar van alle 'vrije burgers' (de slavinnen/ slaven niet meegerekend).

Met de polis der 'politai', staatsburgers, komt een nieuw sacraal rechtssysteem op, de Zeusreligie, met als rechtsgodin Dikè (letterlijk: recht). -- Het 'domein' (functie) van deze godin is de stadstaat en het recht der staatsburgers. Maar nu niet meer in naam van Moedergodinnen ('chthonisch', tellurisch, aardgebonden) doch in naam van Zeus en de hem omringende 'oeranische' of hemelruimgoden, hoofdzakelijk mannelijk van wezensaard. -- Mettertijd werd de kenspreuk dan wel "het is themis en dike" (om de complementariteit uit te drukken. -- Ziedaar de tweelagige sacrale achtergrond.

RE20

Eerste rechtsdenken, filosofisch gesproken.

Thales van Miletos (-624/ 545) was de eerste strikt Griekse 'denker'. Hij stichtte, o.g.v. 'hetaireia', denkgenootschap, de Milezische denktrant, die b.v. de latere Aristoteles als 'fysisch' (d.i. van de 'fusis', natura, natuur, uitgaande) bestempelt.

Inderdaad: ‘fusis’ (dat met ‘genesis’ quasi-synoniem is) is al wat was, is en zal zijn.

De mensheid, de haar omringende ‘natuur’, de hele kosmos,-- zij maken gezamenlijk de ‘fusis’ of ‘genesis’ uit : het is alsof de totale werkelijkheid (= ontologie) een heel groot ontstaansproces (‘genesis’) is.

Welnu, op die achtergrond situeren wij de eerste wijsgerige retoriek (in de zin van taalvaardigheid). Of Thales ook de eerste ‘wetenschap’ (met of zonder onderwijs; RH 16) heeft gesticht die zijn taalvaardigheid als object had, weten wij niet.

Appl. mod.

(1). -- *Economische retoriek.* -- Er zijn twee verhalen over Thales.

(i) Als sterrenkundige (als filosoof interesseerde hij zich letterlijk voor ‘alles’), kon hij, op zeker ogenblik, voor het volgende jaar een rijke olijvenoogst voorzien. Daarop leent hij alle oliepersen in Miletos. Toen, later, het persseizoen aanbrak en men dringend oliepersen nodig had, leende hij ze aan de door hem afgedwongen (woeker)prijs uit.

(ii) De andere versie zegt: lang voordat de olijven aan rijpingstijd toe zijn, koopt Thales de ganse olijvenoogst van zijn vaderstad op. Later verkoopt hij hem dan aan (woeker)prijs.

Twee opmerkingen:

(i) Men voelt hier duidelijk het Vroegkapitalistisch stadium binnen de Griekse stadstaten; woekerprijzen, afgedwongen door monopolisering (alle oliepersen, de ganse olijfoogst), lijken ‘normaal’;

(ii) Thales heeft ofwel de bezitters van oliepersen ofwel de bezitters van olijfboomgaarden moeten overreden, d.i. dankzij taalvaardigheid zijn eigen duidings- en verstandhoudingsmiddelen a.h.w. opdringen zo dat zij er zich lieten door beïnvloeden. Is dat niet de definitie van retoriek als taalvaardigheid? (RH 8). --

(2). -- *Politieke retoriek.*

De volgende anekdote leert ons de politieke taalvaardigheid van Thales. -- Lydië, o.1.v. Kroisos (Croesus (-560/-546), de schatrijke), bedreigt, op zeker ogenblik, de Twaalf Ionische Steden, langs de Kleinaziatische kust (waaronder Miletos). Thales raadt haar een verbond aan.

Dit aanraden is, weerom, een retorische act, maar nu op politiek terrein. Alleen Miletos ging een verbond aan; de andere staten dwarsboomden Kraisos.

RE21

Dat Thales optrad in politieke zaken, was 'normaal': de Griekse stadstaat kende, immers, rechtstreekse democratie (d.i. zonder de 'politieke klasse') en, meteen, heerste er, voor ieder vrije burger, 'iso.nomia', gelijkberechtiging, zo dat er vrij gediscussieerd kon worden over 'takoina', communia, ook 'res publica', de publieke, niet-private aangelegenheden.

Een tweede reden lag in Thales' afkomst: *G. Thomson, Studies in Ancient Greek Society*, II (*The First Philosophers*), London, 1955, wijst erop dat Thales uit een familie van priesterkoningen kwam (let wel: Thomson is Marxist). Van huis uit, dus, kon hij politiek bijna niet ontwijken. -- Misschien is er een derde verklaring: volgens een zedespreuk, op naam van Thales gezet, "is het verkieslijker voorwerp van afgunst te zijn". Is dit, ongewild, een teken van het feit dat Thales wou schitteren, -- ook in het publieke leven?

Historia, theoria.

Twee termen zijn in omloop om het werk der filosofen, ten tijde van Thales, te typeren:

(i) 'historia' (inquisitio, onderzoek) en

(ii) het op naam van Pythagoras gezette 'theoria', speculatio, doorgronding. De eerste term leeft nog voort in 'histoire naturelle' (natuurlijke historie, -- van het Latijnse 'historia naturalis', onderzoek naar de natuur).

De tweede leeft voort, maar vervormd, in ons begrip 'theorie' (RH 10). Beide termen duiden op:

(i) fenomenen, zicht- en tastbare gegevens,

(ii) die onderzocht ('historia') en/of doorgrond ('theoria') worden op hun onzichtbare, ontastbare 'gronden' (versta: vooropstellingen, -- 'stoicheia', elementen, -- 'archai', principia, beginselen), -- gronden, die de fenomenen beheersen (wat als gevolg heeft dat men, zonder die gronden voorop te stellen, de fenomenen niet begrijpen, verklaren kan).

De leerling van Thales, Anaximandros van Miletos (-610/ -547) gebruikt, als eerste wellicht, de term 'archè, principium', - dat wat een gegeven 'verklaart', - dat wat iets, dat onmiddellijk ervaarbaar is, begrijpelijk maakt.

Welnu, hoe zal - indien wij ons in die sfeer eventjes inleven - Thales zijn

eigen retorische akten ‘onderzocht’, ‘doorgrond’ hebben? Hij zal ze als een stukje ‘fusis’, een natuurgebeuren, midden in de zee van natuurfenomenen, geduid hebben. En, zoals de omloop der sterren voorspelbaar overkwam, zo ook het verloop van de olijvenoogst b.v., alsook van het economisch leven, in en rond zijn vaderstad Miletos.

RE22

Maar - blijkbaar - Thales was ervan overtuigd dat de mens een stukje ‘fusis’, natuur, van bijzondere aard is: hij/ zij kan, nl., ingrijpen in de natuur, -- vooral in dat wat is en zal zijn.

Kan Thales b.v. niet zijn medeburgers ervan overtuigen hem alle oliepersen uit te leven of de ganse olijvenoogst aan hem te verkopen? Zijn de beslissingen op de agora, de volksvergadering, niet het bewijs van de ‘efficiency’, de doelmatigheid, van zo’n ingrijpen d.m.v. het gesproken woord? Dat gesproken woord is, dan ook, in Thales’ ‘fysische ogen’ (zijn filosofiestijl), een zeer bijzonder soort ‘fusis’ (‘genesis’).

De vraag moet dan ook, meteen, in Thales’ schrandere geest gerezen zijn: welk ‘element’, welk beginsel, welke ‘archè’, moet vooropgesteld worden om zoiets te verklaren?”. Zoals men weet stelde Thales ‘het smijdige water’ als universeel (eigenlijk, ontologisch uitgedrukt: transcendenteel of alomvattend) element voorop. ‘Smijdig’, ‘fluïde’ (in het Frans), is wat, zelf zonder enige vormvastheid, alle mogelijke en denkbare vormen kan aannemen. Het is dat wat, ‘subtiel’ (ijl- of fijnstoffelijk), doorheen de ganse ‘fusis’ ‘vloeit’ of ‘vaart’.

Ongrijpbaar, ja, maar de basisenergie in alle ‘zijnden’ (Thales begint, volgens W. Jaeger, ‘ta onte’, de zijnden, in een filosofische zin te gebruiken), -- in de verleden, de huidige en de toekomstige zijnden.

Ziedaar de grondtrek van de Thaletische historia, onderzoeking, theoria, doorgronding. De mens, b.v. als in het leven van zijn medemensen ingrijpend d.m.v. het gesproken woord, moet dan wel ook over een bijzondere dosis ‘smijdigheid’ (‘water’ als oerstof, -- niet ‘water’ als ons huidig scheikundig element, natuurlijk) beschikken. - Ziedaar een hypothetische, maar volkomen binnen de Milezische theoria of historia ontworpen ‘verklaring’ van ‘retoriek’.

Als men wil, een (proto)wetenschappelijke uitleg van taalvaardigheid. -- Let wel op: deze ‘fluïdieke’ of ‘oerstoffelijke’ verklaring (beter: hypothese) wordt tot op heden, door een minimaal aantal denkers, sinds de Mileziers, au sérieux genomen.

Wij zegden, RH 19, “eerste rechtsdenken”. ‘Recht’ of ‘onrecht’, nu nog, vooral in Archaïsche culturen, is een kwestie van dosering van het kosmische basiselement, het smijdige in alle dingen.

RE23

In de Milezische denktrant gezien, die een Archaïsch type van filosoferen is, moet ‘recht’, resp. ‘onrecht’ iets in die aard geweest zijn. - Het Griekse ‘hubris’, arrogantia, grensoverschrijding (zelfoverschatting), wijst overigens in die zin: een Antiek Griek stelde, bewust maar nog veel meer onbewust, voorop dat ‘rechtvaardigheid’ steeds distributieve of verdelende rechtvaardigheid was.

Wie b.v. de doorsneemaat van geluk doorleefde, gold als in toestand van ‘hubris’ (hij/zij overschreed grenzen). Welke grenzen? In de Thaletisch-Milezische hypothese (het alomvattende smijdige ‘water’) waren deze grenzen die van de dosis, beter: lot (aandeel), smijdige oerstof (in Thales’ geval: smijdig of oerstoffelijk water).

‘Recht’ is, dan ook, de door de godheden en de medemensen ‘aannemelijk’ geachte dosis oerstof (basisenergie). ‘Onrecht’ is dan ook meteen het teveel of te weinig inzake basisenergie om het leven binnen de ‘fusis’, de soms zeer harde en genadeloze natuur, aan te kunnen.

Thaletisch gezien: retoriek is ‘goed’ (in geweten verantwoordbaar), voor zover zij de doseringen der oerstof binnen de maat wil houden, zoals godheden (Thales geloofde, niettegenstaande zijn ‘kritische geest’, aan ‘theoi’, ‘daimones’ (godheden in de fusis)) en medemensen dit ‘rechtmatig’ achtten. ‘Kwaad’, zedelijk slecht, is zij, wanneer de sprekende in ‘hubris’, grensoverschrijding, vervalt. Toepasselijk: heeft Thales zijn monopolisering (alle persen, de ganse oogst) en de erdoor bereikte (woeker)prijs niet als ‘grensoverschrijding’ moeten aanvoelen, om binnen zijn theoria, binnen de vooropstellingen van zijn historia, met zichzelf consequent te blijven?

Besluit.

RH 17 leerde ons, met R. Barthes, de systeemdenker in de stijl van de Saussure (Structuralisme), de samenhangen te zien: ziet gij, nu, hoe, door enkel uit te gaan van

(1) De schaarse historische gegevens en

(2) de vooropstellingen van Thales, wij én economie én politiek, én recht én zedeleer, én natuur én ingrijpen in de natuur hebben moeten ineendenken?

Met dit Archaïsch voorbeeld hebben wij u een simpel voorbeeldje - dat dan nog cultuurhistorisch zeer waardevol blijft, want het staat aan de bakermat van onze huidige hele Westerse cultuur - willen geven van wat dat is 'systeemdenken', -- de gegevens (feiten, vooropstellingen) samendenken, ze synchronisch zien.

RE24

3.-- *De Siciliaanse 'agonistiek'*, (24/27)

R. Barthes, L'av. sém., 90; trekt, in zekere zin, terecht de aandacht op het feit dat de Westerse retoriek Pas echt begint met (wat wij heten) 'agonistiek', 'Agon', krachtmeting, is, immers, de kern van een nieuw type van Antiek-Griekse retoriek.

Regimewisseling.

a. Rond -485 deporteren twee Siciliaanse 'turannoi' (dwingelanden, 'tirannen'), Gelon en Hiëron, een aantal bevolkingen, onteigenen ze om Syracuse te bevolken en huurlingen een kavel grond te bezorgen.

b. Maar in -460 worden zij door een democratische revolutie verjaagd. De kersverse democratie wou de vroegere toestand herstellen. Maar dit gaf, o.g.v. 'isonomia', gelijkberechtiging, als ideaal, aanleiding tot eindeloze rechtsgedingen.

Zo ontstond de forensische of juridische retoriek. -- In die engere zin heeft Barthes, dus, gelijk.

Ontstaan van een 'agonische' retoriek.

Om het democratisch volksgerecht te kunnen overtuigen van zijn 'goed recht' moesten de onteigenden "wel ter tale zijn". Daarvandaan de nood aan deskundige opstellers van juridische zelfverdedigingen.

Welnu, de Paleopythagoreïsche denker Empedokles van Akragas (= Agrigentum) (-483/-423), bekend, vooral in occultistische middens, om zijn leer omtrent de vier elementen (aarde, water, lucht, vuur), had, toevallig een leerling, Koraks van Syracuse (tss. -500 en -400), die ermee begon - als retor (RH 16) - de betrokkenen van goede teksten te voorzien, die zij, op eigen houtje, op het gerecht konden voordragen of, althans, doen gelden.

Zo ontstond een aanvankelijke retoriek sui generis (met eigen aard).- Wij zien dit, wanneer wij het oudste schema (RH 12: schikking) van de gerechtelijke toespraak analyseren.

(1) 'To pro.oimion' (pro.oemium, exordium, voorrede of inleiding).

(2) 'Hoi agones', controversiae, debatten). De term 'agon', krachtmeting, is dus - voor een Koraks - tot een retorische term uitgegroeid. Nu, men moet niet veel verbeelding hebben om in te zien wat voor discussies, ruzies, conflicten e.d.m., om niet van vechtpartijen te gewagen, de weggevoerden, bij hun terugkeer naar hun geboortegrond, tegemoet gingen! Nog maar best dat er een gerecht bestond, ook al was dat gerecht voor beïnvloeding o.g.v. taalvaardigheden allerhande vatbaar.

(3) 'Ho epilogos' (peroratio, slot),

Terloops: van Sicilië is dat type van welsprekendheid naar Athene overgewaaid.

RE25

Aanvankelijke eristiek.

'Eris' betekende - in het Antieke hellas - o.m. 'gewapend handgemeen', tweedracht, wedijversituatie. 'He eristikè technè' (o.m. bij Platon van Athene (-427/-347)) is dan ook "de vaardigheid, resp. de (proto)wetenschap of het onderwijs in de vaardigheid van het (grenzeloos) discussiëren. Bekend om zo'n filosofie was de School van Megara (met b.v. Eukleides van Megara, Euboulides van Miletos e.a. als vertegenwoordigers), één der 'dialectische' (redeneerzuchtige) strekkingen die aan het onderwijs van Socrates van Athene (-469/-399; Platon's leermeester) ontsprongen (Mikrosocratiek).

Zeer vroeg, echter, in de onstaande Griekse, Archaïsche filosofie, ziet men aanlopen tot eristiek, nl. bij de Eleaten (Parmenides van Elea (-540/…), vooral zijn leerling - denkgenoot Zenon van Elea (+/- -500/…) die eigenlijk eristiek aan het beoefenen was). Daar, in de Zuiditaliaanse stad Elea wordt het redeneren en tegenredeneren hoofdzaak. Weliswaar werd dit tot de geboorte van de denkleer of logica, maar het was, van meet af aan, een discussiëerzucht tegelijk.

Appl. mod.1.

Koraks van Syracuse had leerlingen. -- Zo b.v. Teisias (= Tisias) van Syracuse, over wie straks meer; -- Gorgias van Leontinoi (RH 16), één der grootste Sofisten; -- Isokrates van Athene (-Sofisten; --e retor bij uitstek, rivaliserend, als opvoedkundige, met het Platonisme, dat hij te 'geleerd' en te 'specialistisch' vond);

Lusias van Athene (-459/-380; de democratischgezinde retor, steller van

een paar honderd forensische redevoeringen). -- Zeer klinkende namen in de Antiek Griekse 'paideia' (opvoedingsidee).

Appl. mod. 2. De verhouding "leraar (retor)/ leerling (denkgenoot)".

Koraks leert Teisias, op voorwaarde dat hij Koraks ereloon betaalt, "de vaar-igheid steeds in de agon (discussie) gelijk te halen".

Geld, dat, van nu af, een eersterangs rol begint te spelen in de Antiek-Griekse filosofie, is dankbaarheid om reden van de doeltreffendheid, de bruikbaarheid - de Angelsaksers zeggen 'efficiency' - van het genoten onderwijs. De pragmatische zijde (d.i. de doelmatige kant) van het onderwijs primeert.

Een pittig detail: dat geld is te betalen, indien Teisias zijn eerste pleidooi wint.

RE26

Wending.

Doch Teisias pleit niet: hij wordt, onmiddellijk, net als zijn leraar, zelf retor; ja, hij doet het nog schitterender en betaalt natuurlijk, niet.

Het komt tot een rechtsgeding, waarvan wij u nu de eristische welsprekendheid laten aanvoelen.

(i) Teisias vindt er een 'dilemma', tweeledig lemma (vooropstelling), op. De logische 'syntaxis' (versta: structuur) van dit dilemma luidt als volgt, stelling (thesis, propositio). -- Uw eis tot betaling is zonder grond (noodzakelijke en voldoende reden).

Betoog (pisteis, probationes).

(1) ***Model.***

Ofwel lever ik u, Koraks, het overtuigend bewijs van het feit dat ik u niets schuldig ben. -- In dat geval ziet gij, Koraks, van uw eis terecht af.

(2) ***Tegenmodel.***

Ofwel lever ik u, Koraks, niet het overtuigend bewijs.

Maar vergeet, dan, niet dat dit mijn eerste pleidooi is. Het mislukt. Wat bewijst dat uw retoriekonderwijs niet bruikbaar uitkomt. -- In dat geval ziet gij, Koraks, terecht van uw eis af, zoals afgesproken.

(ii) Koraks, ook niet zonder eristische knepen, stelt een tegendilemma op.

stelling, -- Mijn eis tot betaling is, wel degelijk, gegrond. Betoog.

(1) ***Model.***

Ofwel levert gij, Teisias, niet het overtuigend bewijs van uw weigering te betalen. In dat geval moet gij, natuurlijk, betalen.

(2) ***Tegenmodel.***

Ofwel levert gij, Teisias, wel het overtuigend bewijs. In dat geval is uw eerste pleidooi wel degelijk doelmatig en geldt onze afspraak. In dat geval moet gij betalen,

Men ziet het: het rijk der spitsvondigheden begint. Het is o.m. daardoor dat de 'forensische' retoriek, typisch voor advocaten, tot op heden, zo'n 'slechte faam' geniet. Als rein logische activiteit, welteverstaan. Als tussenmenselijke verhouding, welteverstaan. Als de Sofisten dan met zo'n filosofie tevoorschijn komen, is het maar normaal dat Paleopythagoreeërs en Platoniekers (met Socrates als leidsman) stelling nemen tegen dit rijk der spitsvondigheden. Ook tot op heden. En wel in naam van de zin voor objectieve waarheid - in naam van echte menselijke betrekkingen, die naam waard.

Protagoras van Abdera.

RH 16 leerde hem ons kennen als Protosofist. Hij stond, met klem, de 'eu.boulia', het degelijk (versta: pragmatisch) beraad, voor. Bezitsvorming en politieke invloed primeerden bij hem als doelstellingen. Eristiek past daarin volkomen.

RE27

Opm.-- Het ontstaan van het trivium.

a. De Protosofistiek (-450/-350), wel te onderscheiden van een latere, Deutero-sofistiek geheten, sofistische beweging (onder de Goede Keizers), stelden een paideia, een cultuurmethode, op. Dit vorminsgstelsel, geknipt voor de (agonale) democratie type Sicilië, omvatte drie basisvakken, 'technai', disciplinae' vakwetenschappen.

(1) De grammatica (spraakleer) scherpte de zin voor het woord (de term) en de taal als woordensysteem in.

(2) De dialectiek (dialectica), als redeneringsleer (logica), scherpte de zin voor redeneren en tegenredeneren in (redetwistkunde).

(3) De retoriek, die beide vooropstelde, was dan de leer die een - soms

paradoxale (wij zagen het in Koraks' en Teisias' geval) - vorm van verstandhouding inscherpte, -- o.g.v. duidings- en verstandhoudingsmiddelen, die op "het in ieder geval halen" (euboulia) afgestemd waren.

In de Middeneeuwen heette men dit 'tri.vium' (drie methoden).

b. ***De levensterreinen.***

Men moet het, steeds binnen de democratie, halen op de medemens

(i) op het gerecht (forensische rh.),

(ii) in de volksvergadering (in een directe democratie),-- in het parlement (in een indirecte democratie, die een politieke klasse kent) (politieke rh.),

(iii) in een zaal of, liefst, in het Antieke Hellas zeker, in open lucht, wanneer men voor een op retoriek verzot publiek een staaltje ten beste geeft, zoals Gorgias van Leontinoi het invoerde (demonstratieve rh., die de zone 'pronkrede' cultiveert). In dit 'eipdeiktische type' van spreken gaat het om een 'demonstratie' van wel ter tale zijn.

W. Jaeger, Paideia, I, 400, zegt wat volgt.

"Het Griekse systeem der hogere vorming, zoals de Protosofisten deze hebben opgebouwd, beheerst heden de ganse beschaafde wereld". -- Wel moet eraan toegevoegd worden dat deze - wat Jaeger heet - 'formele' (versta: taalgebonden) vorming mettertijd samenging met de paideia der Paleopythagoreeërs, die rekenkunde, meetkunde (= getal- en ruimtewiskunde), -- muziekleer en astronomia, (in feite: kosmologie, heelalkunde) omvatte. Dit samengaan ontstond in Alexandrië, in de Hellenistisch-Romeinse periode (-320+). Men heette die synthese 'enkuklios paideia', algemene vorming. De middeneeuwse Scholastiek (800/1450) nam dit schema over, maar hersticht: trivium et quadrivium.

RE28

4. Retoriek in de zin van literatologie. (28/37)

R. Barthes, L'av. sém., 94s., 100/102, schetst de begripswijziging, die het woord 'retoriek' onderging.

A. Platon uitgezonderd, hebben - om te beginners - alle retoren de aristotelische duiding voorgestaan.

Aristotelische werken zijn:

(i) ***retoriek***, waarin de publieke rede, met haar voorwetenschappelijke redeneringen (vooral 'enthymemen' (volkse, meestal niet-uitdrukkelijke syllogismen)), centraal staat;

(ii) ***politiek***, waarin de epische, lyrische en dramatische verbeelding centraal staat. Retoriek, in die zin, ademt de geest van de Siciliaanse agonistiek (RH 24) uit, en wordt streng van dichtkunst onderscheiden, behalve, misschien in de demonstratieve (epideiktische) rede.

Aristoteles - aldus Barthes - stichtte de theorie, de Romeinse redenaar Cicero (RH 16) praktiseerde ze en de Romeinse retor Quintilianus (RH 16) voerde ze in de opvoeding en de opvoedkunde in.

B.1. Het Augusteïsch tijdvak (keizer Augustus leefde van -63 tot +14) ziet een grondige betekeniswijziging. Er grijpt, nl. een ineenvloeiing van retoriek en politiek plaats, 'Retoriek', op die wijze poëtiek omvattend, wordt literatuurwetenschap 'literatologie').

Niet meer het loutere voorwetenschappelijk-volkse redeneren (Aristotelische duiding), maar goed schrijven en spreken wordt de wezenskern„-- Figuren als Horatius (-65/-8; Romeins dichter), meer nog: Ovidius (Romeins dichter (-43/417)),-- Dionusios van Halikarnassos (+ -30, -8; retor),-- later: Ploutarchos van Chaironeia (+45/+125; Platonizerend historicus en denker),-- *Tacitus* (55/119; Romeins historicus), - om het traktaat *Peri hupsous*, Over het verhevene (een traktaat dat de literaire ('verheven' geheten) stijl thematiseert), niet te vernoemen,-- allemaal tekens van het feit dat de idee en de term 'retoriek' de brede betekenis vertonen.

B.2. De Neo-Retoriek (deuterosofistiek). Van +100 tot +400 overheerst, in de Hellenistisch-Romeinse leefwereld, de brede idee 'retoriek;

Als tijdvak is het gekenmerkt door vrede, -- met bloeiende handelsbetrekkingen, vooral in het Midden-Oosten. Het is het tijdvak van de 'oikoumene', de ganse bewoonde wereld: zowel in Syrië als in Spanje heerst dezelfde cultuur, -- dezelfde Deuterosofistiek, dezelfde retoriek. 'Retoriek' omvat al wat taalvaardigheid is (welsprekendheid, dichtkunde, literatuurkritiek).

RE29

De scholen van dit tijdvak weerspiegelen deze situatie: de 'Sofist' (in de

tweede betekenis, die sterk verschilt van de Protosofistiek) is de door de keizer of het stadsbestuur benoemde schooldirecteur, terwijl de 'retor' (retoriekleraar) de lesgever - opvoeder is.

Opm.-- Mits de nodige culturele wijzigingen is dit type retoriek naar de midden-eeuwen overgegaan (denk aan de Rederijkers).

Textuologie (29/32)

De tekst (RH 11v.) is één zijde, -- wel de doorslaggevende, van 'literatum', letterkundig fenomeen.

H.I. Marrou, Hist.d.l' éducation dans l' ant., 239, vermeldt dat de Deuterosofisten 'progumnasmata', vooroefeningen, als elementaire retoriek kenden. Men zou dit ook 'pre.retoriek', kunnen heten.

1. *Het middelbaar onderwijs.*

Ziehier de teksttypologie van die tijd, door Marrou opgesomd: verhaal (mythe), -- chreia (chrie; een soort verhandeling, waarover later); -- gnomè (sententia (gezegde, -- feit, dat onderwerp van opstel is), -- kataskeuè (confirmatio, bevestigende bewijsvoering) en anaskeuè (refutatio, weerleggend betoog); -- koinos topos (locus communis, gemeenplaats, -- een literatum dat als onderdeeltje in vele teksten toepasselijk is).

2. *Het hoger onderwijs.*

De types van tekst waren : enkomion (laudatio, lof(rede) over woorden en daden van iemand) en psogos (vituperatio, blaam(rede), 'kritiek' over iemand),-- sunkrisis (comparatio, vergelijking, 'parallel': prosopopoiïa (prosopopee: uitzichtsbeschrijving,-- het uitwendig voorkomen en gedrag weergevend) en ethopoiïa (ethopee: zielsbeschrijving,-- het innerlijke - temperament en karakter - weergevend),-- vergelijk met de huidige Behavioristische en Bewustzijnspsychologieën;-- ekfrasis (descriptio, beschrijving);-- thesis (propositum, propositio, stellingname, waarbij men een stelling verdedigt (RH 26: Siciliaans model);-- nomos (lex, wetsbespreking).

Nalevingen.

Deze rijke tekstuologische traditie is blijven naleven, natuurlijk gewijzigd en/of aangevuld. -- Een paar steekproeven.

(a) *Noël Delaplace, Leçons françaises de littérature et de morale* (*avec préceptes du genre et des modèles d'exercice*), Bruxelles, 1844, 552 pp. Let op het feit dat, behalve tekstwetenschap, de ethisch-politieke zijde ook ter sprake komt (RH 16 : ethisch-politieke inslag).

RE30

De Deuterosofisten en hun retoren wilden een algehele vorming. Merk ook het feit op dat 'préceptes du genre' (voorschriften, geldig voor het teksttype) en 'modèles d' exercices' (inoefeningsparadigmata) samengaan, zoals wij, RH 05 (normatieve en reductieve zijde samen) zagen. -- Het boek in kwestie vervalt in twee delen.

I.-- *Proza.*

Het verhaal, het 'tafereel' (in het Frans: 'tableau' (een 'schilderende variante van beschrijving)), de beschrijving, de definitie (wat meer omvat dan de louter logische 'definitie': het waardeoordeel of 'evaluatie' is er ook in vervat); -- de fabel, de allegorie (uitvoerige beschrijving d.m.v. een model). -- Godsdienstige mmoraal, --lekenmoraal ('philosophie pratique').

De brief (een teksttype dat vele varianten omvat). -- De redevoering, het oratorische fragment ('oratorisch' = wat de redevoering betreft), -- de redevoeringsinleiding en het redevoeringsslot (slotrede). -- De wijsgerige dialoog (een Platonisch type), de 'literaire' (bellettristische) dialoog. -- De karaktertekening (cfr. ethopee), het portret (én uitzichtsbeschrijving én karaktertekening), de parallel (politieke, literaire, ethische vergelijkingen)

II.-- *Poëzie.*

Hier volgt dezelfde lijst als voor het proza (de brief uitgezonderd: brieven in dichtvorm lijken onbestaande). Eraan toegevoegd wordt: het lyrische fragment.

Besluit.

Men voelt één lange traditie, maar met duidelijk evolutie.

(b) Minder zware uiteenzettingen zijn boeken voor het Middelbaar onderwijs, natuurlijk.

Zo b.v. *Ch.-M. des Granges/ Mlle Maguelone, La composition française* (*Livre du maître*), Paris, 1930. -- Het verhaal, de beschrijving, -- het portret (uitzichts- en zielsbeschrijvend), -- de brief. Natuurlijk, in de ethisch - politieke traditie: de 'moraal' (opstellen over ethische en staatsburgerlijke waarden). -- Tenslotte: de letterkundige analyse, de literaire kritiek.

Opm.-- Hier zijn de 'oratorische' teksttypes weggelaten. Een ander model : *J. Gob, Précis de littérature Française*, Bruxelles, 1947.

(i) Inleidende begrippen (vakwetenschappelijke, wijsgerige, 'esthetische' (versta: belletristische) teksten)

(ii) taalvaardigheid (vinding, schikking, vormgeving (RH 12), -- poëzie, --

RE31

steloefeningen (beschrijving, verhaal, verhandeling);

(iii) literaire genres (= teksttypes):

a. de wezenlijk 'literaire' (versta: bellettristische) tekst (beschrijving, verhaal, -- lyriek, drama),

b. de toevallig 'literaire' tekst (de brief, -- de didactische (uiteenzettende) tekst (wat praktisch op verhandeling neerkomt), -- de wetenschappelijke en de wijsgerige tekst; -- de geschiedkundige tekst; -- de tekstkritiek. -- Bijgevoegd: de didactische poëzie, de welsprekende ('oratorische') tekst. -- Volgt een opmerking over de satire en de pers).

Besluit. -- Weerom: traditie en herstichting van traditie (evolutie).

Zonder vooropstellingen ('voorschriften') blind. Zonder toepassingen (paradigmata) leeg.

De Laatantieke retoriek (literatuurtheorie) was de synthese van het regulatieve model (de regels) en het applicatieve model. Een tekstkunde, die slechts abstracte regels aangeeft, blijft 'leeg'. Een tekstkunde, die slechts voorbeelden geeft, blijft blind.

Denk aan een kind dat een fabel (applicatief model) beluistert zonder erbij te zeggen wat een fabel is, waardoor het een fabel is (de criteria), blijft het blind. Denk aan een kind dat hoort uiteenzetten wat een fabel is: zonder er minstens één te vertellen, blijft het woord 'fabel' leeg. Pas de twee samen (axiomatisch en reductief) geven het volle onderricht. Dat hebben de Laatantieken goed begrepen.

Het belang voor u, eindwerkstelster/ eindwerksteller

Het kan overbodig lijken bij de teksttypologie stil te staan. Toch is het niet zo. Er zijn lui, die een eindwerk afgeven, dat ervan getuigt dat zij niet eens het teksttype ervan hebben ingeschat. In dat eindwerk zijn teksten waar men een beschrijving verwacht. Wat treft men aan? Een waardeoordeel. Er zijn eindwerken, waarin noodzakelijkerwijze moet verhaald worden. Wat ziet men: het verhaal is stuntelig, omdat men nooit de theorie omtrent het verhaal heeft geleerd of ingestudeerd.

Er zijn, in een eindwerk, gewoonlijk, vier teksttypes: de beschrijving (men

geeft neutraal of zo neutraal mogelijk weer wat is), het verhaal (men vertelt een verloop, -- methodisch), -- de verhandeling (dat is het hoofdtype in een eindwerk, waarbinnen beschrijvingen en verhalen een plaats hebben).

Tenslotte is er het verslag, dat de drie vorige omvat: een verslag is gewoonlijk een verkorte verhandeling.

RE32

Wat staat u, dus, te doen? Goed in het klare geraken wat voor type (soort, genre) tekst gij op te stellen heft. Niets beter daartoe dan een teksttypologie na te gaan zoals de Deuterosofistiek en haar traditie ze hebben trachten op te maken. Daarom dit kort historisch overzichtje.

De recentere tekstuologie. -- (32/34)

Bibl. st.:

-- *T.A. van Dijk, moderne literatuurtheorie* (*Een experimentele inleiding*), Amsterdam, 1971;

-- de nummer van het tijdschrift *Poétique* (Paris), -- o.m. *Poétique* (*Raconter, representer, décrir*e), No. 65 (février 1986 ;

-- *R. Wellek/ A.Warren, Theory of Literature*, New York, 1942 (Fr. vert.: *La théorie litteraire*, Paris,1971).

Rond 1950 ontstaat een nieuwe literatologie. Namen als J. Kristeva, R. Barthes, J. Derrida, Ph. Boilers, - N. Chomsky, M. Bense, -- A.J. Greimas,-- R. Jakobson, Ch.S. Peirce, T. Todorov en vele anderen voeren een reeks nieuwe hulpwetenschappen in de traditionele retoriek in. Vooral tracht men nauwkeuriger dan tevoren te definiëren wat een tekst is, welke teksttypes er zijn. Wat een troop (metafoor, metonymie, synecdoche) is. Wat stijl is. Er ontstaat - Wat men nu heet - 'narratologie' of 'narratiek' (verhaaltheorie). En dergelijke meer.

Eén opvallend kenmerk: de hyperspecialisatie (met b.v. formalisering, -- ook met hypergesofistikeerde taal), waarop wij, hier, niet verder ingaan.

Een staaltje.

J. Kristeva, Sémiotikè (*Recherches pour une sémanalyse*), Paris, 1969.

Semanalyse, in Kristeva's zin, is een variante op de traditionele tekentheorie (de semiotiek van Ch.S. Peirce; de semiologie van F. de Saussure). De tekst wordt, in sterk Marxistische zin, geduid als een 'product', door een producent(e) 'voortgebracht, de 'tekstproducent(e)'

Fenotekst/ genotekst.

Deze systechie (tegenstellingspaar) beheerst de semanalyse.

a. De tekst, zoals wij hem, gewoonlijk, oppervlakkig lezen, is de 'phénotexte; de fenotekst. Hij is het product van een subject dat schrijft of spreekt en, zodoende, in communicatie en interactie treedt met andere subjecten.

b. De genotekst ('génotexte') is de ware tekst, want wie schrijft of spreekt, schrijft als lid van een sociale klasse (Marx) en vanuit de on(der)bewuste lagen van de ziel (Freud). Wat als gevolg heeft dat degene die een tekst produceert, heel wat mededeelt dat hij/zij zelf niet beseft.

RE33

Maar, volgens Julia Kristeva, is het mogelijk, doorheen de oppervlakte van de fenotekst, de diepte van de genotekst te achterhalen... door semanalyse.-

Meer nog: degene die, vanuit een maatschappelijke klasse of vanuit een on(der)bewuste laag schrijft of spreekt, kan ook bewust verzwijgen of verdraaien. Ook dat wordt door de semanalyse blootgetrokken.

De hulpwetenschappen, hier, zijn

(i) de Marxistische maatschappijanalyse (op de eerste plaats de Marxistische ideologiekritiek), -- wat één type van sociologie is;

(ii) de Freudiaanse Psychoanalyse, met haar bewustzijnskritiek, -- wat één type van psychologie is.

Beide hulpwetenschappen zijn een aanval op het bewuste subject in de Moderne zin van die term: de 'rationele' mens, los uit de aloude tradities, die radicaal 'autonoom', alsook onafhankelijk én van sociale én van on(der)bewuste factoren meent te schrijven en te spreken.

Wat behelst dat hier uitwendige ('externe') tekstanalyse gepleegd wordt: de tekst wordt niet op zich, zonder enige verwijzing tenzij de woordelijke wezensvorm ervan (= interne of inwendige tekstanalyse), doorgelicht, maar vanuit factoren buiten de tekst zelf, nl. de sociale situatie en de on(der)bewuste situatie van de tekstproducent, voor zover in de tekst zelf (of in wat hij juist niet zegt) - "tussen de regels lezen" zegt de volksmens - achterhaalbaar.

'Kritische lezing'.

Cl. Hülsenbeck e.a., Het rode boekje voor scholieren, Utr./Antw., 1970, 22/29 (Gezag), geeft ons één staaltje van semanalyse.

"Scene 2: gezag op school.

Sprekers: onderwijzer(es), lera(a)res), hoofd der school, directeur.

Zwijgers: leerlingen. - "Ik heb je niets gevraagd". "Doe je dat thuis ook?". "Neen, jij gaat daar zitten". "Dat doe je maar ergens anders maar niet hier, vriend!". "Jullie zijn gast in mijn lokaal". "Raap jij dat brood eens op". "Jullie zouden veel beter kunnen zijn dan 2B". "Ga jij d'r maar uit".

Door b.v. de leerlingen enkel als zwijgers te betitelen spijkert Het rode boekje voor scholieren ze vast in juist één schema, -- het schema van Nieuw Links (New Left, Gauchisme). Doch, hoe eenzijdig ook, in de zienswijze van de aloude 'autoritaire' leerkracht, is, in feite, iedere leerling(e) wezenlijk 'zwijger/ zwijgster". Doorheen de fenotekst legt Het rode boekje de 'autoritaire' genotekst bloot.

RE34

Bibl. st.:

T.A. van Dijk, Tekstwetenschap (Een interdisciplinaire inleiding), Utr. /Antw.,1978. Dit boek bevat ook tekstanalyse, maar dan weer anders dan de semanalyse van Kristeva en de (maatschappij)kritische (tekst)lezing van Het rode boekje voor scholieren.

Besluit: een hele waaier van tekstbenaderingen is aan te treffen in de recentere literatologie.

Een eindwerktekst opstellen.

Waarom stonden wij b.v. bij de semanalyse en de (semanalytisch duidbare) maatschappijkritiek even stil? Om u, studentin/ student, die op uw beurt een tekst gaat opstellen, erop te wijzen dat ook gij, misschien, vanuit uw sociale klasse (situatie) en vanuit uw on(der)bewuste lagen aan het schrijven zijt.

M.a.w.: zo'n tekstlezing dwingt er ons allen toe de juiste 'maat' (d.i. situatie) van ons schrijven en spreken te leren beseffen. -- Wat, in termen van Fr. Nietzsche, 'perspectivisme' (vanuit één of meer perspectieven, gezichtspunten, iets (uw thema) benaderen) heet. Een dogmatisch-autoritaire toon aanslaan wordt, vanuit dit Perspectivisme, radicaal onmogelijk.

De recentere literatuurkritiek. (34/37)

Behalve *van Dijk, Moderne literatuurtheorie*, en *van Dijk, Tekstwetenschap*, wezen eventjes aangehaald:

-- *G. u. I. Schweikle, Metzler Litereturlexikon* (*Stichwörter zur Weltliteratur*),

Stuttgart, 1984 (een uiterst rijk boek);

-- *H. Mahlberg, Literarisches Sachwörterbuch*, Bern, 1948 (verouderd, maar zeer bruikbaar);

-- *J. Peck/M. Coyle, Literary Terms and Criticism, Houndmills*/ London, 1984, (een zeer stevig overzicht van de grote literatuurtheorieën bevindt zich o.c.,149/168 (*Critical Positions and Perspectives*));

-- *M. Milner, Freud et l'interprétation de la littérature*, Paris, 1980 ;

-- *C. Pichois/ A.M. Rousseau, Vergelijkende literatuurwetenschap*, Utr./Antw, 1972;

-- *P. Brunel/C1. Pichois/A.-M. Rousseau, Qu'est-ce que la littérature comparée* ? Paris, 1983.

'***Kritiek***' - in de wetenschappelijke zin - betekent "logisch verantwoordbaar waardeoordeel". -- niet (noodzakelijk) 'maatschappijkritiek, natuurlijk.

-- *Peck/ Coyle, Lit. Terms and Crit.*, zo-even vermeld, geven als voornaamste (niet alle) strekkingen inzake literatuurkritiek aan:

RE35

(1) ***inwendige tekstkritieken***: het Amerikaanse New Criticism (1940/1960),

-- *F.R. Leavis en het XX-st' eeuws British Criticism*;-- de Russisch-Formalistische literatuurkritiek (+/- 1917+); de Structuralistische literatuurkritiek (naar Saussuriaans taalmodel); -- deze strekkingen letten, eenzijdig of niet, op de tekst op zich, afgezien van de steller ervan en van de tijd of de situatie, waarin tekst en auteur zich situeren);

(2) ***de Feministische literatuurkritiek*** (die het Seksisme opspoort);

De Marxistische literatuurkritiek (die de tekst economisch-sociaal analyseert);-- de Poststructuralistische literatuurkritiek (die de 'afbouw' van de Moderne subject-waarden analyseert); -- ook maar anders: de Romantisch-Fenomenologische literatuur-kritiek (die, in de tekst, de uniek-singuliere persoonlijkheid, die er zich in uitspreekt, opspoort);

Tenslotte: de Receptie- of ontvangsttheorie (R. Jauss: ook wel Reader-Response-kritiek geheten, die nagaat hoe de lezer/ hoorder de tekst verwerkt ('receptie' = opname, verwerking)).

Eigenaardiger wijze vermelden Peck/Coyle niet de Dieptepsychologische litera-tuurkritiek (die het on- en onderbewuste in de tekst opspoort). Deze strekkingen kunnen als uitwendige tekstkritiek bestempeld worden.

Vermeldenswaard is ook het Socialistisch Realisme, dat tot aan de glasnost en de perestrojka van M. Gorbatsjef, in de Sovjet-Unie, toonaangevend was, maar nu, als mededingster, de Liberals (opene) kritiek gekregen heeft.

Gaat u dit aan?

Gij, studentin/ student, die een eindwerk gaat maken zult lezen, - soms heel wat lezen. Teksten lezen. Hoe gaat gij lezen? Gaat gij de tekst op zich, abstractie gemaakt van steller, van tijd en ruimte waarin hij zich situeert (inwendige lezing), nemen? Of gaat gij - wel van de tekst uitgaand - meer letten op de steller ervan, op de tijd en de ruimte, waarin hij begrijpelijk(er) wordt (uitwendige lezing? Aan U, voordat gij begint, … U daarvan bewust te worden.

Appl. mod..-- Vergelijken wij twee recente grondslagenonderzoeken van de politieroman (1) ('polar').

(1). *Patricia Highsmith, L'art du suspense,* Paris, 1987, schetst ons de psychologie, die aan het werk is in haar eigen - beroemde - politieromans ("de vorstin van de misdaad" is haar etiket). Vanaf de eerste intuïties tot aan de eindtekst (RH 17: genetische methode) is haar hoofdbekommernis: "Hoe, vanaf het eerste zinnetje, de lezer(es) boeien?"

RE36

Opm.-- Dit is een typisch 'retorische act'. Let eens goed op wat Protagoras van Abdera (RH 16) ooit als doelstelling van de 'euboulia', de efficiënte raad, gaf:

1. De aandacht wekken,
2. De belangstelling prikkelen,
3. De begeerte aanwakkeren,
4. De instemming uitlokken

(Cfr *L. Bellenger, La persuasion*, Paris, 1985, 36/40 (*Marketing et sophistique*).

Terloops: één der kenmerken van Patricia Highsmith is haar USA-flair voor het kassucces (waarbij zij "een goed boek" heet het boek dat "vele lezers heeft").

Bij deze hoofdbekommernis, boeien, komt een tweede kijken: de politie - o.g.v. aanduidingen (één type van tekens) - spoort de misdadiger/

misdadigster op. Daarin zit wat de oude retoren heten 'suspensio', intrigerend verhalen.

*J. Broeckart, Le guide du jeune littérateu*r, t. I (*Eléments généraux et compositions secondaires*), Bruxelles, 1872, 100, legt uit: is 'suspensio', de aandacht gespannen houden, 'suspense' (kijk naar Highsmith's titel: '*L'art du suspense*'), het feit dat men de hoorder/ lezer in het onzekere houdt omtrent wat men gaat zeggen.

Terloops. Een degelijk werk als *Metzlers Literaturlexikon* heeft de term 'suspensio' (suspense) niet eens in zijn repertorium, maar men vindt hem wel bij een J. Broeckaert, een goede eeuw geleden, -- waarbij duidelijk wordt dat men "een oud boek" nog niet te vlug moet wegsmijten. Wie de term 'suspension' wel vermeldt, met de nodige soms zeer gesofistikeerde uitleg, is *H. Morier, Dict. de poétique et de rhétorique*, Paris, 1981-3, 1053/1057.

(2) *Ernest Mandel, Meurtres exquis*, Paris, 1987, schetst ons de (Marxistische) sociologie, die het lezerspubliek van de misdaadroman 'verklaart'. Mandel is de theoreticus van de IV-de Internationale en steller van een Traité d' économie marxiste. Mandel staat uitvoerig stil én bij het succes én bij de ontwikkelingsgang (RH 17: genetische methode) van de 'polar', de detectiveroman. De politieroman heet men ook wel "het opium van de nieuwe middenklassen".

Inderdaad: het begon met struikroververhalen, ging door met de whodunit en de Série noire USA-stijl, tot en met de sociologische detectiveverhalen sinds 1968. Doorheen dit fenomeen (zicht- en tastbaar gegeven), 'leest' Mandel tot wanneer hij de 'hypothese' erin, erachter, ontdekt: de middenklassen voelen de burgerlijk-kapitalistische maatschappij aan als een ondoorzichtig mysterie: wie ontwart, eigenlijk, de mechanismen die de olieprijzen doen stijgen en dalen.

RE37

Waardoor komt het dat ons dagelijks brood plots heel wat duurder wordt? Wat gaat schuil achter de op-en-neergaande rentevoeten? Ga zo maar door.

Slotsom: een onontwarbaar leefmidden.

Als wij Mandel goed begrijpen: in de detectiveroman ontmoet de middenklasse, vooral, een model van het origineel (de samenleving). Een model is een gekend iets zo dat men, d.m.v. dat gekende, iets onbekends (hier: de maatschappijmechanismen) beter begrijpt. Dat onbekende heten de

modeltheoretici “het origineel”.

Hierbij verwijst Mandel naar *Ernst Bloch* (1685/1977), o.m. bekend om zijn *Das Prinzip Hoffnung* en zijn inzet voor de pacifistische studentenbewegingen.

“Er is niets verwonderlijks aan het feit dat ontwikkelde mensen a.h.w. bezeten zijn door geheimzinnige geschiedenissen: functioneert, tenslotte, de hele bourgeoismaat-schappij niet als één groot mysterie?”.

Besluit.

Weerom: de hulpwetenschappen - o.m. de psychologie, de sociologie en, ook, onvermijdelijk ineenlopend, de culturologie - worden a.h.w. actief in de tekst- en literatuurwetenschap.

Wanneer gij dus uw eindwerk maakt, hou er rekening mee dat de teksten, die gij in dat verband leest, misschien ook vatbaar zijn voor wat wij zo-even (zeer schetsmatig) hebben aangeduid, nl. de benadering door de drie genoemde wetenschappen.,

Het ‘corpus’ van de teksten, die gij leest.

Het ‘corpus’ is, hier, de totaliteit van de teksten, die ter beschikking liggen, -- b.v. wanneer gij uw eindwerklezingen voltooid hebt. -- Doch zo simpel is het nog niet. Gij kunt, onmogelijk, alle teksten weergeven. Gij zult, dus, moeten kiezen. Wat gaat gij kiezen uit dat corpus?

Wij verwijzen, hier, naar de leerlingen van *Ferd. de Saussure*. Zij - en niet hij - hebben zijn wereldberoemde *Cours de linguistique*, Paris, 1916-1, uitgegeven.

Reden: de leer van de Saussure lag verspreid over het hele corpus, dat hij naliet.

1. Alles publiceren behelsde overbodige gedeelten.

2. Juist één cursus was onvolledig.

3. De originele gedeelten waren te eenzijdig.

4. Uit alle teksten maakten zijn studenten een nieuw werk, maar zo trouw mogelijk de meester weergevend.

RE38

5. Retoriek als informatie - of communicatietheorie. (38/51)

R. Barthes, L’av. sém., 95, vestigt er terecht de aandacht op dat Aristoteles, in zijn Retoriek een eigenaardige werkwijze vertoont:

(i) *Retoriek I* behandelt de berichtgever als bron van een boodschap, de redenaar (met zijn betoog e.d.);

(ii) *Retoriek II* heeft het over de berichtontvanger als "receptor/ receptrix" van een boodschap (waarbij het publiek en de driftenleer ontwikkeld worden);

(iii) *Retoriek III* behandelt de berichtgeving als draagster van een boodschap (waarin dan de 'taxis' (dispositio, schikking; RH 12) en de 'lexis' (elocutio, vormgeving; RH 12) te pas komen).

Deze uiteenzettingsvorm van Aristoteles verraadt een overduidelijke communicatietheorie. Het is dan ook, niet verwonderlijk dat in de recentere literatologie deze basistheorie, in geactualiseerde vorm terugkeert.

Bibl. st..

-- *G. Fauconnier, Algemene communicatietheorie*, Utr./Antw. 1981;

-- *J.R. Pierce, Symbolen en signalen* (*Aard en werking van de communicatie*), Utr./ Antw., 1966 (Eng. oorspr. werk: *Symbols, Signals and Noise*, New York, 1961; Pierce inspireert zich zeer nadrukkelijk aan de wiskundige communicatie- of informatieleer van *Claude Shannon, A Mathematical Theory of Communication* (1949));

-- *Colin Cherry, On Human Communication* (*A Review, a Survey, and a Criticism)*, Cambridge (Mass.)/ London, 1966-2 (een basiswerk);

-- *G. Mannoury, Handboek der analytische significa*, Bussum, 1947 (het werk handelt over het hele verstandhoudingsleven van de mens en de deze fenomenen behandelende 'begripskritiek');

-- *B. Stokvis, Psychologie der suggestie en autosuggestie* (*Een signifisch-psychologische uiteenzetting voor psychologen en artsen*), Lochem,1947 (een toegepaste significa);

-- *J. Habermas, Theorie des kommunikativen Handelns*, Frankf.a.M., 1981 (waarover *Th. Mertens, Habermas en Searle* (*Kritische beschouwingen bij de theorie van het communicatieve handelen*) in: Tijdschr.v.Filos., 48 (1986): 1 (Maart), 66/94

R. Barthes, L' av. sém., 86, definieert de 'Oude retoriek' als de metataal (spreken over) over de taal, zoals zij retorisch (eng en breed) gesproken en geduid werd vanaf de V-de eeuw voor Christus tot op onze dagen. Deze gesproken (en geschreven) en geduide taal is dan, in het jargon, de 'objecttaal' van die metataal. Ofschoon Barthes bekent dat de Oude retoriek 'mal connue' (o.c.,86), slecht gekend, is, toch staat hij - wat hij noemt - een nieuwe semiotiek (tekenleer) omtrent het geschrevene en gesprokene voor. Wat behelst dat hij zich in de communicatieleer situeert.

RE39

De semiotiek.

Aangezien communiceren van informatie (boodschap) geschiedt d.m.v. tekens ('symbolen'), is een tekenleer op haar plaats in een communicatieleer.

Bibl. st.

-- *Ch.W. Morris, Foundations of the Theory of signs*, in: *International Encyclopaedia of Unified Science*, Series I, No. 2, Chicago, 1938 (Morris valorizeert de semiotiek van Ch. Peirce (1839/1914));

-- *Colin Cherry, On human Communication*, 219/257 (*On the Logic of Communication* (*syntactics/ semantics/ pragmatics*);

-- *I.M. Bochenski, Wijsgerige methoden in de Moderne wetenschap*, Utr./ Antw., 1961, 48/ 50 (*De drie dimensies van het teken*).

-- *T. van Dijk, Tekstwetenschap* (*Een interdisciplinaire inleiding*), Utrecht/ Antwerpen, 1978, 71/74 (Wat is pragmatiek?);

-- *Max Bense, Semiotic (Allgemeine Theorie der Zeichen*), Baden-Baden 1967;

-- *B. Toussaint, Qu'est-ce que la semiologie*?, Toulouse, 1978 (de Saussuriaanse tegenhanger van de Peirciaanse tekenleer);

-- *U. Eco, Le signe* (*Histoire et analyse d'un concept*), Bruxelles, 1988.

Wij herhalen, kort, wat de semiotiek zegt.

Gij zegt b.v. tot een leerling(e): "Wat verstaat gij onder een vierkant?".

Syntactisch: de volgorde van de woorden, die uw zin tot een zinnig (informatie-bevattend geheel maken, wordt door de syntactische semiotiek nagegaan.

Semantisch, de betekenis (= informatie, boodschap), die gij in die zin legt en waarvan gij hoopt dat het kind ze snapt, is object van de semantische semiotiek.

Pragmatisch: met het uitspreken van die zin wilt gij een resultaat bereiken; de 'strekking' (doelgerichtheid) van uw spreken wordt door de pragmatische semiotiek onderzocht.

Opm. -- Volgens *J.R. Pierce, Symbolen en signalen*, 11, heeft A.J. Ayer (1910/1989; Taalanalytisch denker) de algemeenheid van het informatieproces toegelicht: wij communiceren niet enkel zakelijke informatie, maar ook vergissingen, wensen, bevelen, gemoedstoestanden.

Warmte en moedermelk worden, op dierlijk vlak, doorgegeven en uitgewisseld. -- Bewegingen allerhande, energieën worden uitgewisseld in de anorganische natuur.

Gevolg: communicatie is én alom aanwezig en danig belangrijk.

RE40

Wij hebben het, hier, natuurlijk allereerst over de typisch menselijke uitwis-selingen.

Opm. - *A. Heymer, Vocabulaire éthologique* (*Allemand/ Anglais/ Français*), Berlin/ Hamburg/ Paris, 1977, 191s., heeft het over de gedragsbiologie, die bij dier en mens verstandhoudingsmiddelen vaststelt. Denk aan tactiele (b.v. het verzorgen van het lichaam door aanrakingen allerhande), chemische (b.v. de parfums), optische (beweging, mimiek b.v.), akoestische (o.m. geluiden, woorden), zelfs elektrische (denk aan sommige vissen) communicatie- en interactiemiddelen.

Wij zeggen wel: "communicatie- en interactiemiddelen, want communicatie van loutere informatie wordt, in de 'receptie' (de opvang, de berichtontvangst), toch steevast aanleiding tot reactie op een actie. Tot daar deze ethologische opmerking.

Twee types van communicatieleer

G. Fauconnier, Algemene communicatietheorie, wijst erop hoe gevarieerd de informatietheorieën, de laatste jaren, geworden zijn.

A. -- De elektrische communicatie en haar analyse gaven aanleiding tot een wijdverspreide communicatieleer, die in technische, machinale termen denkt. Sedert *Cl. Shannon/ W. Weaver, The Mathematical Theory of Communication*, Urbana (Illinois),1959, beschikken wij, inderdaad, over een zeer technische berichtgevingsleer, die het heeft over 'de bron (verzender)' van het bericht, de 'codering' (in tekens omzetten) en' decodering' (het verstaan van die tekens als de dragers van de boodschap), de 'ontvanger' (bestemmeling(e)) van de boodschap.

B.-- Meer in de geest van de Fenomenologie (E. Husserl) en de "verstehende Methode" (W. Dilthey) - de geest der Geisteswissenschaften - is b.v. *M. van Schoor, Bestaanscommunicatie*, Bloemfontein, 1977: de leer der berichtuitwisseling is humaan - intersubjectief, -- in termen van 'mededeler' - 'medium' (= code, tekens), waarin de 'mededeling' (boodschap) vertolkt wordt

- ‘ontvanger’.

Hier heeft men het over communicatie en interactie in termen van ‘ontmoeting’ (kennismaking tussen personen, -- en niet tussen zaken, dingen).

RE41

De signifische benadering. (41/48)

a. Lady Victoria Welby, ooit hofdame onder koningin, Victoria (1819/1901), was geschokt door de vele vormen van misverstand (en wantrouwen), die de betrekkingen tussen de onderscheidbare groepen binnen de samenleving beheersten. Om deze weg te werken startte zij, in 1896, het signifisch onderzoek.

Terloops: *E. Walther, Hrsg., Ch.S.S. Peirce, Die Festigung der Ueberzeugung und andere Schriften*, Baden-Baden, 1965, 143 (*Ueber Zeichen,-- aus Briefen an Lady Victoria Welby*), verraadt ons dat deze dame hoge wetenschappelijke betrekkingen onderhield.

b. Wat bestudeert die significa? “The significance in all its forms and thus …working in every possible sphere of human interest and purpose”. (De ‘betekenis’ in al haar vormen, en, dus… aan het werk in iedere mogelijk kring van menselijk belang en doelstelling).

De ‘Signifische Kring’.

Tot de signifische Kring’ behoorden *Gerrit Mannoury* (1867/1956; Nederlands wiskundige, die de baanbreker was, in Holland, van het grondslagenonderzoek inzake wiskunde; schrijver van *Handboek der analytische significa* 2 dln., 1947/1948, en van een inleidend werk, nl. *Significa*, 1949),

-- L.E.J. Brouwer (1881/…; *Intuitionistisch grondslagenonderzoek logistiek en der wiskunde*);

-- Frederik van Eeden (1860/1932; Tachtigerfiguur, -- arts, wijsgeer, redenaar, -- dichter en prozaschrijver; bekeerde zich tot het Katholicisme; was zeer begaafd op occult gebied);

-- Pater J. van Ginneken, S.J., prof in liteatologie Univ Nijmegen; linguïschtisch baanbreker);-

-- ook nog: Dr Godefroy, Prof Clay, Prof Westendorp Boerma, Prof Fischer e.a.

De vergaderingen namen de vorm aan van Socratisch gevoerde gedachtewis-selingen (dialogen). -- In de geest van Victoria Welby stond men

stil bij de menselijke verstandhoudingsmiddelen, vooral vanuit psychologisch en sociologisch oogpunt.

Reden: de 'betrekkelijkheid' van iedere taaluiting. Een taaluiting, immers, verstaat men maar ten volle, wanneer men ze situeert in de psychologisch-sociologische context.

Vooral Mannoury deed aan stelselmatige significa, zoals zijn werken dit aantonen. Hij definieerde 'significa' als "de leer omtrent de verstandhoudingsmiddelen" Daaronder plaatste hij, op de eerste doch niet de enige plaats, de taaluitingen, waardoor wij elkander beïnvloeden.

RE42

In dat verband had Nannoury het over soorten 'taalgradaties; immers hij lette op de vele wijzen ('perspectieven') waarop de taal als verstandhoudingsmiddel gebruikt wordt.

Appl. mod..

Zo kan men het taalgebruik typeren vanuit het leefmidden. Waaronder hij verstond "het geheel der maatschappelijke omstandigheden"(wat op sociologisch oogpunt wijst). Zo onderscheidde hij de gemeenzame taal van de ambtelijke taal.

'Gemeenzaam' is iemand met een medemens in de mate dat hij/ zij er vertrou-welijk, op voet van gelijkheid, mee omgaat. Eén der varianten van gemeenzaamheid is 'intiem' of 'familiair' omgaan. Dat doet een ambtenaar/ambtenares nu eenmaal, als ambtenaar/ambtenares, niet.

Denk aan uw gebuur notaris. Als gebuur heeft hij met u een verstandhoudingsvorm, die zelfs gemeenzaam zijn kan. Maar als ambtenaar - wanneer hij b.v. u een notarieel stuk voorleest - zal hij die gemeenzaamheid - minstens gedeeltelijk - afleggen; dan gedraagt hij zich, ook tegenover u, ofschoon gebuur/ geburin, afstandig - ambtelijk.

Besluit: twee vormen van verstandhouding spelen hier dooreen, de gemeenzame en de ambtelijke.

Opm. -- Vergelijk daarmee uw gedrag als leerkracht b.v. : als kind van uw gebuur zult gij een leerling(e) van u - bij u thuis - nogal wat anders aanspreken en behandelen dan wanneer datzelfde kind, voor u, op de schoolbank zit. M.a.w.: van gemeenzaam wordt uw gedrag, uw taal, 'ambtelijk'.

Bally's kritiek op de traditionele retoriek. (42/43)

Charles Bally (1865/1947) was één der vele leerlingen van F. de Saussure (1857/1913), de semioloog. - In *zijn Le langage et la vie*, Genève/ Lille,1952-3, 13s., heeft hij het over de klassieke retoriek en de erbij aansluitende taalkunde. Tot ongeveer 1800 - zo zegt hij - bestudeerde men de taal nooit om haarzelf. Of het nu om grammatica of retoriek (eng of breed) ging, men wou steevast - d.m.v. taal

(i) logische vorming geven,

(ii) leren schrijven en spreken met stijl,

(iii) vooral literaire cultuur, d.m.v. de grote klassieke schrijvers; bijbrengen. -- Alles dingen die Bally perfect gewettigd vindt.

RE43

Eén ding merkt hij op: de onderschatting van de dagelijks gesproken taal, die men, gemakkelijk, als te 'onverheven' (RH 28) aanvoelde. In het Frans blijkt dit nog duidelijker: 'la langue vulgaire'.

Deze taal - aldus steeds Bally - is, nochtans, "la seule veritable, parce que la seule originelle" (o.c.,13). Wat men, tot op zekere hoogte, kan in twijfel trekken: wat verstaat men, nu, juist onder 'echte taal' (langue véritable?) Bally verdedigt hier een soort 'taalpopulisme'. -- Wat zijn goed recht is, natuurlijk.

Rond 1800 doet zich een aardschok voor: men ontdekt het Sanskriet, een taal die, onder zekere oogpunten, 'archaïscher' (ouder) is dan het - tot dan toe - als oudste talen gecultiveerde Grieks en Latijn. Men ontdekt zodra analogieën tussen de verschillende Indo-Europese idiomata en de vergelijkende spraakkunst ontstaat. Men ontdekt dat, behalve het bewuste denken, ook het collectief-onbewuste, aan het werk veel meer in grote volksmassa's dan in de intellectuele bovenlagen, taalvormend is.

Ook verzet Bally, met alle eerbied, zich tegen de eenzijdig-rationele en eenzijdig- intellectualistische taalopvatting van zijn leermeester de Saussure. En wel o.g.v. de analysen van de 'natuurlijke taal', voor zover deze niet-literair, maar in het werkelijke leven (niet zozeer geschreven maar wel) gesproken wordt. Immers daarin komen drie aspecten van talig gedrag naar voren, die in de Saussuriaanse semiologie onderduiken:

(1) het sprekend subject (ik, gij, wij spreken),

(2) de hele situatie, waarbinnen gesproken wordt (ik en gij zijn leerkrachten en hebben het over onze moeilijke leerlingen b.v.),

(3) de niet-logische inslag, van waaruit gesproken wordt (ik zie b.v. dat mijn collega, 'gij', "er neurotisch van geworden" is).

Etienne Gilson (1884/1978; de grote kenner van de Middeneeuwse Scholastiek), in zijn *Linguistique et philosophie*, Paris, 1963, 68, zegt:

"Om de betekenis van het woord 'paard' te kennen, moet men er één gezien hebben. Meteen volstaat het de naam van het dier te verbinden met het dier in kwestie of met het beeld ervan om de betekenis te vatten. (...)

De betekenis van een woord duikt op in het leven en in de geschiedenis: door met gegevens geconfronteerd te worden, al levend (in het kader van de geschiedenis van een volk met een taal), en aan die gegevens woorden te hechten, leert men de termen van een taal en de betekenissen ervan".

Wat men een soort "levensfilosofisch-historicistische" opvatting kan heten.

RE44

De psychodramatische 'significa' van Moreno.

Jacob L. Moreno (1889/1974), de stichter van de groepenpsychotherapie.

In zijn *Gruppenpsychotherapie und Psychodrama* (*Einleitung in die Theorie und Praxis*), Stuttgart, 1973-2, 15f., schetst hij zijn positie als volgt. Men kan het hebben over drie psychiatrische revoluties:

(1) *Philippe Pinel* (1745/1826; *Traité medico-philosophique sur l' aliénation mentale ou la manie* (1801)) staat, i.p.v. van de keiharde krankzinnigenbehandeling, de 'zachte' omgang ermee voor ("Hij bevrijdt de waanzinnigen uit hun/ haar geketende toestand");

(2) *Sigmund Freud* (1856/1939; *Psychoanalyse*) sticht, i.p.v. de eenzijdig-medische behandeling, de psychotherapie als vast bestanddeel van de geneeskunde;

(3) *Moreno,* met zijn sociometrie, sociatrie en psychodrama, vervangt de individuele psychotherapie door een groepspsychotherapie. Dit vanaf omtrent 1914.- Ziehier wet Moreno zegt, o.c., 3/4:

"De therapeutische groep is (...) niet enkel een tak van de geneeskunde en een vorm van samenleving, maar ook de eerste stap in de kosmos.

De vraag rijst:"Bestaat er een kosmisch type van verstandhouding?". Wat

Moreno, onder die eerder bevreemdende term 'kosmisch communiceren' verstaat, legt hij als volgt uit:

(i) er is, vooreerst, de louter gespreksmatige (hij heet dat 'dialogische') vorm binnen de groepen, -- een methode die geldig is en blijft in een groep, -- methode, die zich van de taal bedient;

(ii) er is, tegelijk, de 'kosmische' vorm van communicatie en interactie: "Hoe gewichtig de taal, in de ontwikkeling van de enkeling en de groep, ook zij, zij is steeds slechts de in hoofdzaak logische (...) vorm van de verstandhouding". Aldus letterlijk Moreno.

Vooral in de leefwereld van de baby en het kind spelen niet-talige factoren een hoofdrol. "De taal vertegenwoordigt slechts een deel van de ganse psyché". Weerom Moreno's eigen woorden. In de zgn. 'groepen' is - dan ook - als methode een communiceren en interageren aangewezen, die de taal overschrijdt.

Opm.-- De term 'kosmisch' gebruikt Moreno om aan te duiden dat de mens, behalve in de maatschappij (sociologie), ook thuis is in de hele kosmos, het ganse heelal (wat o.m. sensitiviteit e.d. behelst). Uit dit alles blijkt dat een communicatieleer meer moet bevatten dan een veralgemeende informatieleer type Cl. Shannon.

RE45

Berthold Stokvis' signifische psychologie (75/78).

B. Stokvis, Psychologie der suggestie en autosuggestie (*Een signifisch-psycho-logische uiteenzetting voor psychologen en artsen*), Lochem, 1947, 33/58, zet ons uiteen "de elementen van het proces der suggestie en autosuggestie".

Merk op hoe communicatietheoretisch (RH 38) zijn zienswijze is:

(i) de suggestie speelt zich af als een proces, d.i. een verloop, tussen

a. de suggestor en **b.** de gesuggereerde, die **c.** een suggestie ('inhoud' geheten) uitwisselen;

(ii) de autosuggestie is een proces tussen

a. de autosuggestor en **b.** de autogesuggereerde, die **c.** een 'inhoud' uitwisselen. -- 'Massasuggestie' (o.c., 216/226) is hetzelfde proces maar gekenmerkt door

a/ gelijkgerichte neiging van vele enkelingen

b/ o.g.v. hun samenzijn als beslissende oorzaak.

O.c., 31, tracht een soort (vage) definitie te geven van 'suggestie': deze staat of valt met 'psychische resonantie', d.i. de algemene beïnvloedingsmogelijkheid tussen mensen onderling, voor zover zij een gemeenschappelijke beleving doormaken.

Om reden van het zeer algemene karakter van 'suggestieve processen' staan wij daar even bij stil. -- Stokvis, o.c.,33vv., licht dit toe. --

(i) De suggestor moet ertoe in staat zijn het geloof en het vertrouwen in **a.** de mogelijkheid (als hypothese) en **b.** de werking (als resultaat hebbende actie) van zoiets als 'suggestie' te doen ingang vinden (RH 10).

(ii) Pas dan gaat de gesuggereerde in op gedachten, gevoelens en wilsakten van de suggestor (de inhoud), -- zo dat de gesuggereerde deze 'inhoud' als vanuit hemzelf komend (wat dan 'autosuggestie' wordt) aanvoelt.

Inderdaad: vanuit de suggestor gezien (perspectief 1) is er heterosuggestie; vanuit de gesuggereerde gezien begint het als heterosuggestie, maar eindigt het als autosuggestie (perspectief 2). M.a.w.: de verstandhouding is op de duur zo dat wat vreemd is, als eigen bezit doorleefd wordt.

Als paradigma bij uitstek behandelt Stokvis de arts.

Dergelijke signifische actie geschiedt niet enkel doordat de arts de patiënt(e) met woorden - in Moreno's taal: logisch - 'suggereert'. De medische suggestie verloopt ook d.m.v. andere duidings- en verstandhoudingsmiddelen - in Moreno's taal: 'kosmisch', niet-logisch. Een geneesmiddel voorschrijven, een dieet aanbevelen, de patiënt(e) elektrisch bewerken, hem/ haar

Opmerking: blad RE46 ontbreekt.

RE47

Opm. -- Men merke op dat Stokvis hier aan cultuurgeschiedenis en vooral aan etnologie doet. Wie daar meer wil over weten, kan b.v. *G. Welter, Les croyances primitives et leurs survivances* (*Précis de paléopsychologie*), Paris, 1960, inzien. Een man als Freud had gelijk toen hij, om de Moderne mens te begrijpen, vooral in zijn onbewuste lagen (de 'kosmische' lagen, om met Moreno te spreken), naar de Archaïsche mens teruggreep, -- naar de rudimenten, 'les survivances', de getuigeresten ervan,

Opm.-- Men lette erop dat Stokvis, hier, een type van suggestie ter sprake

brengt, nl. de suggestie via een materieel object, waarin 'iets' (steeds dat merkwaardig ontologisch basisbegrip) aanwezig is dat, als inhoud van suggestie, overgedragen wordt. -Suggestie kan ook zonder zo'n stoffelijk voorwerp, natuurlijk.

In dit verband zij erop gewezen dat Moreno's onderscheid, ja, scheiding van 'talig' en 'niet-talig' communiceren zeer betrekkelijk is: een Mannoury spreekt van 'taaldaad'. Een woord, een zin b.v. kunnen én logisch én extralogisch zijn, tegelijk.

Bij de Archaïsche mens geldt het 'magisch geladen woord' (waarin, met de klank en de erin aanwezige gedachte, 'iets', dat niet die klank en niet die gedachte is, overgedragen wordt).

Zo zegt *Mannoury, Inleiding*, in: *Stokvis, Psychologie* ... 13;
"Significa is de leer der taaldaden. -- Een taaldaad is een daad, waarmede één mens of een groep mensen (kort: 'de spreker') zekere psychische inwerkingen op één ander mens of een andere groep mensen (kort: de 'hoorder') wil uitoefenen"

Hier zij, kort, verwezen naar de Taalanalyticus *J.L. Austin* (1911/1960; *How to do Things with words*), die een der eersten was om het handelingskarakter van, minstens, een gedeelte van de taal centraal te stellen. Taal, in de 'constatieve' (vaststellende) zin, 'representeert' (= geeft weer) de werkelijkheid; taal, in de 'performatieve' (taaldaad) zin, verandert de werkelijkheid. Wat leidt tot beschrijvende uitspraken en talige handelingen.

Meer nog: het is moeilijk de 'descriptieve' en 'performatieve' taal te onderscheiden. Binnen de dagdagelijkse taal lopen de twee - meestal - ineen. Wanneer ik, b.v., zeg: "Ik beloof het u", dan is dit weergeven van werkelijkheid én, tegelijk, de belofte doen, -- in die beschrijvende termen.

Het handelingskarakter der taal duidt Austin aan met 'illocution'.

RE48

De verklaring van het introjectiemechanisme.

Hiermee waren wij - in de tekst van Stokvis, hierboven - gekomen aan het aspect 'receptie' (ontvangst, opname) van het proces. -- "Dit introjectiemechanisme is slechts mogelijk indien de (zieke) zich met de arts vereenzelvigt, 'identificeert'. En dit introjectie- en identificatiemechanisme kan zich alleen dan voltrekken, indien de gebondenheid door sympathie bestaat".

(O.c.,34v).

Stokvis valt, hiermee, gedeeltelijk terug op de dieptepsychologie, waarop hij zich, o.c.,112v., uitdrukkelijk beroept. De nodige 'sympathie', met allerlei gevoelsreacties ermee verwant (eerbied, ontzag, -- 'libido', lustgevoel (in de o.m. Freudiaanse zin)), haalt de gesuggereerde uit zijn 'Eros' (niet te verwarren, zoals vaak gebeurt, met geslachtelijkheid in de zin van volwassen seksualiteit, natuurlijk).

Het spreekt vanzelf dat er, behalve deze Psychoanalytische verklaring, nog andere zijn. Zo b.v. de occultistische, die b.v. hetzij van 'magnetisme' (denk aan het Mesmerisme b.v.) hetzij van 'levenskracht' spreekt.

De toepassing in uw leven, studentin/ student,

Aangezien communicatie zo frequent is, zal wel moeilijk een eindwerk te vinden zijn, waarin dit niet van pas komt.

Maar is meer. Stokvis zegt:"Mutatis mutandis (na veranderd te hebben wat moet veranderd worden) voltrekt zich hetzelfde (suggestie)proces in de opvoeding, -- wanneer door de ouders of leerkrachten gedachteninhouden of voorstellingen aan kinderen worden (door)gegeven. -- Ook hier hebben wij de 'erotische' (*opm.:* in de zo-even aangeduide, zeer brede zin) gebondenheid - autoriteit van de opvoeder - waardoor zich het identificatie- en introjectiemechanisme voltrekt.

"Slechte leerkrachten" zijn, veelal, zij bij wie de 'erotische gebondenheid' niet of niet voldoende tot stand komt". (O.c.,35).

Dit aspect van ons leerkrachtleven moeten wij zeker eens bij onszelf nagaan. Gaat er 'iets' uit van wat wij zijn, zeggen, tonen, e.d.m.? Wat voor axiologische (waardeleerstellige) eigenschap vertoont dat 'iets'? "Zodra ik hem ook maar zie of gewaarword, ben ik al misselijk" hoort men soms zeggen. Dat betekent dat het 'iets' dat, als suggestie-inhoud, uitgestraald wordt als 'niet-goed' overkomt.

"Die leerling(e) maakt mij ziek" hoort men op tijd zeggen: hij/ zij straalt 'iets' uit dat de leerkracht als negatief ervaart. -- Suggestie is een zeer frequent gegeven.

RE49

De duidingsleerstellige benadering. (49/51)

Communicatie (en interactie) impliceert het feit dat de boodschap (de 'inhoud', de 'informatie') ingang vindt, -- wat het receptieaspect is.

A -- *De (Duitse) hermeneutiek.*

Bibl. st.: *H. Arvon, La philosophie allemande*, Paris, 1970,116/ 120.

1. Aanvankelijk - en heden nog wel - betekende 'hermeneutiek' een hulpweten-schap van de rechtsleer en de godgeleerdheid: zij analyseerde de actualiseringen van (al)oude teksten, -- wetteksten, Bijbelteksten, die uit het verleden (een voorbije cultuur) komend moesten herduid, op nieuwe wijze geïnterpreteerd worden.

2. Doch, sedert D. Schleiermacher (1768/1834), wordt 'Hermeneutiek' de naam voor een hele filosofie (in zijn *Dialektik* (1839)): voor Schleiermacher is het verstaan, de duiding (= interpretatie) van een tekst slechts volledig, wanneer de inhoud (de boodschap of informatie) ervan opgenomen ('geïntegreerd') wordt in het leven van degene die de tekst 'leest'. Het wordt een epistemologie of kennisleer.

Sindsdien werd die verbrede duiding van 'Hermeneutiek' overgenomen (en, gedeeltelijk, herduid) door de historische school (F.K. von Savigny (1779/1861: door massale detailkennis de tekst verstaan) en door *W. Dilthey* (1833/1911: *Einleitung in die Geisteswissenschaften* (1883), -- met de 'verstehende Methode'), om voort te leven tot heden (denk aan *P. Ricoeur, le conflit des interprétations* (*Essais d'herméneutique*), Paris, 1969).

B -- *De duidings - of interpretatieleer van Peirce*.

Ch. Peirce (1839/1914; RH 39 (semiotiek); 41: V.Welby) heeft ons ook een duidingsleer nagelaten.

Bibl. st.:

-- *W.B. Galle, Peirce and Pragmatism*, New York, 1966;

-- *K.-O. Apel, Hrsg., Ch.B. Peirce, Schriften* I/II, Frankf.a.m., 1967/1970.

Voor Peirce is de mens wezenlijk - wat hij heet - 'an interpretant' (een duider). En wel van tekens (daarvandaan dat de semiotiek centraal staat).

Appl. mod.

(i) Een verwonderlijk feit, F, wordt vastgesteld. B.v. "Dit kind studeert slecht".

(ii) Maar, indien de abductie, A, waar is, dan wordt dit verwonderlijk feit, F, 'begrijpelijk' ('abductie' = veronderstelling, hypothese).

(iii) *Gevolg*: er is een ernstige reden om te gissen dat A waarheid bevat. -- 'A' is een teken, een denkteken, in de geest, dat de duiding (verklaring) van F bevat. Denk b.v. aan het uiteengeslagen gezin van het slecht studerende kind, -- als mogelijke verklaring.

RE50

De A-B-C- theorie over de persoonlijkheid.

Een zeer boeiende toepassing van beide duidingstheorieën biedt ons *A. Ellis/ E. Sagarin, Nymfomanie* (*Een studie over de hyperseksuele vrouw*), Amsterdam, 1965, 137vv.

A.-- Het punt 'A', in de taal van beide psychologen - psychiaters, is een feit, b.v. een diepe teleurstelling, opgelopen hetzij met één der beide ouders hetzij met een verloofde, -- een 'frustratie', zoals men nu graag zegt.

B. -- Het punt 'B' is de duiding - niet zozeer een zinvatting maar wel een zinstichting - door de persoon in kwestie, die feit 'A' meemaakt. In de woorden van Ellis/ Sagarin:

"B is wat de persoon zichzelf wijsmaakt naar aanleiding van A" (o.c.,138).

C.-- Het punt 'C' is de (verkeerde) reactie op A, 'neurotisch' geduid in B. "Bij A kreeg ik niet wat ik wilde en 'daardoor' geraakte ik overspannen in C". (O.c.,137).

Ziedaar de A-B-C-theorie over de persoonlijkheid, vooral de psychiatrische persoonlijkheid. -- in dit geval de persoonlijkheid der 'nymfomane', die van de ene man naar de andere gedreven wordt, met als kenmerken

a. radicaal gebrek zelfbeheersing ("Komt de drift op, dan moet zij snel bevredigd worden")

b. onverzadigbaarheid ("voortdurend moet de nymfomane een bed in").

c. dwangmatigheid ("Al zou ik het willen, ik kan het niet meester). - 'Compulsiviteit',

d. zelfverachting ("Ik ben een slet").

De veelduidigheid.

'Veelduidigheid' betekent dat één gegeven, 'G', aanleiding geeft tot meer dan één duiding, 'D' (D1, D2, Dn).-- Ellis/ Sagarin verduidelijken als volgt.

I.-- ***De duiding van het 'gezonde verstand'*** (zoals stellers zelf zeggen).

Ik heb, bij punt A, iets beleefd dat ik nooit zal vergeten. Maar - in punt B - zeg ik "Ik kan deze ongelukkige gebeurtenis - b.v., een erge seksuele

teleurstelling (b.v.:"Ik kan geen orgasme bereiken") - wel verwerken. Ik zal het feit A altijd betreuren, maar ik kan het dragen.

Gevolg: bij punt C doorleef ik getemperde gevoelens van teleurstelling, spijt, ergernis, -meer niet".

II.-- ***De duiding van het neurotisch gemoed.***

Ik heb, bij punt A, iets beleefd dat ik niet kan vergeten. - In punt B zeg ik "Ik kan het gebeurde niet verwerken. Het is gewoon vreselijk. Afschuwelijk is het. Het maakt mij tot een waardeloos iemand".

RE51

Gevolg: bij punt C, de eindredactie, val ik ten prooi aan felle negatieve emoties (kommer, depressie (neerslachtigheid), woede, vijandigheid of 'smartlap' (melodrama))".

Besluit: - Niet de mislukking (feit A), maar de instelling, houding - duiding - tegenover de mislukking (duiding B) geeft aanleiding tot b.v. nymfomanie (neurose) (eindredactie C).

Opm.-- Ellis/ Sagarin, o.c., 191v., vernoemen een aantal gemakkelijk terugkerende 'verkeerde duidingen' die zij 'irrationele ideeën' noemen. Zo o.m.:

-- "Het is afschuwelijk en rampzalig wanneer de dingen niet gaan zoals men het graag zou willen".

-- "Het is, voor een volwassen mens, wezenlijk dat hij/zij de achting, ja, de genegenheid van praktisch ieder persoon van enige betekenis uit de omgeving geniet"

-- "Men behoort, onder alle mogelijke opzichten, terdege bekwaam, aangepast en, vooral, geslaagd te zijn, om zichzelf als 'waardevol mens' te kunnen beschouwen"

-- "Het geluk van de mens is afhankelijk van factoren van buitenaf: zelf heeft hij/ zij weinig of geen macht over wat zorgen en bekommeringen, belemmeringen en teleurstellingen baart".

-- "Zodra iets als gevaarlijk overkomt - schijnbaar of werkelijk dan moet men er zich 'vreselijk bezorgd' om maken en voortdurend denken dat het wel kan slecht aflopen"

-- Het is gemakkelijker bepaalde levensproblemen uit de weg te gaan dan ze moedig onder ogen te zien".

-- "Altijd is er juist één goede, juiste en volmaakte oplossing voor menselijke problemen: rampzalig is het wanneer deze ene volmaakte, ideale

oplossing niet gevonden wordt".

-- "Het verleden van iemand is, op beslissende wijze, bepalend voor zijn/haar persoonlijk gedrag: gebeurde in dat verleden iets dat diepe indruk maakte, dan zal dat steevast dezelfde invloed uitoefenen"

-- "Men moet steeds van iemand afhangen: men heeft een sterke persoonlijkheid nodig waarop men kan steunen". "Problemen en stoornissen van medemensen brengen u geheel in de war; dat is niet te vermijden".

-- "Sommige mensen zijn slecht, -- doortrapt, gemeen; zij behoren dan ook voor die gemeenheid streng gestraft te worden."

Ziedaar enkele voorbeelden van duiding ('B'), die tot neurotische of althans mislukking behelzende eindreacties (C') aanleiding geven. Zij drukken zich uit in 'zinnetjes', zoals hierboven.

RE52

6. De verhandelingstheorie. (52/59).

Inleiding.

De rest van dit werk handelt alleen over één type van tekst, de verhandeling ('eindwerk', 'scriptie'). Al wat voorgaat, is niet zonder rechtstreeks verband met de verhandeling.

a. Zo b.v. het voorgaande kapitteltje, - over de communicatie.

Er is bijna geen onderwerp van verhandeling dat niet ergens een duidingsfenomeen behandelt of raakt. Dit behoort dan tot één der vele methoden (denkschemata) om uw thema te belichten.

b. Zo b.v. de suggestie, die van uw onderwerp uitgaat. Uw prof heeft u b.v. J.J. Rousseau (en b.v. zijn opvoedingsstelsel) als onderwerp aangeraden. Er gaat iets (RH 48) uit van hemzelf, van sommige van zijn teksten of termen, van het feit dat hij sommige dingen niet aanraakt e.d.

Bij menig HIVO - studentin of -student werkt dit negatief. ("Ik moet van Rousseau niet veel hebben") of Positief ("Welke prachtige ideeën verkoopt Rousseau"). Laat u, voor een verhandeling zeker niet, beetnemen of door die negatieve of door die positieve suggesties.

De suggestieve uitstraling van uw onderwerp kan dienstig zijn voor uw uiteenzetting (al was het maar omdat gij dat aspect uitdrukkelijk behandelt), maar zij kan uw gezond verstand, volgens Platon, die het 'de kleine mens' in ons noemt, de enige - soms zeer smalle - basis van het gezonde redeneren, vertroebelen.

Bibl. st.

-- *O. Willmann, Abriss der Philosophie*, 9/13 (*Die Materien der Logik, von der aufsatzlehre aus gesehen*), 47f. (Chrie);

-- *G. Niquet, Structurer sa pensée/ Structurer sa phrase* (*Techniques d'expression orale et écrite*), Paris, 1978 ;

-- *S.P. Moss, Composition by Logic, Belmont* (Californië), 1966;

-- *O. Pecqeur, Manuel pratique de dissertation française*, Namur, 1922-2 ;

-- *J. Bojin/ M. Dunand, Documents et exposés efficaces* (*Messages, structure du raisonnement, illustrations graphiques*), Paris, 1982 ;

-- *H. De Boer, Schriftelijk rapporteren* (*Een praktische handleiding bij het samenstellen van rapporten, nota's, memoranda, scripties, dissertaties, zakelijke correspondentie en dgl.*), Utr./Antw. 1961;

-- *G. Beville, L'expression écrite, image de l'entreprise* (*Structure, style, présentation*), Paris, 1979 ;

-- *U. Eco, Hoe schrijf ik een scriptie*? Amsterdam, 1985.

RE53

De definitie.

De (Platonisch verstane) idee 'verhandeling' hangt als een licht dat voorlicht, in ons aller geest. Maar deze idee d.m.v. een in woorden vastgelegde definitie (wezensbepaling), verduidelijken, is wat anders: er zijn dan ook meer dan één definities.

1.-- De Deuterosofistiek (RH 28) beschikte over een heel stel modellen van verhandelen, waarvan de lijst zich bevindt RH 29. Maar wat zij heette "de thesis, propositio, letterlijk: stelling (die men voorstaat)", is wel dat teksttype dat het dichtst ons algemeen begrip 'verhandeling' benadert. De Deuterosofistiek definieerde de 'thesis' (de term wordt nog steeds gebruikt) als "de stelselmatige (methodische) ontwikkeling van een abstract onderwerp".

2.-- *E. Fleerackers, De verhandeling*, Antwerpen, 1944-13, definieert: "de verhandeling is de beredeneerde ontwikkeling van een thema". -- Men ziet: door 'abstract onderwerp' te vervangen door 'thema' veralgemeent Fleerackers de definitie.

De slagader van uw dissertatie.

- *S. Moss, Composition by Logic*,121/ 136 (*Opinion Statement*), zegt:

"Een vooruitgezette mening (...) is de stelling (*opm.:* thesis, propositio), die wij, doorheen de gehele tekst, wensen waar te maken". (O.c.,121).

Wij zullen wel even op de schikking (tekstvolgorde, plan) terugkomen, maar ziehier reeds een voorsmaakje.

De stelling wordt, in de inleiding, aangeraakt (b.v. door aandachtvestiging, welwillend stemming, - door te vertellen hoe men tot zo' n eindwerk gekomen is b.v.).

Zij wordt in de stellingname verwoord: dit tekstgedeelte formuleert uitdrukkelijk en, liefst, met de grootste omzichtigheid, uw stelling.

De indeling van uw uiteenzetting, m.a.w. uw plan, geeft, verkort aan hoe gij uw stelling zult trachten waar te maken. In de indeling somt gij de hoofdpunten van de themaontwikkeling op.

In de beschrijvingen, in de verhalen, in de verslagen, waarmee gij uw dissertatie stoffeert, komt de feitenzijde ter sprake, die aan uw stelling eigen is.

In het betoog (argumentatie) wordt uw stelling bewezen of, althans, aannemelijk gemaakt.

In de weerlegging - van degenen die uw stelling aanvechten - wordt - door negatie van het tegenmodel - uw stelling indirect waargemaakt.

RE54

In de samenvatting, waarin gij nog eens de hoofdpunten van uw ontwikkeling herneemt, wordt de stelling nog eens verkort waargemaakt.

In het slot (de 'slotrede') wordt de stelling - in een afscheid - nog eens kort belicht (gesitueerd in breder kader, axiologisch doorgenomen (positief of negatief waarde- oordeel, emotioneel ingescherpt e.d.).

Typologie.

Er zijn, zoals reeds gezegd, vele soorten (types) van verhandelen.

1. Fleerackers, o.c., 13, zegt dat in een verhandeling de gehele geest - verstand en redeneervermogen, gemoed, wil - aan het werk is. in dat licht onderscheidt hij terecht drie types:

(i) ***de bespiegeling*** - speculatieve, in het Antieke Grieks 'theoretische', verhandeling - met haar 'abductief' (hypothesevormend) vermogen, laat

verstand en 'rede' door-wegen;

(ii) ***de mijmering*** laat het element gemoed in ons allen sterk doorkomen, ofschoon men een stelling blijft voorstaan;

(iii) ***het pleidooi*** (rede)- geschreven of, liefst, uitgesproken - stelt de wil om tot daden aan te zetten centraal.

Opm.-- Aan u, studentin/ student, uit te maken welk type gij in uw eindwerk gaat waarmaken! En om welke redenen. Liefst in afspraak met uw promotor/ promotrix.

2. ***Pecqeur, o.c., onderscheidt twee soorten:***

(1) ***informele verhandelingen*** (o.c.,356/385: dissertations badines),

waarop de meeste verhandelingen in het Middelbaar onderwijs neerkomen; allerlei thema's, emotionele (eigenliefde, droefenis en vreugde) of dorre (de rol van het onderwijs in de samenleving), worden 'informeel', d.i. pretentieloos, zonder aanspraak te maken op wetenschappelijkheid, ontwikkeld; laat ons zeggen: voorwetenschappelijk werk.

(2). ***Formele verhandelingen***, die Pecqeur indeelt in

(i) ethisch-politische (o.c., 13/166) (RH 16) -- zo b.v. de eigenliefde (La Rochefoucauld) of "de mensen behoren elkander te helpen" (Lamennais)

(ii) literaire (o.c.,167/318) zo b.v. "La Fontaine is onze Homeros" (Hipp. Taine).

(iii) strikt wetenschappelijke (o.c.,319/355) zo b.v. "wetenschap, nijverheid en dichtkunst" (Max Ducamp).

Enkel bij deze laatste is de uiteenzetting logisch zo gesloten mogelijk, natuurlijk.

De opgavehermeneutiek (taakduiding). (54/59).

Wat 'hermeneutiek' is, zagen wij RH 49. —

RE55

De tweede slagader van ieder eindwerk - behalve de stelling, in alle onderdelen aanwezig als de eenheid in de veelheid der tekstonderdelen - is de juiste opgave (taak). De tekst, die gij behoort op te stellen, is algeheel te bepalen o.g.v. de juist begrepen taak.

A -- ***De systechie 'gegeven/ gevraagd'.***

Bibl. st.:

-- *O.Willmann, Geschichte des Idealismus*, III (*Der Idealismus der Neuzeit*), Braunschweig, 1907-2,48 (*Das Prinzip der Analysis*).

O. Willmann, in zijn uiteenzetting over de aanvangen der Moderne wiskunde, knoopt aan het Platonisme aan.

(1) ***De 'analytische methode'.***

De vooropstelling van Platonische 'ontleding' ('analusis') van iets, een gegeven, zo dat de 'stoicheia', elementen, ervan bloot komen, is de tweeledigheid "gegeven (het bekende/ gevraagd (het onbekende)". Wij kennen dit schema allen vanuit onze wiskundige vraagstukkenoplossing (waarbij 'oplossing' staat voor het Griekse 'analusis').

Ga niet anders te werk voor uw eindwerk, a.u.b. Wanneer gij uw opdracht met uw promotor/ promotrix hebt omschreven, doe dan wat het eerste is: "Over welke gegevens beschik ik? Wat moet ik nu zoeken?" De 'oplossing' of 'analyse', die dan volgt, zal de gegevens doen toenemen en het gevraagde (het gezochte) preciseren. Zodat, na een tijd, de eindtekst zal mogelijk worden.

(2) ***De lemmatisch-analytische methode.***

Platon staat, in de Oudheid, bekend als de stichter van de lemmatisch- of hypothe-tisch-analytische methode.

a. Zij is één toepassing van zijn hypothetische methode. Platon dacht ononderbroken in 'indien, dan' zinnen. De 'indien-zin' is de veronderstelling of 'hypothese'. De 'dan - zin' is de gevolgtrekking. Leer a.u.b. ook in zo'n streng-logische taal uw gedachten, de stellingname op de eerste plaats, uitdrukken. Logica is basis van verhandelen.

b. Wanneer men, zonder het gegeven volledig te kennen - en dat is quasi - altijd het geval, toch moet doorgaan met de analyse van het onderwerp, dan kan men Platon's methode toepassen. Men maakt van het gezochte (onbekende) een hypothese: men doet alsof men het onbekende reeds kende en voert het als veronderstelling in. Dat heette men de 'lemmatisch-analytische' (kortweg: analytische) methode.

Dit lukt slechts indien men, voor het onbekende (gevraagde), een teken invoert. Zoals wij in de vergelijkingen b.v. 'x' of 'y' invoeren.

RE56

Een applicatief model (56/59)

Gesteld: een studentin/ student komt met een thema aandraven als "De

Moeder-godinnereligies".

Zo'n thema zal wellicht als 'zeldzaam' overkomen, maar het is op het Hivo reeds een feit geweest.

1. Reageer, in zo'n 'raar' geval met het koppel 'gegeven/ gevraagd'.

Over welke gegevens beschikken wij? De eerste taak is de bronnen opzoeken. Dat geschiedt in een minimale bibliografie (de term 'bibliografische steekproef' betekent dat men, te midden van een veelheid van werken en artikels, een lukrake (indien het niet anders kan) keuze verricht). Wie een beetje in de bibliografie terzake snuistert, zal alras op b.v. twee recentere boeken vallen: *C.J. Bleeker, De Moedergodin in de Oudheid*, Den Haag, 1960 (een zakelijk verslag over wat men, in de Antieke gegevens - het Oude Germanië en het huidige India inbegrepen, aantreft); -- *Merlin Stone, Eens was God als vrouw belichaamd*, Katwijk, 19711. (Een pleidooi, feministisch van aard).

Opm.-- Zodra gij een artikel, resp. een boek ontdekt, vraag u af welk teksttype het vertegenwoordigt. Een Bleeker is zakelijk-vakwetenschappelijk ingesteld; een Merlin Stone, als aanvalsdriftige feministe, zoekt wel 'positieve' (stellige, vakwetenschappelijk -zekere) gegevens, maar om deze zo snel mogelijke in dienst te stellen van "de bevrijding van de vrouw"! Dat behelst dat zij duidt! En misschien wat overhaastig, sommige Moderne fenomenen in de Antieke 'hineindeutet', zoals de Duitsers zeggen, aan zinstichting waar zinvatting, verwacht wordt, doet).

Begrijpt gij nu beter waarom de vorige tekst van deze uiteenzetting over duidings-leer sprak? Er is niets zo universeel actueel dan het fenomeen 'duiden'. Niet verwonderlijk dat een denker als Ch.S.S. Peirce de mens, wezenlijk, als 'interpretant(e)' "duidde"!

Terloops: geef uw bibliografie in uw tekst op, a.u.b., want dan kan uw beoordelaar/ beoordelares al een eerste inschatting maken.

2. Er zijn, dus, gegevens. Nu het gevraagde.

Uw prof zal u misschien vrij laten, misschien niet. Zegt hij/ zij u: "Ga na of wij, als actuele mensen, met een West-Europese mentaliteit, diepgaande beïnvloed door de Scepsis (betwijfeling) van het Verlichte Rationalisme, nog over ernstige redenen beschikken om dat au sérieux te nemen dan zijt gij gebonden aan een door uw prof geformuleerde taak.

RE57

Zegt zij/ hij enkel: “Doe wat gij wilt, -- als gij mij maar een goede verhandeling afgeeft”, dan zijt gij schijnbaar vrij, ongebonden, behalve de gebondenheid aan uw gegeven.

Besluit: de zgn. ‘radicale vrijheid’ inzake verhandelen, voorgestaan door b.v. de Anarchistisch-Romantici of soortgelijken, is een begoocheling. Ofwel verhandelt men, en dan is men aan gegevens (de thematische, de profgebondene) gebonden, ofwel men verhandelt gewoon niet. Een ‘ongebonden stijl’ (zo heet men dat) past nooit in een eindwerk.

Natuurlijk, in het tweede geval, staat gij voor het zelf zoeken van het gevraagde. De vraag rijst, onmiddellijk: “Wat is de universele idee van ‘het gevraagde’? M.a.w. wat juist mag, moet, men als het gevraagde duiden, -- in alle mogelijke gevallen?”.

Daarop zijn twee types antwoorden mogelijk.

1.-- *Het lukrake, ‘empirische’ antwoord.*

Zoiets kan men in alle handboeken over disserteren aantreffen. *M. Roustan, La dissertation littéraire*, Paris, s.d. (*opm.:* ‘s.d’ wil zeggen, in Middeneeuws Latijn ‘sine dato’ (zonder datum van uitgifte)), één der zeldzame werken over verhandelen, dat aan de opgavehermeneutiek een doorslaggevende betekenis hecht (p.c. 95/42), merkt, inzake problematiek, d.i. dit onderdeel van de opgavehermeneutiek dat het over het gevraagde heeft, op dat ‘verhandelen’ kan behelzen:

a. verslaan (een verslag geven: in dit geval doet gij, op minder omslachtige wijze, wat een Bleeker doet),

b. verklaren (dan staat gij stil én bij het verslaan (dat is altijd het eerste) én bij de noodzakelijke en voldoende voorwaarden, die toelaten het gegeven begrijpelijk te maken; zo b.v., in ons geval: er moeten zieners/ ziensters geweest zijn, die zoiets als Moedergodinnen ‘zagen’ (op occulte of paranormale wijze), zoniet begrijpt men niets van het gegeven),

c. een stelling verdedigen of weerleggen (in dit geval: “Degenen die beweren dat de Moedergodinnecultus, zoals hij heden nog bij sommige Peruviaanse boeren doorleeft, op niets tenzij begoocheling gesteund is, miskennen minstens een gedeelte der gegevens” zou zo’n stelling (verdedigen of weerleggen) kunnen zijn).

2.-- *Het systematische antwoord.*

Alleen de ontologie (theorie omtrent alle mogelijke werkelijkheid) kan ons hier een weg wijzen.

RE58

Bibl. st.:

-- *R. Barthes, L'av. Sémiolog.*,141, zegt dat Port-Royal (een groep denkers in de XVII-de e.) in zijn Theorie der gemeenplaatsen (de zgn. Topiek,-- waarover verder) het spoor van Joh. Clauberg (1622/1665; Cartesiaan, die de term 'ontologie' invoert) volgde;

-- verder, dat *le Père Bernard Lamy, Rhétorique* (1675 (zie Barthes, o.c.,118)), onder de gemeenplaatsen, die zo goed als in iedere verhandeling voorkomen, ook ontologische gemeenplaatsen voorziet (zoals b.v. de systechie 'geheel/deel', het tegenstellingspaar, de doel- en werkoorzaken e.d. m.)

Welnu, indien er twee samenhorige gemeenplaatsen, van ontologische aard, zijn, dan is het het koppel "existentie/ essentie" (het feitelijk bestaan van iets, de zijnswijze van iets), -- een koppel dat, volgens *M. Heidegger, Einführung in die Metaphysik,* Tübingen, 1953, 138, reeds in Platon's teksten te vinden is ('estin' (dat iets is) en 'ti estin' (wat iets is)).

Dit lijkt lijkbidderig-abstract, natuurlijk. Maar kijk: keren wij naar onze Moedergodinnen terug. Als uw prof u vrijlaat, dan kunt gij, in alle geval, twee gezichtspunten (want gemeenplaatsen zijn in de grond niets anders dan 'perspectieven' (benaderingswijzen) richtbaar op uw thema) ontwikkelen:

(i) gij vraagt u af of moedergodinnen feitelijk bestaan b.v. (existentievraag) en

(ii) gij stelt de vraag wat 'moedergodinnen' wel zouden kunnen zijn (essentievraag). Stel u voor dat gij, na heel wat onderzoek (vorsingswerk), die twee vragen, op verantwoordbare wijze, zoudt kunnen beantwoorden, denkt gij dan nog dat die twee gemeenplaatsen bij uitstek zo 'levensvreemd' zijn? Dat er behalve die zeer algemene kijkpunten, nog andere, meer 'sprekende' gezichtspunten zijn, is duidelijk. Maar geen enkele ervan is zo fundamenteel als die twee.

Alle andere gezichtspunten op uw thema en, dus, alle andere vragen zijn afhankelijk van die twee: wat zoudt gij wel weten te zeggen dat zinnig is, wanneer dat waarover gij het hebt, niet eens een feitelijk bestaand iets is en, bovendien, geen enkele zijnswijze heeft?

Een verslag geven, verklaren of een stelling verdedigen of weerleggen omtrent b.v. Moedergodinnen ('iets') is maar mogelijk, indien zij (dat 'iets') bestaan en een eigen zijn (= wezensvorm) onderscheidbaarheid van de rest der werkelijkheid) bezitten.

RE59

Het feitelijk bestaan als 'lemma'.

Gesteld: gij moet, vanwege uw prof, onderzoeken "wat dat zoal is met die fameuze Moedergodinnen waarover Merlin Stone, de feministe, het heeft". Wat gaat gij doen, wanneer gij, hoe dan ook, niet kunt uitmaken of zoiets werkelijk bestaat? Dan is er een antwoord: pas de lemmatisch-analytische methode toe. Hoe te werk gaan?

Wel, gij zegt: "Of zoiets bestaat, kan ik persoonlijk niet uitmaken. Ik heb noch criterium noch toetsingsmogelijkheden.

1. Maar wat wel gegeven is, is dat er mensen zijn, zelfs tot op heden, die aan moedergodinnen geloven (een geloofsvorm). Wat wel gegeven is, is dat er zo nu en dan iemand opduikt, die beweert ze te 'zien' (een mantisch getuigenis)".

2. Indien die twee gegevens, die zeker zijn. (dat moet blijken uit uw bestaansvraag en het beantwoorden ervan), er zijn, dan kan ik een lemma (de Platonische term) invoeren: ik doe alsof het reeds zeker is (gegeven, gekend) dat er zoiets als moedergodinnen zijn; meteen voer ik, als teken daarvoor, de reeds eeuwen gangbare term 'moedergodin' in, -- maar let wel: ik zelf beweer niet (= stelling) dat zij er zijn; ik ga ervan uit dat zij er gebeurlijk kunnen zijn.

M.a.w.: indien ik doorlopend de term 'moedergodin' gebruik, gebruik ik hem slechts in de lemmatische, hypothetische, zin!

Wie zo over zo'n 'zeldzaam', versta: 'niet-Verlicht-rationeel thema spreekt, blijft binnen de strikt wetenschappelijke houding en kan, wonder genoeg, tot verstandhouding komen, -- zelfs met de meest rabiate Rationalist; Zo'n spreken leidt tot echte dialoog

Hou, dus, geen pleidooi (RH 54), -- ook geen mijmering, maar hoogstens een 'theorie' (RH 54) in echt Platonisch-hypothetische geest, voor in uw eindwerk, wanneer het tegen de openbare mening, in, onze Verlichte maatschappij ingaat over dergelijke onderwerpen. Dan kunt gij het wezen van

'verhandelen', dat verantwoordbare teksten produceert, eer aandoen.

Opm.-- Aristoteles, de grote ontoloog, onderscheidde
(i). Apodictisch zekere stellingen van
(ii)a. 'dialectisch' aanvechtbare wetenschappelijke beweringen,
(ii)b. alsook van louter 'retorische' stellingen (RH 26) 28), in de striktere zin van "louter emotionele en voor de massa bestemde "stellingen.

Die triade kan ook heden nog nut stichten.

RE60

6.1. Verhandelingstheorie: existentie/ essentie (60/65)

Het is dus duidelijk: het eerste, het middenste en het laatste dat gij, in uw eindwerk, moet blootleggen is het feit dat iets (uw thema, uw stelling) bestaat en de zijnswijze (wezensvorm) ervan. Dat hebben wij zo-even al leren inzien. -- Wat nu volgt zal dat nog versterken.

Culturele antropologie.
Bibl. st. :
-- *P. Mercier, Histoire de l' antropologie*, Paris, 1971 ;
-- *Sol Tax, ed., Horizons of Anthropology*, Chicago, 1964 (een twintigtal specialisten, met elk een artikel);
-- *Th.Rhys Williams, Field Methods in the Study of Culture*, New York, 1967 (het onderzoek 'te velde', d.i. al levend met de mensen die bestudeerd worden).
-- *J.D. Jennings/ E.A. Hoebel, ed., Readings in Anthropology*, New York, 1955-2 (bloemlezing, waarin *Margaret Mead, Anthropology and an Education for the Future* (o.c.,3/5), de reeks opent).

Opm. -- Wat men heet 'fysische' (biologische) antropologie (menskunde), houdt zich bezig met de analyse van het biologisch lichaam, voor zover dit in tijd en ruimte (over de hele aardbol) vorm aanneemt, Culturele antropologie (vaak kortweg: 'antropologie') bestudeert de culturen in tijd en ruimte, planetair, vorm aannemend.

Een prof. Franz Boas (1858/1942), Columbia University, stuurt een studentin naar Samoa, -- voor een verhandeling.

-- *S. Clapier Valladon, Panorama du culturalisme*, Paris, 1976, leert ons dat (etnologisch) culturalisme één stroming is tussen vele, met als kenmerken:
a. de studie van de persoonlijkheid als centrum van een cultuur (psychologisch aspect);

b. de analyse van de cultuur, waarin de persoonlijkheid zich situeert, als totaliteit;

c. de nadruk op de veelheid van culturen en het eraan verbonden cultuurrelativisme (geen enkele cultuur mag erop aanspraak maken de ware te zijn);

d. cultuuroptimisme (de culturen gaan erop vooruit; omzetting van etnologische inzichten in opvoedkundige);

e. 'positivisme' (de wil om zoveel mogelijk de naakte feiten en deze metikuleus gedetailleerd te laten spreken).

Ruth Benedict (1887/ 1948), Abram Kardiner (1891/…), Ralph Linton (1893/1953), Margaret Mead (1901/1978) zijn de baanbrekende figuren.

Opm.-- Cultuurdeterminisme en erfelijkheidsdeterminisme.

De cultuurdeterminist zegt: wij allen worden 'gedetermineerd' (bepaald) door onze cultuur.

De erfelijkheids- of biologisch-determinist zegt: wij worden allen gedetermineerd door onze erfelijkheidsfactoren.

RE61

De enen zeggen als stelling: onze persoonlijkheid is verworven, ons gedrag door onze beschaving gevormd. De anderen zeggen: onze stelling is dat onze persoonlijkheid aangeboren is (en o.m. door de 'natuurlijke selectie' beïnvloed).

Bij die anderen noteren wij o.m. *Sir Francis Galton* (1822/ 1911; *Hereditary Genius* (1869); eugeneticus), die onderscheid invoerde tussen biologisch waardevolle en biologisch minderwaardige enkelingen.

Tot de eersten, de cultuurdeterministen, behoorde Franz Boas, de door de studentin M. Mead zeer vereerde prof.

Ondertussen zal het u wel duidelijk geworden zijn dat beide tendensen 'oppositio-neel' denken: zij bijten zich, eenzijdig, aan één factor vast zo dat de andere, door de tegengestelde richting - even oppositioneel verdedigd - voorgestane factor hetzij geminimiseerd hetzij weggedacht wordt.

Het is, voor onvooringenomenen, duidelijk dat én erfelijkheid ('res') én cultuur, beide, onze persoonlijkheid vormen. -- Om van de individuele ziel nog te zwijgen, natuurlijk, want, binnen éénzelfde erfelijkheid en éénzelfde cultuur, tekenen zich individuele verschillen af.

Margaret Mead had als vader een prof in economie en als moeder een feministische socioloog. Haar grootmoeder was onderwijzeres, aanhangster van de 'Nieuwe Opvoeding' (Maria Montessori; Friedrich Fröbel). Zij werd, dan ook, 'vrij opgevoed' en voelde zich, haar hele leven lang, "een tijdvak voor" op de volgende generatie.

Als zij vierentwintig jaar oud is, wordt zij door Boas naar de Samoa-eilanden gestuurd om er de adolescentie te bestuderen. Op 31.08.1925 zet zij voet aan wal in Pago Pago, de hoofdstad van Samoa.

Het ontstaan van een verhandeling.

Passen wij, even, de genetische methode (RH 17, 35, 36) toe.

Het verblijf duurde negen maanden, -- grotendeels op Manua, een oostelijk gesitueerd eiland.

Zij nam haar intrek bij een Amerikaans gezin, in een bijgebouw dat als polikliniekje dienstdeed. Immers E.R. Holt, een apotheker bij de Amerikaanse marine was haar gastheer.

Bij haar aankomst kende zij de inlandse taal niet: wel leerde zij er de elementen van gedurende negen weken.

Ter aanvulling verbleef zij nog tien dagen bij een stamhoofd in Vaitogi, wiens dochter was - wat men wel eens heet - "een ceremoniële maagd" (een type van gastvrouw met dienende rol).

RE62

De dochter in kwestie kende een beetje Engels en werd geëerd in haar omgeving. Met haar bracht M. Mead de nachten door onder eenzelfde muskietennet.

In Holt's polykliniekje ontmoette zij een zestigtal Samoaanse meisjes, met wie zij lange gesprekken voerde, -- over de betrekking 'ouders/ kinderen', 'jongens/ meisjes' en over het opvoedingssysteem.

De te toetsen stelling luidde:

de geslachtsrijping, met haar puberteitscrisis, zoals het Westen deze kent, is niet een biologische noodzaak (indien erfelijkheid, dan puberteitscrisis), maar een cultuurfenomeen, dat voor verandering vatbaar is (indien cultuur, dan puberteitscrisis), aangezien cultuur veranderlijk is en, met haar, opvoeding,

Sinds 1900 (met zijn *De geest van de primitieve mens*) had Fr. Boas deze stelling verdedigd. Hij verwachtte van M. Mead een verificatie.

De hoofdtrekken van de tekst der verhandeling.

1. ***Het feit***

Bij haar analyse van de overgang van kind naar adolescent(e) stelde Mead, op Samoa, vast dat er geen adolescentiecrisis bestond (existentievraag negatief beantwoord). Ziedaar het feit.

2. ***De verklaring***.

De factoren aan het werk achter deze afwezigheid van Sturm-und-Drangjahre, de puberteit, bij ons, Westerlingen, normaal eigen, lag in het verschil in opvoeding, -- opvoedingssysteem dat - op zijn beurt - moest gesitueerd worden in de totaliteit der Samoaanse cultuur (men herkent de theses van het culturalisme). Vooral inzake seksualiteit verschillen de Samoanen van het Westers 'culture pattern' (cultuurtoon-beeld).

Opvallend kenmerk: Geen diepgaande bindingen aan juist één persoonlijkheid.

Echt en diepgemeende waardering én voor de ouders én voor de seksuele partner(in) zijn, op Samoa, zeldzaam.

Gevolg:

de 'vrije liefde' is algemeen aanvaard; zij is "een lichte en plezierige dans". De niet-vrije liefde (waarvan de verkrachting de uiterste graad uitmaakt) is zo goed als onvindbaar. -- Gevolg: de meisjes spreiden haar erotische gunsten over zo'n groot aantal jongens dat een diepe betrokkenheid t.o.v. juist één jongen zeldzaam is. De nadruk ligt, immers, op de virtuositeit in de erotische technieken.

Verder kenmerk:

aanvalsdrift ('agressie'), wedijver en prestatiedrang zijn onbestaande. "Samoa is een plek waar het nooit om een hoge inzet gaat. Niemand staat er onder spanning om het beste resultaat uit het leven te trekken". (*S. Clapier Valladon*, Panorama,185/191).

RE63

a. ***The coming of age in samoa***. New York. 1927.

Ziedaar de beroemde titel van haar verhandeling. Gevolgd door vele werken en artikels gedurende het bewogen leven van M. Mead. Eén daarvan is belangwekkend: *Culture and Commitment* (*A study of the Generation Gap*), New York, 1970, het jaar daarop al in het Frans vertaald: *Le fossé des générations*), -- met als onderwerp de soms zo pijnlijke 'generatiekloof' (*S. Clapier,*

Panorama, 158/165 (*L' anthropologie comme science du futur*)). Waarin men de verbreding van de etnologische methode ziet naar onze cultuurcrisis toe. -- Men heette M. Mead "de godin van de antropologie".

Verificatie.

Zoals uit het voorgaande blijkt, kwam dit boek over als de grondige bevestiging van Boas' hypothese.

Receptie

De ontvangst die het boek bereid werd, werd in de hand gewerkt door bepaalde cultuurstrekkingen in het Westen, inzonderheid de USA.

1. Bertrand Russell (1872/1970), de emancipator, met een aantal anderen, onthaalde het met geestdrift. De verhouding der geslachten, de rol van het huwelijk, het waardeoordeel over echtelijke ontrouw, over de 'vrije liefde' -- het afschaffen van een aantal 'taboes' (ethische verboden) rond de seksualiteit, -- dit alles hield, in de twintigerjaren, een laag binnen de intelligentsia gaande. Schreef ene *Calverton* niet een boek, *Het bankroet van het huwelijk* (1928)?

2. Wij kennen allemaal het exotisme, de (naïeve) verering gevoeld voor wat uitheems ('exotisch') is. *J.J. Rousseau* (1712/1778), met zijn cultuurkritiek ('*Terug naar de natuur*'), en, meer nog, *Bernardin de Saint-Pierre* (1737/1814), bekend om zijn *Paul et Virginie* (1787), waren de woordvoerders van een cultuurstrekking, die én exotisme én primitivisme (de wil om naar 'het primitieve', het ongekunsteld-gelukkige, leven terug te keren) huldigt.

Onze Hippies, heden, cultiveren dergelijke waarden. Onze reisbureaus buiten dit grondig uit. -- Samoa, door M. Mead beschreven - en dan nog wetenschappelijk - paste in het denkkader van een groter wordend aantal mensen in het Westen.

Om die twee redenen kreeg Mead's boek een bijzondere ontvangst.

RE64

Een andere verhandeling.

Derek Freeman (1916/2001; Nieuwzeelands anthropoloog) publiceert *Margaret Mead and Samoa* (*The Making and Unmaking of an Anthropological Myth*), 1983.

De ondertitel verraadt er de stelling van: opbouw en afbouw van een

'mythe' (hier voor denkbeeldige weergave'). Zijn stelling heeft Freeman, voor de New York Times, duidelijk opnieuw geformuleerd:

(1) de stellingen van M. Mead werden door de gevestigde wetenschappelijke intelligentsia als geldig aanvaard (en in alle leerboeken en encyclopedieën verspreid);

(2) deze stellingen zijn onwaar: de werkelijkheid, op Samoa, is grondig anders.

De methode.

Freeman leefde op West-Samoa, in het onderwijs. -- Hij leerde de taal der inlanders grondig, examen inbegrepen. Door een Samoaans gezin werd hij 'geadopteerd' hij nam zelfs deel aan de zittingen van een groep stamhoofden, die zulke machtige invloed uitoefenen op het traditionele gedeelte van de Samoanen. -- Freeman is aanhanger van een uiterst gedetailleerde weergave van fenomenen. Zijn boek is dan ook strikt-wetenschappelijk.

De hoofdinhoud.

(1) ***De feiten (existentie/ essentie).***

a. De 'vrije liefde', waarover Mead het heeft, is onbestaande. Zo is b.v. de maagdelijkheid in de inlandse mentaliteit een hoge waarde.

b. Wedijver (ook op erotisch terrein) is er even veelvuldig als in het Westen. De aanvalsdrift is er zeer sterk: moord komt veelvuldig voor; Samoa prijkt vooraan in het percentage verkrachtingen.

(2) ***Mead's verklaring.***

De feiten weerleggen haar verklaring vanuit de plaatselijke opvoeding, geworteld in de totale cultuur. -- Freeman heeft vastgesteld (existentie/ essentie) dat de opvoeding, niettegenstaande Amerikaanse aanwezigheid, voorvaderlijk - autoritair is.

Wat, volgens hem, psychische kwalen voortbrengt: neurose (hysterie), zelfmoord gaan ermee hand in hand.

Weerlegging van een opwerping.

Freeman kwam vijftien jaren later aan: de Samoaanse cultuur is, ondertussen, veranderd. Wat hij niet aanvaardt: Mead verwaarloosde b.v. de politieverslagen, in haar tijd, grondig te raadplegen. Deze weerspreken haar beweringen.

De verklaring van Mead's vergissing.

(i) Haar 'vrije' opvoeding, thuis, waar zij zo groot op ging, zal zeker gespeeld hebben.

(2) maar behalve deze mogelijke opvoedingsvooroordelen, die suggestief kunnen werken ("Er gaat iets (RH 48) uit van opvoeders"), is er een methodefout aan het werk, die zelfs door degenen, die nu nog *Mead's Coming to Age* verdedigen, mogelijk geacht wordt: te velde werkende etnologen ondervinden dit vaker. Mead trachtte tot dialogen te komen, die, eigenlijk, vraaggesprekken waren, in dienst van een krachtidee (A. Fouillée): de inheemse meisjes hebben antwoorden gegeven, die aan "Archaïsche wellevendheid" ontspringen. Primitieven antwoorden vaker niet om de objectieve waarheid mee te delen, maar om in de smaak te vallen. Zij willen wellevend overkomen.

Besluit: zodoende is Mead in waarnemingsfouten vervallen.

De zedeles

Gij die uw eindwerk voorbereidt, zijt misschien in een analoog geval als Mead: niet teksten (artikels, boeken) of toch niet enkel teksten maken uw thema uit, maar werkelijke levensgegevens. Let dus op dat gij niet in analoge fouten vervalt. --

a.-- Maak streng onderscheid tussen zinvatting en zinstichting (RH 50) in uw duidingen van het gegeven.

b.-- Let op het bereik van uw stelling.

Mead doet alsof alle (of praktisch alle) jongeren op Samoa, 'vrij leven'. Wat zij, uit haar onderzoek, heeft opgeraapt, zal wel gedeeltelijk waar zijn: minstens één, sommige jongeren beantwoorden aan haar definitie (die, daardoor, i.p.v. 'woordelijk' (nominaal), zakelijk (de existentie en de essentie van het waargenomen nauwkeurig weergevend) wordt), maar absoluut niet alle. Singulier en particulier verschillen van universeel of overheersend.

c.-- Herinner u de epistemologische wijsheid van *K. Popper* (1902/1994; RH 08), o.m. in zijn *Logik der Forschung* (1934): de verificatie, d.i. het bevinden dat de gegevens aan de voorstellingen (duidingen) beantwoorden, is een soms uiterst moeilijke zaak.

Popper zegt dat theorieën (= stellingen, duidingen) als die van K. Marx, S. Freud, A. Adler, alsook de astrologie kunnen groot gaan op 'verificaties' en van alles kunnen verklaren, -- te veel om geen achterdocht te wekken. Dergelijke bevestigingen, in een brede zin, moeten kunnen getoetst worden, in een tweede graad, -- door de vraag te stellen: "Verificatie, ja, maar wat juist in mijn duiding

wordt door het waargenomen feit geverifieerd?" Dat uitmaken kan zeer moeilijk zijn. Onthoud dat goed!

RE66

6.2. Verhandelingsleer: opgavehermeneutiek (thematiek). (66/73)

Wij hebben, nu, reeds een eerste kijk op wat het is "de duiding van de opgave" (hermeneutiek van wat wij allereerst te doen hebben). Laten wij dit nu in een vaste vorm gieten.

a.-- De Antieke wiskundigen lieten ons, zoals hierboven gevaloriseerd, de tweeledigheid "gegeven (bekend)/ gezocht (gevraagd; onbekend)" achter. Wij hebben reeds kunnen aanvoelen hoe fundamenteel dit vertrekpunt is.

b.-- (i) *P. Brunel e.a., Qu'est-ce que la litt. comp.*,115/134, heeft als tweeledige titel: "*thématique et thématologie".*

'Thematiek' is het behandelen van het thema, zoals wij het hier doen. -- 'Thematologie' verschilt daar lichtjes van: neem b.v. *P. Brunel, dir., Dictionaire des mythes littéraires*, Ed. du Rocher, 1988, is een encyclopedisch werk over een aantal steeds maar terugkerende thema's in de bellettrie.

Zo b.v. heeft M.-J. Bénéjam-Bontemps, o.c.,1188/1207, het over Satan in de letterkunde, onder de titel: "*Satan, héros romantique*". Brunel noemt deze themata 'motieven' d.i. dingen, gegevens, die in een tekst' meeklinken. Of men nu over thema's of over 'motieven' spreekt, zaak is dat deze dat zijn waarover men het heeft.

b.-- (ii) *P.R. Bize/ P. Gaguelin/R. Carpentier, Le penser efficace*, I (*Le fonctionnement mental*) waarin een kapitteltje over "*les êtapes préparatoires de la problémation*" (de voorbereidende fasen van de problematie),-- II (*la problémation*), Paris, 1982.

Daarmee hebben wij, in herstichte (geactualiseerde) vorm, de Antieke tweeledig-heid 'gegeven (thema)/ gevraagde (problematiek): samen maken zij de opgave uit.

Zoals reeds gezegd (RH 57), *M. Roustan, La dissertation*, 5/42, heeft het over de problematiek, d.i. de vragen die oprijzen, wanneer men een verhandeling maakt, d.i. wanneer men een thema voorgeschoteld krijgt.

De probleemstand (vraagstand). (66/67)

Sommige verhandelingen hebben als hoofddoel de 'status quaestionis' (in

het Frans: l' état de la question' op te maken. Zoiets kan uw promotor/ promotrix u ook wel eens vragen.

Appl. mod..-- *J. Kellerhals, dir., Figures de l'équité* (*La construction des normes de justice dans les groupes*), Paris, 1988.

De vraag luidde: wanneer men de rijkdommen van een groep op rechtvaardige wijze (= 'équite') wit verdelen (verdelende of distributieve rechtvaardigheid), volgens welke richtlijnen ('normes') gaat men dan te werk?

RE67

Ziedaar de vraagstelling (problematiek) van het boek. Het werk ziet vier antwoorden op die vraag.

a.1. Het economische stelt voorop dat de in cijfers berekenbare belangen van enkelingen en groepen achter de heersende normen of verdeelregels staan.

a.2. Het relativisme stelt voorop dat, wanneer men de verschillende normsystemen vergelijkt, de singulier - concrete situaties, die de heersende normen bij de verdeling beheersen, al te verschillend zijn (de verdeelregels zijn 'betrekkelijk' of 'relatief' afhankelijk van danig verschillende situaties).

a.3. Het functionalisme stelt voorop dat men, bij het uitvinden van verdeelregels, moet uitgaan van de 'functies' (dat waartoe zij dienen) ervan.

b. Kellerhals, prof aan de Univ. Genève, staat het interactionisme voor: de factoren, die belang hebben, wanneer men de rijkdommen verdeelt, moeten als "op elkander inwerkend" (interactie) gezien worden, d.i. als één systeem, waarbij geen enkele factor mag bevoorrecht worden of uitgeschakeld. De factoren in kwestie zijn talloos: -het statuut (geslacht, ras), sociale status (arm, rijk), gevoel (misprijzen, eerbied), aard der goederen (geld, diensten, bescherming), verdeelmethodes (democratisch beraad, beroep op buitenstaander, gezagdrager), doelstellingen (ieder het zijne (= harmonie), competitiviteit van de groep), groepstype (gezin, beroepsgroep), begunstigingen (talent bevorderen, inspanning belonen), enz..

Ch. Widmer, Ethique (*Justice pour un, justice pour tous*), in: *Journal de Genève* (28.01.1989) typeert het problematisch karakter van Kellerhals' werk: "In feite leidt het boek ons nergens heen: het let voor alles op alle schakeringen van de werkelijkheid".

M.a.w.: drie theorieën worden als onvoldoende weerlegd; één wordt - uiterst aarzelend - voorgestaan als misschien een oplossing van de vraagstelling biedend.

Het boek blijft bij een problematiek, maar is tegelijk een probleemstand : men weet hoever men ermee staat.

De thematiek. (67/73)

Keren wij, nu, uitvoeriger terug naar de themata. Deze beheersen, immers, de vraagstelling.

O. Willmann, Abriss, 10, geeft ons het Scholastisch (800/1450) inzicht terzake. De Middeneeuwer onderscheidde twee hoofdtypes:

(1) "quaestio simplex de uno vocabulo" (= enkelvoudige vraagstelling omtrent juist één term);

(2) "quaestio con iuncta de propositive aliqua" (= meervoudige vraagstelling omtrent de ene of andere uitspraak).

RE68

Het spreekt vanzelf dat dit onderscheid tot heden uiterst geldig blijft. Wat wij, nu, kort, gaan aantonen.

Aan grondslag daarvan ligt het onderscheid tussen wat de huidige modeltheoretici 'origineel' en 'model (van het origineel)' heten. In de opgave is het gegeven het origineel, natuurlijk. Tot dat gegeven kan, even natuurlijk, een vraagstelling behoren, die uw prof u oplegt. Maar dan is er reeds een vraag omtrent iets (het origineel) en is de vraag de vraag naar een model ervan.

'Origineel' is dat waarover informatie gevraagd wordt. 'Model' is de informatie, waarmee men het origineel toelicht, begrijpelijk(er) maakt.

A. *Antepredicatieve themata*. (66/70)

'Antepredicatief' heten wij een opgave waarin geen uitspraak (met predicaat over het onderwerp) voorkomt.

A.1. *Eentermige opgaven.*

Voorbeeld: 'Arbeid; 'Het spreekwoord. Wij zagen het reeds (RH 57: "Doe wat gij wilt"), zo'n opgaven stellen u voor het probleem: "Hoe daaraan beginnen?". Het antwoord luidt: bekijk de opgave vanuit gemeenplaatsen (informatie: verslag, -- verklaring, mening verdedigen of weerleggen (RH 57: lukrake, empirische problematiek) of formele (systematische: waaronder - essentie/ existentie de fundamentele zijn, zoals hierboven aangetoond). 'Gemeenplaatsen' zijn, immers, gezichtspunten, die universeel ('aan alle

onderwerpen gemeen') zijn

A.2. *Veeltermige opgaven.*

Voorbeelden: "Arbeid en vrije tijd", "Arbeid, vrije tijd en spel" (let op het bindwoordje 'en'); "Spreekwoorden als volkswijsheid", "Arbeid als therapie (arbeidstherapie)" (Let op het bindwoordje 'als', d.i. 'onder oogpunt van').

"Of arbeid of spel", "Ofwel leren ofwel mislukken" (let op de dilemmatische (of in alle geval disjunctieve) verwoording door het bindwoordje 'of(wel) … of(wel)".

"Vooral geen Communisme". "Geen onderwijsvernieuwing" (let op telwoordje 'geen', dat de negatie, uitbanning, uitdrukt).

Deze woordenthema's verraden, behalve 'als' de connectieven (verbind van de logistiek (wiskundige logica). -- Het is duidelijk dat het origineel of de originelen in die thema's reeds begeleid zijn van een model.

RE69

Zo, b.v. betekent "Arbeid en vrije tijd" niet eerst een verhandeling over 'arbeid' en dan een over 'vrije tijd', maar een verhandeling over de betrekkingen tussen beide themata. "Arbeid als therapie" vergt een verhandeling, -- niet over alle mogelijke gezichtspunten over 'arbeid', maar over juist één gezichtspunt.

"Of(wel) leren of(wel) mislukken" heeft het niet over elk van beide gegevens naeen, maar over de keuze, die te maken is.

"Vooral geen communisme" verraadt - eigenlijk - twee gemeenplaatsen:
a. 'geen', dat de weigering uitdrukt (om welke reden ook),
b. 'vooral', dat dan nog, in de weigering, een voorrang behelst.

Eén appl. mod.

Tzvetan Todorov, Nous et les autres (*La réflexion Française sur la diversité humaine*), Paris, 1989, is een werk - door een, sedert 1963, in Frankrijk levende Bulgaar geschreven - over de verhouding (betrekking) tussen ons, met onze mentaliteit, en de 'anderen'; -- hier niet in de algemene zin van 'de anderen', maar in de particuliere zin van "de anderen, voor zover zij anders zijn (inzake mentaliteit)". De vraagstelling luidt: "Zijn wij, met onze mentaliteit, ertoe in staat de anderen als anders in onze gemeenschap op te nemen (te integreren)?

Men ziet het: een titel moet men traag en goed bemediteren. Hoe zo? Door de veelduidigheid (RH 50) ervan na te gaan: men stelt zich b.v. de vraag: ”Als iemand anders deze titel zou lezen, wat zou hij / zij erin kunnen zien?”.

Het bereik.

Bibl. st.: *G. Booij e.a., Lexicon van de taalwetenschap* Utr./ Antw., 1980-2, 38 (Bereik).

Een begrip (en themata zijn begrippen) heeft een inhoud en een omvang of bereik.

Appl. mod..

Stel u voor dat, in het kader van een opvoedkundig onderzoek, uw prof u voorstelt als titel van uw verhandeling te nemen: “Zo de vader, zo de zoon” (vergelijk met: “De appel valt niet ver van de boom”). De hele vraagstelling - vergelijkbaar met (RH 65) Mead’s onderzoek - is niet of dat zinnetje waar is, maar wel of het steeds (universeel) waar is. Er is b.v. een tegenmodel: het Franse spreekwoord zegt: “A père avare fils prodigue” (De vrekkigheid van de vader lokt de verspilzucht van de zoon uit). Hier verbetert het ene spreekwoord het andere, daar beide slechts deelbaarheden verkopen.

Men drukt dit ook uit in kwantoren (het logisch vierkant, zoals de Scholastici zegden): alle/ sommige wel/ sommige niet, geen.

RE70

Opm.-- Het zal verwondering baren dat wij, hier, in de bespreking van antepredicatieve themata, een predicatief model aanhalen: “Zo de vader (is), zo (is)de zoon: maar kijk een zin kan ook antepredicatief uitgezegd worden: “De invloed van het gedrag van de vader op dat van de zoon; voor zover die invloed het gelijke gedrag sticht”. Eén ‘term’ (= woordelijke formulering van een begrip (dat hier een zeer samengesteld begrip is)) drukt zich gebeurlijk in meer dan één woord uit.

Welnu, wat de ‘omvang’ van een begrip is (d.i. de dingen waarop dat begrip ‘slaat’), dat is hier het ‘bereik’ van de spreuk in kwestie.

Toegepast: voor sommige verhoudingen ‘vader/zoon’ geldt dat de zoon het gedragstype van de vader overneemt. Onder verstaan, binnen het logisch of verzame-lingsvierkant: voor sommige andere verhoudingen geldt de uitspraak niet.

Terloops; de namen van de kwant(ifica)toren luiden: universele kwantor

(alle), particuliere kwantor (sommige), existentiële (= singuliere) kwantor (juist één).

Tropologische lezing.

De tropen omvatten o.m. de synecdoche. Hier, in de spreuk, kan een synecdoche gelezen worden: men zegt 'vader', resp. 'zoon', maar men bedoelt 'ouder' resp. 'kind'. - Wanneer gij, dus, een titel ter verhandeling krijgt, let dan op de stijl, d.i. de vormgeving (RH 12: gestileerde verwoording), De tropen zijn één type van stilering van wat men zegt.

De reflexieve, (lusvormige) 'als':

Gesteld: uw prof geeft u als thema: "De arbeid als arbeid" (= "De arbeid als zodanig" = "De arbeid als dusdanig"). Wat gaat gij doen?

Eerst de uitdrukking verstaan, duiden! De lusvormige 'als' bedoelt existentie/ essentie van iets, met uitsluiting van de rest. In dat type van 'als' steekt, immers, een tweedeling (complementering):

(i) enerzijds, al wat arbeid is: het feit, de zijnswijze ('vorm' of 'wezensvorm), waardoor iets, dat bestaat, verschilt van de rest;

(ii) de rest van de werkelijkheid. Natuurlijk zal men in zo'n verhandeling 'de rest' wel ter sprake brengen, -- ter vergelijking, -- om dat waardoor iets onderscheidbaar is van de rest der werkelijkheid, te belichten, op onrechtstreekse wijze. Maar, op zich, bestaat de verhandeling enkel erin dat men het over 'arbeid-en-niets-anders' heeft.

RE71

B. *Predicatieve onderwerpen.* (71/73)

Hier speelt de structuur van het oordeel (propositie, uitspraak). -- Van het onderwerp (van de zin), als origineel, wordt het gezegde, als model, uitgezegd.

B.1.-- *Eenzinsopgaven.*

"Arbeid adelt". Hier is de verhandeling toegespitst op het feit dat de wijze waarop (exist./ ess.) arbeid adelt. Of, wat wij reeds ontmoetten: "Arbeid als bron van adel" of "Arbeid, voor zover hij adelt". Juist één gezichtspunt wordt ter verhandeling gevraagd.

B.2. -- *Meerzinsopgaven*

Uit *Nerin E. Gun, Eva Braun* (*Maîtresse en vrouw van Adolf Hitler*), Rotterdam, s.d. (Eng. orig., New York, 1968), halen wij het motto aan.

Een ‘motto’ - het kan ook voor het verhandelen nuttig wezen - is een zin, een kenspreuk, geplaatst, ergens aan het begin van een uiteenzetting, om er verkort de bedoeling, zegge: de stelling, van aan te duiden.

Hier: indien Hitler ooit een Eva Braun als maîtresse (en, op het laatste, als vrouw) had, dan is dit slechts de illustratie van het motto, - dat wij nu laten volgen.

(1) Friedrich Nietzsche: “Ein Held must frei sein”.

(2) Adolf Hitler: “Das ist das Schlimmste an der Ehe, sie schafft Rechtsansprüche! Da ist es schon viel richtiger eine Geliebte zu haben. Die Last fällt weg und alles bleibt ein Geschenk. -- Das gilt, natürlich, nur für hervorragende Männer”. (Dat is het ergste aan het huwelijk, het schept wettelijke rechten! Het is veel meer recht om een minnares te hebben. De last is weggenomen en alles blijft een geschenk. Dit geldt natuurlijk alleen voor voortreffelijke mannen).

Hoe gaat gij zo’n thema aanvatten? Er zijn, natuurlijk, vele volgorden, maar zij zullen op het volgende neerkomen.

(A) Opvallend is een beperking. Nietzsche’s uitspraak kan als volgt herschreven worden in logische taalvorm: “Indien een held, dan (als plicht) (van huwelijk) vrij zijn”.
Dat is het aristocratiserend heroïsme (helden- of Uebermenschenverering) van Nietzsche.

Hitler’s uitspraak herschreven in logisch taalgebruik: “Indien boven de rest uitstekend (‘hervorragend’), dan (veel aangewezener (‘richtiger’) een maîtresse (‘Geliebte’) (hebben, i.p.v. een echtgenote)”. Men weet dat, gelijk Nietzsche, die zij druk lazen, de Nazi’s aan heldenverering deden (wat de huidige Neonazi’s nog doen).

Door die sterke analogie klaar te formuleren, komt de wereld- en levensbeschouwelijke achtergrond (logisch: de vooropstelling), die de verwerping van het huwelijk beheerst, duidelijk naar voren.

RE72

(B) Het grote verschil tussen beide aanhalingen is dat die van Hitler ook de reden aangeeft: een ‘relatie’, die de vorm van het huwelijk aanneemt, zit

met 'Rechtsan-sprüche' (juridische aanspraken) opgezadeld; in een 'vrije' verhouding valt 'die Last' weg. -- In uw verhandeling kunt gij, ja, moet gij die verantwoording op haar waarde schatten, natuurlijk.

(C) Een derde benadering is de vergelijkende methode.

Leg bovenstaande uitspraken eens nevens wat *Calverton, Het bankroet van het huwelijk*, terzake zegt (RH 63), -- nevens de 'vrije liefde' van Margaret Mead. Nazi of niet-Nazi, een aantal geëmancipeerden (de enen uit heroïcisme, de anderen uit 'bevrijdingsdrang') staan hetzij een beperking van het huwelijk voor (de Nazi's beperkten de vrije liefde eerder tot 'Hervorragenden') hetzij een 'op-losse-schroeven-zetting ervan (Mead, Russel). Vanuit verschillende vooropstellingen komen zij tot gedeeltelijk gelijke conclusies.

Een toemaatje.

De Soemeriërs waren een volk dat zich tussen -4.000 en -3.000 in Mesopotamië (het huidige Irak-Iran) vestigde. Wij beschikken over twee spreekwoorden, daterend van +/- -2.000.

(i) "Omwille van het genot trouwen; na diep nadenken echtscheiding". (Wat aan Freud's koppel 'lustbeginsel/ werkelijkheidsbeginsel' doet denken).

(ii) "Gij moogt een meester hebben. Gij moogt zelfs een koning hebben. Maar de man die gij werkelijk moet vrezen, is de belastingsontvanger' (Meer dan één tijdgenoot zou daarmee heel zeker akkoord gaan).

Opm. -- De 'gnomè', sententia, uitspraak (spreuk) - RH 29 - is een uitspraak, zoals b.v. de twee Soemerische hierboven: zij bevat een levenswijsheid en, voor zover zo bedoeld, is zij een vaststelling (de existentie van een fenomeen formulerend). Zij kan tot raadgeving omgeduid worden, maar in wezen is zij dat niet. Cfr. *R. Barthes, L'av. sém.*, 132.

Verhandeling over een gedicht.

Een gedicht kan geduid worden als een meerzinsopgave.

Wat zoudt gij doen met b.v. volgend gedicht van G. Gezelle (1830/1899)?

"O schone roos -- die, buiten alle grenzen van lieflijkheid en toverlonken, lacht. -- Toch zijt gij broos -- en zult, welhaast, verslenzen. -- Kom, sta en blijf mij in 't gedacht. Zult gij, vrij -- van duur en onbedorven, -- herspiegeld in 't geheugen, mij, voortaan, -- verheugen, -- zij uw stam, alreeds, gestorven en speel' de wind, verwentlend, in uw blâan". (April 1878 (?)).

RE73

(A) Het eerste dat men kan doen, is de hoofdindruk trachten te vatten: wat denkt gij ervan wanneer voorgesteld wordt hier van 'mijmering' te spreken? 'Mijmeren', in onze taal, behelst **a.** peinzen, denken, **b.** eerder stil en, misschien, wat vaag, **c.** in een min of meer weemoedige stemming van het gemoed, d. een toestand, waarin men opgaat. De verhandeling als 'mijmering' (RH 54) is daarvan een variante, waarin het denkend verhandelen meer doorweegt. - Gezelle staat voor een roos, als doorbraak van al wat schoon is ("… buiten alle grenzen van lieflijkheid en toverlonken"), -- met de eeuwigheidsindruk, die daarvan uitgaat. 'Toch' let erop: in de tekst aanwezig - wordt die schoonheid, van binnenuit in een natuurproces uitgehold. Daarvandaan de weemoed die hem overvalt, en doet mijmeren.

(B) Het tweede is b.v. de structuur. Hier is zij duidelijk. –
(i) a "O schone roos … lacht". De pracht van de roos --
(i) b "toch zijt gij broos … verslenzen" De vervallenheid van de roos.

Deze harmonie der tegengestelden schoonheid/ broosheid - maakt de antithese uit. -- Deze tegenstelling keert in een gewijzigde vorm terug in het tweede gedeelte.

(ii) a "Kom, sta en blijf … verheugen"
(ii) b "Zij uw stem alreeds … blâan".

Gezelle was, in de grond, Platonieker in de gekerstende zin: het eeuwige, het onsterfelijke, het duurzame stond centraal. Maar het aspect tijdelijkheid, sterfelijkheid, vergankelijkheid was, hem, even onmiskenbaar. De menselijke geest (noölogie), echter, overschrijdt, enigermate, de harmonie der tegengestelden in alle natuurprocessen. Die geest bezit een geheugen: "Kom, sta en blijf mij in 't gedacht. Daar zult gij, vrij van duur en onbedorven…".

M.a.w.: laat het natuurproces de roos maar ondergang doen beleven; in mijn geheugen blijft de mooie roos, herspiegeld.

(C) Wie Gezelle een beetje kent, weet dat, in vele andere gedichten, een analoge hoofdindruk en structuur aantrefbaar is. Wat gij, in uw verhandeling, zoudt kunnen uitwerken.

Besluit

Chales Baudelaire (1821/1867), de wegbereider van de 'Moderne poëzie', zei ooit dat zelfs esthetische dingen, zoals lyrische poëzie, voor verstandelijk-redelijke analyse vatbaar zijn. Deze grote dichter meende niet in absoluut 'irrationalisme' te moeten vervallen in het duiden van het schone en de kunst.

RE74

6.3. Verhandelingsleer: de topiek (gemeenplaatsenleer) (74/81)

Zoals *R. Barthes, L'av. sém.*, 125/148 (*l' invention*) zegt, is - klassiek gezien - de topiek (de leer omtrent de gemeenplaatsen) een onderdeel van de heuristische retoriek (RH 12).

Hoe gedachten 'vinden', ja, hoe ze ordenen? Volgens de perspectief van 'gemeen-plaatsen: basisinzichten, die op ieder onderwerp passen. De term 'topos', locus, betekent letterlijk 'plaats' (waar men gedachten vindt).

Opm.-- Het taalgebruik dat geen weet meer heeft van de zeer bruikbare waarde ervan, gebruikt de term 'gemeenplaats' enkel in de pejoratieve zin: een zegswijze, die 'versleten' overkomt. Maar wij gebruiken de term ook in de melioratieve zin.

1. Deze werd reeds, grondig, ter sprake gebracht - RH 58 (Port-Royal, Lamy),-- waarbij bleek dat 'existentie/ essentie' de twee grote 'topoi', loci, plaatsen zijn, waar inspiratie voor tekstvorming te vinden zijn.

2. RH 60/65 (Mead/ Freeman) leerde ons dat wie niet eerst naar het gegevene, de toedracht, kijkt, -- om daarna conclusies te trekken, een mislukte verhandeling maakt. Had Mead - dankzij strenge waarneming (want het feitelijk bestaan en de eigen zijnswijze van iets vat men maar door nauwkeurige waarneming) - de existentie/ essentie (de twee gaan altijd samen) eerst nagegaan, dan had haar verhandeling wortel geschoten in de werkelijkheid.

Wat Barthes op zijn manier ook toegeeft, o.c., 142 (de modaliteiten: mogelijk/ feitelijk/ onmogelijk e.d.m,), 144s. (de vraag "An sit?" (Bestaat het? Zijn er feiten?), gebeurlijk: "An fecerit?" (Heeft hij/ zij/ het, het gedaan of niet? Wat zijn de feiten?), -- 142 (de vraag: "Quid sit?" (Wat is het? De essentie of zijnswijze), -- gebeurlijk: "Quale sit?" (Van welke hoedanigheid is het?)).

Natuurlijk zijn er ook niet-universele 'plaatsen', die dan particuliere 'gemeen-plaatsen' worden. Cfr Barthes, o.c., 143.

Deze zijn eigen niet aan alle, maar aan sommige themata. Zo zal men in een theologisch werk argumenten 'vinden' op sommige 'plaatsen' (topoi, loci) van de H. Schrift (zeer groot gezag), de Kerkvaders (reeds minder gezag), de theologen (nog minder gezag), die dan theologische gemeenplaatsen zijn.

Kunt gij u een psychoanalyticus voorstellen, die niet het Oedipuscomplex als dieptepsychologische gemeenplaats kent? Ieder vak, ieder onderwerp reeft zijn gemeenplaatsen om er gedachten over te vinden.

RE75

Epistemologische (logische) en axiologische gemeenplaatsen.

Wanneer gij, eerst, nagaat of iets bestaat (gegeven) en wat het is (gegeven), komt de ruimte vrij voor de vraag: "Welke waarde heeft het?" Deze vraag is de hoofdvraag, axiologisch (waardeleerstellig) gesproken.

Een waardeoordeel - nu gemakkelijk 'evaluatie' geheten - is een normaal eindgedeelte van iedere volledige verhandeling. -- Wij zagen, RH 64, al een vakweten-schappelijk waardeoordeel: Freeman noemt de stellingen van M. Mead 'onwaar' ("De werkelijkheid op Samoa is grondig anders"). 'Objectieve waarheid' inzake uitspraken is, vakwetenschappelijk de 'waarde' (waarheidswaarde) bij uitstek.

Wanneer wij de Neonazistische stellingen afkeuren - b.v. de medemens omdat hij/ zij anders (RH 69) is inzake ras ('racisme'), haten, ja, uitschakelen of uitroeien, dan vellen wij een ethisch (moreel, zedelijk) waardeoordeel, gefundeerd op een zeer hoge waarde, nl. de medemens als medemens, behorend tot éénzelfde mensheid, alle verschillen (= vormen van 'anders-zijn') ten spijt.

Waarheidswaarde, medemenselijkheid, zijn waarden en, als dusdanig, gemeen-plaatsen, waar men axiologische argumenten 'vindt' (heuristische waarde).

Een lijstje van traditionele gemeenplaatsen. (

(A) *A. Langlois, Le style* (*La chose et la manière. -- Du xviie au xxe siècle*), Bruxelles, 1925, 57, geeft ons zo'n lijst.

"De Antieken hechtten groot belang aan dit heuristisch gedeelte. (...). (Zij beschikten over een heel arsenaal"

1. De definitie en de opsomming (indeling), --

2. De gelijkenis en het verschil (tegenstelling), --

3. De omstandigheden, waaronder het koppel 'voorteken' (oorzaak)/ vervolg (gevolg), -- ziedaar de opvallendste gemeenplaatsen, waarmee men gedachten kan vinden om een tekst omtrent een thema te ontwikkelen.

(B). *S.P.B. Moss, Composition by Logic*, Belmont, Calif., 1966, staat er

uitvoerig bij stil. Hij onderscheidt wat volgt.

1. 'Fact Statements' (protocoluitspraken, vaststellingen van feiten),-- 'Example Statements' (exemplificaties, voorbeeldgevingen, -- d.i. vaststellingen van singuliere gevallen van een algemeen begrip).

2.a. 'What Topics' (wat-vragen) en 'Definition Statements' (definities),-- 'How Topics' (hoe-vragen).

2.b. 'Comparison Topics' (vergelijkingsvraag), -- 'Contrast Topics' (tegenstel-lingsvraag: wat is er het tegengestelde van? -- één type van vergelijken); -- 'Compare and Contrast Topics' (gelijkenis-en-contrastvraag tegelijk). –

RE76

Men ziet dat Moss 'vergelijken' verwart met 'gelijkstellen', terwijl wij 'vergelijken' definiëren als "nevens elkander leggen, om én gelijkenis én verschil te zien"). Let erop hoe vergelijken, in de brede zin, slechts een preciseren is van de 'essentie' (zijnswijze), die erdoor scherper afgelijnd wordt.

3. Onder de omstandigheden haalt Moss er maar één naar voren, nl. 'Why Topics' (de vraag naar het waardoor/ waarom, -- de verklaring).

Besluit:

Moss doet niets anders dan de aloude gemeenplaatsen, die Langlois vernoemde, actualiseren, herstichten. In beide opsommingen (= typologie, indeling) zijn drie hoofdgemeenplaatsen aan het werk:

a. existentie (wat Langlois niet vermeldt) - feit, exemplificatie -;

b. essentie - definitie, indeling (opsomming, typologie), - wat? Hoe? -- Deze gepreciseerd door gelijkenis en verschil (vergelijking) -;

c. omstandigheden (vooral 'voorteken/ vervolg', -- waardoor/ waarom). Men denke aan een 'omstandige beschrijving' een 'omstandig verhaal', een 'omstandig verslag' (RH 31); die slechts 'uitvoerig' heten, omdat zij, behalve essentie/ existentie, ook de omstandigheden, de hele situatie, erin betrekken.

Dat waardoor, dat waarom iets is, is slechts één omstandigheid. Dat de gemeenplaats der omstandigheden nog actueel is, blijkt uit *McLaughlin, Robert, What? Where? When? Why?* (*Essays on Induction, Space en Time, Explanation*), Dordrecht, 1982. De titel van deze Australaziatische verhandeling spreekt boekdelen.

Wat, natuurlijk, gemakkelijk vergeten geraakt, is de waarde (de axiologische gemeenplaats bij uitstek). Eens dat **1/** feitelijk bestaan, **2/** wezen

en **3/** omstandigheden gekend zijn, dan kan men een verantwoord waardeoordeel vellen,

Antieke modellen.

Hoe kan men, nu, uit die gemeenplaatsen, een verhandeling smeden? De Oudheid heeft ons modellen nagelaten,

De 'chreia' (chrie).

J.Fr. Marmontel (1723/1799), *Eléments de littérature* (1787), zegt dat de chreia de duiding ('definitie' zegt hij ook) is van hetzij een uitspraak hetzij een merkwaardig feit.

Bibl. st.:

-- *H.I. Marrou, Hist.d.l' éducat.*, 241;

-- *O, Peccieur, Man, prat.*,12;

-- *O.Willmann, Abriss*, 9;

-- *R. Barthes, L'av. Sém.*,138.

In het Antieke middelbare onderwijs bedroeg de tekstomvang "een kleine bladzijde".

RE77

De structuur.

Zij is achtledig: acht paragrafen (= tekstgedeelten), 'kefalaia', capita, geheten, zijn even veel gemeenplaatsen. De veelduidigheid (RH 50; 69) van het thema blijkt eruit.

Stel u voor dat gij ermee werkt. Hoe gaat gij zulks doen?

A.1. *Gegeven*: "Isokrates van Athene (RH 25) zei ooit: "De wortels van de opvoeding komen bitter over, maar de vruchten ervan hebben een aangename smaak".

A.2. Gevraagd: tekstvorming volgens de achtledige chreia. - totdaar de opgave.

B. *De uitwerking.*

B.I. *Karakteristiek van Isokrates.*

Men begint met de persoonlijkheid, op wier naam hetzij feit hetzij gezegde staat, te karakteriseren, d.i. het feitelijk bestaan en de definitie ervan, eerder kort, te verhandelen. Gij kunt in een encyclopedie zoiets vinden.

Opm.-- In de Oudheid was dit vaak een 'enkomion', (een lofspraak; RH 29),

waarin grootheid van de figuur laat uitschijnen. Hier: van de grote retor.

B. II. ***Het gezegde (gebeurlijk het feit).***

Alle volgende paragrafen gaan over dit aspect.

a. Parafrasis', in drie lijnen, van Isokrates'aforisme (*opm.:* korte uitspraak, zonder de context ervan). Gij formuleert in andere termen, een model, wat Isokrates zei (het origineel).

Let op: tropologisch gezien is hier een metafoor aan het werk (RH 70). Opvoeding wordt vergeleken met een plant, wier wortels bittere smaak afgeven, maar wier vruchten zoet smaken: de onderbouw van de opvoeding is onaangenaam; de bovenbouw niet.

b. ***Het betoog*** (argumentatie).

b.1. 'Kataskeuè', verantwoording.

Hier zoekt men de verificatie van de parafrasis, die de stelling bevat.

b.2. 'Anaskeuè, weerlegging. -- Hier wordt het tegengestelde model (tegenmodel aan falsificatie, weerlegging, onderworpen. De mening, die Isokrates' stelling tegen-spreekt, wordt met argumenten ongedaan gemaakt.

Opm. - De chreia houdt, stelselmatig, rekening met andersdenkenden, -- situeert zich in een pluralistisch denkklimaat.

c Het verdere betoog.

c.1. '***Sunkrisis***', vergelijking. -- Hier vergelijkt men Isokrates' bewering met analoge stellingen.

c.2. '***Anekdote',*** illustrerende exemplificatie.

RE78

Hier vermeldt men een feit, dat een toepassing (en, meteen, bewijs) is van de uitspraak of stelling. Zo b.v. Demosthenes van Athene (-384/-322), de grote redenaar, leed aan een zwakke stem (wat, in een cultuur zonder micro, een ramp is) en was weinig dramaturgisch (RH 13: voordracht) aangelegd. Gedragen door een krachtidee - een groot redenaar worden - leerde hij toch spreken, met keien in de mond en, op de kust, tegen de bruisende zee in. Hij werd de beroemdste redenaar der Grieken. Analogie: bittere wortels/ Demosthenes' inoefening aangename vruchten/ beroemde welsprekendheid.

c.3. ***Gezagsargument*** (getuigenis).

In de late Oudheid golden 'de Ouden', zoals Homeros en Hesiodos van Askra (tussen -800 en -600) b.v. als woordvoerders van hoge waarheden. -- Wij kunnen dit, natuurlijk, actualiseren.

Besluit. Wij hebben een aantal reeds gekende gemeenplaatsen aan het werk gezien, maar er nieuwe ontdekt, ook. Wellicht komt dit schema, in uw eindwerk, prachtig van pas, -- al was het maar ter controle.

De chreia van afthonios van antiocheia (+270/…).
Deze Deuterosofisidsche retor (RH 28) leerde het als volgt.

A. *Inleiding*. -- lofwoord op het gezegde/ het feit.
B. *Midden*.
a. Parafrase (omschrijving, herschrijving) ervan.
b.1. Verklaring, -- 'oorzaak' ('a causa'), -- wat op een verificatie neerkomt.
b.2. Tegengestelde ('a contrario'), -- het tegenmodel, dat aan falsificatie onderworpen wordt.
c.1. Vergelijking ('a simili'), d.i. een analoog geval uiteendoen.
c.2. Voorbeeld ('ab exemplo'), d.i. een feit dat de stelling/ het feit bevestigt.
c.3. Gezagsargument, getuigenis ('a testimonio').

C. *Slot*. -- "A brevi epilogo" (een kort besluit). Zo b.v. "Ziedaar de degelijke stelling van Isokrates inzake opvoeding. - Men ziet dat Afthonios' model slechts een variante is van het vorige. Wat op soepelheid in de Antieke retoriek wijst: zo onveranderlijk waren de gemeenplaatsen nu ook weer niet.

Een mnemotechnische formulering.
A. *Inleiding*. -- Quis? Wie (sprak of handelde zo?).

B. *Midden*. - **a.** Quid? Wat? (Parafrase). **b.1**. Cur? Op grond van wat (waarom? Waardoor?) (Verificatie). **b.2**. Contra, tegenmodel (falsificatie)). **c.1.** Simile, analoog geval (gelijkenis). **c.2.** Paradigmata, voorbeelden. **c.3.** Testes, getuigen (gezags-argumenten), zowel 'scripta' (gezegden) als 'facta' (feiten).

C. *Slot*. -- Aansporing b.v.

RE79

Applicatieve modellen van gemeenplaatsen.
Ofschoon de begrippen 'definitie' (in de zin van wezensdefinitie) en 'opsomming' (= indeling, typenleer of typologie) uit de logica moeten gekend zijn, geven wij, toch nog vlug een paar voorbeelden.

A -- *Wezensdefinitie*.
a. Iets 'definiëren' (bepalen) kan, vooreerst, betekenen dat men zich over

iets uitspreekt (b.v. in de stelling(name). Denk aan de rechters, die, op het einde van een proces, een oordeel vellen: zij 'definiëren', in termen van recht en rechtspraak, wat iemand gedaan of misdaan heeft. Zo'n 'definitie' is én (juridische) wezensdefinitie én (juridisch) waardeoordeel.

b. Hier, echter hebben wij het over 'definiëren' in de logische zin: iets van de rest van het 'zijn' (= werkelijkheid) afbakenen, het als onderscheidbaar ('discrimineerbaar') aftekenen tegen de achtergrond van de rest van het heelal.
-

Appl. mod..

De Paleopythagoreeërs waren, blijkbaar van de eersten, in het Antieke Hellas, die definities opstelden. Zo de bekende Archutas van Tares (= Lat.: Archytas van Taren-tum) (-445/-395): "Windstilte is **(i)** de luchtmassa **(ii)** in rusttoestand". "Stille zee is **(i)** de golfbeweging **(ii)** die tot stilstand kwam".

Maar het is Socrates van Athene (-427/-347), die de 'horismos', (letterlijk: afbakenen), definitie, (wezens)bepaling, zeer bewust en met streng logische inzet, in het filosoferen invoerde.

Een actueel voorbeeldje:

"Arbeid is **(i)** inspanning, **(ii)** voor zover deze economische waarde sticht". Deze definitie is niet algemeen: zij bedoelt, willens nillens, economische arbeid. Iemand, die niet-economische waarde wil stichten en daarvoor inspanningen levert, arbeidt ook, maar niet noodzakelijk economisch. Denk aan de geestesarbeid, die een lyrisch dichter presteert... zonder economische bedoelingen. Wij onderlijnen 'wil'. Waarom? Wie zonder de wil om waarde te stichten, toch inspanningen levert, 'arbeidt' niet. Denk aan een jongeman, die een hele avond lang danst: hij zweet ervan, maar wil geen waarde stichten; hij amuseert zich (tenzij men louter ontspanning, als bewust gewild, als één type van 'arbeid' (in de zeer brede zin, dan) beschouwt).

Besluit: wezensdefinities opstellen is een zeer moeilijk bedrijf. Gij, studentin/ student, begrijpt, nu, waarom de Antieken slechts een 'parafrase', geen formele definitie aan de leerlingen vroegen.

RE80

Dat het wezen (en steeds het bestaan) definiëren een ernstige aangelegenheid is, blijkt uit b.v. *R. Kühnl, Faschismus* (*Versuch einer Begriffsbestimmung*), in: *Blätter für Deutsche und internationale Politik* xiii (1968); dit opstel is, in zekere zin, niets anders dan één volgehouden poging

om - wat 'Fascisme' is - te bepalen! Dit, -- volgens de opgave:

a. gegeven: het Fascisme (als naam en werkelijkheid);

b. gevraagd: een zo nauwkeurig mogelijke definitie. Wat een heel onderzoek vergt.

B.-- *opsomming* (= indeling, typologie).

Platon van Athene (-427/-347) gaat door als de eerste die, formeel, de indeling invoerde. 'Diairesis', divisio, indeling, -- nl. van een universele verzameling in haar particuliere verzamelingen (= deelverzamelingen).

Appl. mod.

Wij hadden het, zo-even, over arbeid. -- Denk aan handarbeid en geestesarbeid, als twee types, -- denk aan lichte en zware arbeid, als twee andere types. De indeling is een soort opsomming, nl. van de soorten.

1. Sedert Atistoteles van Stageira (de Stagiriet; -384/-322) vooral deelt men een definitie in twee aspecten in: het geslacht (= universele verzameling en het soortelijk (= specifiek) verschil. Dit laatste is de basis van types. Of 'deelverzamelingen', in de taal van de verzamelingenleer. Neem: arbeid en de lichtheid ervan geven 'lichte arbeid'.

2. *Ch. Lahr, S.J., Logique*, Paris, 1933-27, 612, legt de nadruk op de hoofdeis. De analogie begrepen als gelijkenis (= geslacht) en verschil (= soortelijk of typologisch verschil), is de grondslag van classificatie. Hoofdzaak is en blijft dat het verschil onherleidbaar is. Zodat de soorten 'arbeid' b.v. niet de ene tot de andere kunnen herleid worden. Zo is lichte en zware arbeid dermate onderscheiden - behalve in de grensgevallen (denk aan de differentiaal die de lichte verschillen tracht te classificeren) - dat zij waarlijk soorten (types) arbeid vertegenwoordigen.

Besluit: het zijn de grensgevallen, die definiëren van types zo moeilijk kunnen maken. Let daarop in uw eindwerk.

Opm. -- Wij behandelen 'opsomming' en 'indeling' onder één en dezelfde rubriek. Waarom? Omdat opsommen steeds summatief is. Wat betekent: het gaat uit van een totaliteit (universele verzameling, algeheel systeem).

RE81

Appl. mod..

De *revue Autrement* b.v. heeft, onlangs, als titel gehad "A quoi pensent les philosophes ?".

M.a.w. de huidige wijsgerige opgaven. -- Een dertigtal bijdragen trachten de hoofdpunten van de hedendaagse thematiek en problematiek weer te geven. -- Wij kunnen ze, samenvattend, 'opsommen', -- zonder op volledigheid aanspraak te maken (hetgeen, als indeling, een gebrek is).

(i) ***Eerste thema:*** het moderne (la modernité). Filosofen van de kunst, J. Derrida (1930/…; Postheideggeriaan), J. Habermas (1929/…; Frankfurter Schule, tweede generatie) definiëren 'het Moderne' als de breuk met, de crisis van 'de (Westerse) traditie.

(ii) ***Tweede thema:*** de ethiek (moraalfilosofie). Onze samenleving worstelt met dringende gewetenskwesties (denk aan de biologische manipulaties, aan de scheikundige wapens). Sommige denkers stellen waarden voorop, in wier naam zij trachten ons geweten te vormen.

(iii) ***Derde thema***: het grondslagenonderzoek der vakwetenschappen.

Wetenschappen - logisch-wiskundige, natuur- en menswetenschappelijke - stellen uitgangspunten voorop, de grondslagen; die eigenlijk wijsgerige punten uitmaken. Een aantal denkers leveren in die zin een bijdrage.

(iv) ***Vierde thema***: Het recht. Onze samenleving - denk aan de 'rechten' der immigranten - worstelt met recht en onrecht. Sommige denkers maken daarvan een hoofdzaak.

Besluit: **a.** het gaat slechts om hoofdpunten; **b**. onze lijst (opsomming, typologie, indeling) is zeker onvolledig - een gebrek, louter logisch gesproken. Maar zelfs een gebrekkige classificatie is waardevol.

Appl. mod..

S. Freud, Das Unbehagen in der Kultur, Wien, 1929, bevat een opsomming. In verband met zijn begrip 'Lustprinzip' (RH 72), lustbeginsel, verdeelt hij zowel de oorzaken als de vormen (= types) van lijden, inbreuk op het lustbeginsel, als volgt. -- "Het lijden bedreigt ons van drie kanten,

a. in ons eigen lichaam dat, tot verval en uiteenvallen gedoemd, niet klaar komt zonder de alarmsignalen die de pijn en de angst zijn;

b. vanwege de buitenwereld, die over onoverwinnelijke krachten beschikt om zich op ons te werpen en te vernietigen;

c. de derde bedreiging, tenslotte, komt voort uit onze betrekkingen met de andere menselijke wezens". -- Ofschoon erg onvolledig, deze opsomming is en blijft suggestief en stemt tot nadenken.

RE82

6.4. Verhandelingsleer: logica en methodeleer. (82/91).

R. Barthes, L'av. sém:, 125s., zegt dat het doel van de retorische act is

(i) overreden, d.i. een redenering doen ingang vinden en

(ii) beroeren, d.i. een waardeoordeel ingang doen vinden.

In die tweeledige vorm gaat van de schrijver/ schrijfster, resp. spreker/ spreekster een boodschap ('bericht', informatie) uit, -- om in de bestemmeling(e) ingang te vinden.

Staan wij, even, stil bij het eerste aspect. Het is, weliswaar, een logisch en methodologisch aspect. Maar op enkele zeer belangrijke punten de nadruk leggen lijkt ons absoluut noodzakelijk, indien wij een enigszins volledige verhandelingstheorie willen schetsen.

Vertrekken wij van het hoofdpunt.

Isokrates van Athene (RH 25,77) gaf, als middel ter duiding en verstandhouding, twee taalgebruiken:

(i) "zo spreken dat men het (logisch strenge) bewijs levert" of

(ii) bij gebrek daaraan, "zo spreken dat men zijn stelling geloofwaardig maakt".

Besluit.

(a) Wie, dus, 'retoriek' beperkt tot het tweede type (wat b.v. een Aristoteles doet), nl. met "allerlei 'persuasieve middelen' een mening trachten "waar te maken", verminkt het melioratieve begrip 'retoriek', zoals Isokrates het zo-even omschrijft.

(b) Meer nog: welke redenaar/ redenares - schrijver/ schrijfster - zal, hetzij in een theoretische uiteenzetting hetzij in een gemoedvolle 'mijmering' hetzij in een heftig of niet gehouden pleidooi (RH 54: drie types van verhandeling), het streng logisch en methodebewust bewijs verwaarlozen? Niemand.

'***Pisteis', probationes, bewijzen.*** ((82/83)

R. Barthes, o.c., 126/136, zet kort de traditionele theorie der (retorische) bewijzen uiteen.

Terecht onderscheidt hij - met de Antieke Griekse retoren - tussen 'pisteis a.technoi', objectgebonden bewijsvoering, en 'pisteis en.technoi', subjectgebonden bewijsvoering.

(i) Wanneer heden talloze mensen, voor commissies van mensenrechten, met klem herhalen dat zij, hetzij door de (staats)polities hetzij door (private,

semi-publieke) instanties, gefolterd werden, dan spreken de feiten (via het getuigenis) uit zichzelf, 'a.technos', zonder dat de spreker/ spreekster of schrijver/ schrijfster daar nog 'redeneringen' rond weeft.

(ii) De Antieke retoren maakten inzake subjectgebonden redeneringen, onderscheid tussen drie types van feiten.

RE83

a. *Het 'tekmèrion', het zekere teken*,

zo b.v. wanneer een meisje zwanger valt, dan is dit het zekere teken dat zij bevrucht werd (hoe, -- dat is wat anders; is zij verkracht? Zocht zij het?). De redenering luidt: "indien zwanger, dan bevrucht" (deductief). Wat zintuiglijk waarneembaar is voor, in beginsel, iedereen (universeel verifieerbaar), is 'tekmèrion', zekere aanduiding. Zoiets benadert de apodictische redenering (RH 59), volgens Aristoteles eigen aan 'keiharde wetenschap' (heden: 'hard science').

b. *het waarschijnlijke*

Wanneer, bij alle volkeren, de tradities zeggen dat men "zijn ouders en oversten behoort te eren", dan lijkt het waarschijnlijk dat dit op stevige vooropstellingen berust. De redenering luidt: "indien zo'n universeel-planetaire mening, dan naar alle waarschijnlijkheid verantwoordbaar".

Was het 'tekmèrion', de zekere aanduiding, bijna objectgebonden ('a.technos'), het waarschijnlijke, 'eikos', heeft behoefte aan een redenering, -- zeker in een aantal situaties (omstandigheden, RH 76). Denk b.v. aan de situatie, geschapen door de generatiekloof (RH 63) : voor een aantal jongeren is dit planetair vaststelbare gegeven - eer vader en moeder, alsook gezagdragers/ gezagdraagsters - niet meer 'evident' (in Antieke taal 'eikos', voor de hand liggend, 'waarschijnlijk').

c. *Het 'semèion', indicium, de loutere aanduiding.*

Stel u voor - in U. Eco s roman, *De naam van de roos*, Amsterdam,1985, 35 - dat iemand "sporen in de sneeuw" 'leest' (om de taal van de semiotiekers te gebruiken. Een spoor - voetafdrukken, - bloedsporen, waarvan de roman overvloeit, zo dat hij "een groot en hemels bloedbad" (o.c., 53) weergeeft - kan een loutere aanduiding zijn, voor zover het vaag, veelduidig genoeg is cfr. RH 50,89.

Hier moet de subjectgebonden redenering sterk tussenkomen. Hoe minder verifieerbaar en hoe veelduidiger, des te meer is redenering nodig. En speelt

de ‘retoriek’ - in de eng-Aristotelische zin - een rol.

Besluit.

Lieve studentin/ student, hou toch a.u.b. rekening met de zo-even uiteengezette Antieke bewijstheorie. Dit zal u voor vele goed gemeende verkeerde redeneringen behoeden.

RE84

De bewijsvoering, gezien vanuit de receptie (duiding). (84/85)

Juist hierboven zagen wij de betogen vanuit het gegeven zelf (dat al of niet (voldoende) ‘welsprekend’ is (“uit zichzelf spreekt”).

Beschouwen wij ze, nu, vanuit de duid(st)er ervan. -- De vier redeneermethoden van *Ch. S Peirce* (RH 49).-- Peirce, in een niet - volledige opsomming, onderscheidt vier types, - in zijn *The Fixation of Belief*, in: *Popular Science Monthly*, xii (1877), 1/15.

1.a. *“The method of tenacity” (de eigenzinnigheidsmethode).*

De mens, die andermans opinies of de objectieve feiten ‘leest’ (= duidt) vanuit de eigen vooroordelen, heet Peirce ‘eigenzinnig’. Retorisch gezien vindt enkel ingang dat wat past in die vooropstellingen typisch voor de enkeling, die men is.

Hij geeft als voorbeeld een bekende van hem, die tegen (handels)protectionisme was en die slechts literatuur las, die vrijhandelsgezind was.

Leerkrachten kunnen dit type leren kennen b.v. gedurende huisbezoeken. Men “krijgt er niets in”, tenzij wat kadert met individuele ‘axiomata’.

1.b. *“the method of authority” (de rechtzinnigheidsmethode).*

Let op: in het Nederlands is ‘oprecht’ de subjectieve eigenschap, waardoor men “uitgeeeft wat men in heeft”, maar is ‘rechtzinnig’ al wat zich, in zijn denken en leven, laat richten door de groep of het gezag, -- in alle geval door anderen.

Zo b.v. de traditionalist: “Het is altijd zo geweest”. De leervaste mensen, die zich aan een (gevestigde) leer (‘doctrine’) houden: zo de ‘orthodoxe’ Nazis of Communisten. Wat Hitler of Marx leerden, dat heten zij ‘waar’.

Om daar “iets in te krijgen”, moet men uitgaan, met dergelijken, van hun/ haar vooropstellingen, -- zoals dit moest geschieden met de eigenzinnige. Alleen dat hier de andere primeert en het ‘eigen’ (individuele) ontbreekt of zeer schuchter doorkomt. --

1.c. *"The a priori method" (de aprioritaire methode*).

Deze denktrant vertrekt hetzij van de eigenzinnige hetzij van de rechtzinnige uitgangspunten, maar acht deze vatbaar voor dialoog en discussie, -- dermate zelfs dat het dialogeren en discussiëren doorslaggevend lijken.

Heel wat 'vrijzinnigen' - hier niet als naam voor een of ander verbond, maar als naam van een mentaliteit - vergeten, van het danig benadrukken van meningsvrijheden allerhande, dat wat beslist over waarheid of onwaarheid, de zaak zelf is. En niet eindeloos redetwisten "in absolute vrijheid".

RE85

Dit type is misschien het ontoegankelijkste: de eigenzinnige of de rechtzinnige heeft stevige uitgangspunten (is 'fundamentalist' of 'fundationalist') en, als men hem/ haar van daaruit kan overtuigen, lukt iedere boodschap; de aprioritair(e), in Peirce's taal, versta: degene, die steevast vraagt: "Hoe weet gij dat? Hoe bewijst gij dat?" is - in de grond - voor geen enkele dialoog-met-resultaat vatbaar. Hij/zij geraakt niet verder dan een eindeloos gerekt grondslagen- of vooropstellingenonderzoek. Deze houding is karakteristiek voor de huidige grondslagen- en waardencrisis van onze samenleving.

2. '*The Method of External Permanency" (ook: 'The Method of Science'.)*

Hier is het gegeven zelf, in zijn existentie en essentie met de omstandigheden, beslissend en wordt het beslisbaar, althans in beginsel, geacht.

Of men, nu, van eigenzinnige, vrijzinnige of aprioritaire uitgangspunten vertrekt, is van ondergeschikt belang: men vertrekt altijd van één of meer vooropstellingen - door Platon 'hypothesen' (RH 55: hypothetische methode) geheten maar:

(i) men staat voor discussie open (medemenselijk aspect) en
(ii) men opent zich voor de werkelijkheid zelf, als in beginsel voor (individueel of collectief) onderzoek vatbaar, -- onderzoek, dat, in tegenstelling tot de 'aprioritaire methode', vatbaar geacht wordt voor stevige resultaten.

Volgens Peirce is dit typisch voor het ((moderne) vakwetenschappelijk onderzoek: daarvandaan de titel 'Scientific Method', - Retorisch gesproken: wanneer men met dit redeneer- en methodetype te doen heeft, vergeet men,

van het danig kijken, met de medemens, naar dat waarover het gaat, alle eigen, collectieve of aprioritaire bezorgdheden. Hier is echte verantwoordbare verstandhouding radicaal mogelijk. Wat het doel van alle retorische akten is.

Opm. - Een sociologisch toemaatje.

Uli Windisch, Le raisonnement et le parler quotidien (1985), onderzoekt het redeneren van de Moderne massamens (de grote meerderheid, -- aldus Windisch), die, in onze Westerse democratieën, een reusachtige rol speelt (in de verkiezingen b.v. beslist dat type over levenskwesties).

Uit genoemd werk blijkt dat de overgrote meerderheid, in die massa, eigenzinnig, rechtzinnig of, in veel mindere mate aprioritair is, d.i. voor discussie vatbaar. Waarvan wij nota nemen.

RE86

De syllogistische vormgeving van een betoog. (86/90).

Bibl. st.:

-- *K. Prantl, Geschichte der Logik* (1835/1870; de geschiedenis der logica, van Aristoteles tot de XV - de eeuw);

-- *J.M. Bochenski, Logik*, München/ Freiburg i.Br., 1956 (de logica is, als methodologie, veelvuldig: Grieks, Scholastisch (Middeneeuws), 'wiskundig' (geformaliseerd), Indisch, enz.);

-- *J.L. Golden/ J.J. Pilotta, ed., Practical Reasoning in Human Affairs* (*Studies in Honor of Chaim Perelman*), Dordrecht, 1906 (een werk in de geest van *Ch. Perelman* (1912/1984), *The New Rhetoric and the Humanities* (*Essais on Rhetoric and Its Applications*), Dordrecht, 1979);

-- *F. van Eemeren e.a., Argumentatietheorie*, Utr./ Antw., 1981-2, 9/16 (*Wat is argumentatie?*).

Ziedaar een ultrakleine steekproef uit een massa werken en artikels.

Prototype (= oermodel) van betoog.

Van Eemeren, o.c., zegt dat 'argumentatie' is: "het verdedigen van standpunten", versta: het verifiëren van stellingen.

Als prototype - aldus genoemd werk - geldt de sluitrede (= syllogisme). Deze betogende tekstvorm is een redenering, bestaande uit

(1) twee voorzinnen ('premissen'; voorzin 1 (= VZ1) en voorzin 2 (= VZ2)), d.i. de 'argumenten', (in de engere zin), en

(2) een nazin (besluit, afleiding, conclusie (= NZ), d.i. de 'mening' (stelling) die men voorstaat. (o.c.27).

Twee schikkingen (volgorden):

a. de vooruitwijzende (progressieve), die eerst de voorzinnen en dan pas de nazin formuleert;

b. de terugwijzende (regressieve), die de nazin vooropstelt (als dat wat moet bewezen worden) en, pas dan, de nazinnen (de 'bewijzen') uitwerkt (o.c.,32).

Jan Lukasiewicz, grondschema.

Jan Luksiewicz (1878/1956; o.m. Aristotle's Syllogistic (1951)) heeft de sluit-redeleer trachten te 'axiomatiseren! -- Hij legde twee basisschemata bloot.

A.-- ***Het deductieve syllogisme.*** - Schematisch uitgedrukt "Indien A, dan B (= axioma, hypothese, lemma, 'abductie'). Welnu, A. (De twee voorgaande zinnen zijn de voorzinnen, VZ1 (hypothese) en VZ2 (tweede voorzin)). Dus B. (De conclusie of te bewijzen stelling)';

B.-- ***Het reductieve syllogisme***. —Schem. "Indien A, dan B. Welnu, B. Dus A".

Besluit: men ziet dat de tweede voorzin, die de stap in de extralogische werke-lijkheid uitdrukt, de vaststelling (van de existentie en de essentie, met de omstandigheden) is van hetzij voorzin A hetzij voorzin B.

RE87

Uit het samendenken van vooropstelling en vaststelling besluit men tot een - juist daardoor verantwoordbare stelling ('mening').

Appl. mod.. (87/90)

Het abstracte model kan dor en leeg lijken. Het is het ook totdat het applicatieve model het levend en 'werkelijk' maakt (RH 31: zonder abstract schema blind, zonder paradigma, applicatief model, leeg).

Bibl. st.:

-- *R. Denker, Agressie* (*Kant/ Darwin/ Freud/ Lorenz*), Amsterdam, 1967, 76/78 (Frustratie-agressiehypothese van de School van Yale);

-- *G. Müller, Toynbees Reconsiderations* (*Die Studie zur Weltgeschichte neu durchdacht), in: Saeculum* (*Janrbuch für Universalgeschichte*) 1964: 1, 311/326 (inzonderheid: a.c. 320f. (Challenge - Response)),

-- N.a.v. *A.J. Toynbee, A Study of History xii, Reconsiderations*, London, 1961; *Elisabeth Kübler-Ross, Lessen voor levenden* (*Gesprekken met stervenden*), Bilthoven, 1970 (vrl. 40/140: de verwerkingswijzen van het feit dat men gaat sterven)

-- *Arno Plack e.a., Der Mythos vom Agreseonstrieb*, München, 1974.

Hoofdpunt, hier, in ons voorbeeldje, is de betrekking "teleurstelling/ aanval", (vgl. met RH 50v. (A-B-C-theorie) gedacht binnen het schema "prikkel (stimulus) / antwoord (response)". de aanleiding tot de fameuze "frustratie - agressiehypothese" zijn feiten als de volgende.

(i) Een jongeman, vol van de toekomstige tover van een mooie zomernamiddag met zijn verloofde, neemt de fiets, wipt erop en stelt vast dat de kader ervan gebroken is. Onmogelijk daarmee nog verder te rijden. Gij begrijpt, door aanvoelen, zijn reactie: hij is sterk ontstemd en zegt binnensmonds:"Op een fiets kunt g' ook nooit rekenen".

(ii) Dezelfde jongeman loopt naar de bus. Hij wacht, met vele anderen. De bus komt niet op het verwachte uur. Zijn reactie: "Die vervloekte bus komt nu ook niet. Bussen zijn er ook nooit als ge ze nodig hebt".

Kort geanalyseerd:
tweemaal komt de jongeman, m.b.t. wat hem zeer nauw aan het hart ligt, bedrogen uit ('frustratie', 'teleurstelling'); tweemaal reageert hij, daarop, met onbehagen, -- 'agressie', 'aanvalsdrift'. Zo' n oorzakelijk (causaal) verband legt zelfs de gewoonste volksmens, -- geleid door 'common sense' (het (allen) gemene verstand.

RE88

Het ontwerpen van een theoretisch inzicht. (88/89).
Bekijken wij, eerst, sterk verkort, maar perfect begrijpelijk, wat b.v. de School van Yale deed.

a. ***Het voetspoor van Freud*** (1856/1939: RH 72; 81).
Twee stellingen:
1. indien remming van lustzoekend (o.m. pijnvluchtend) gedrag, dan teleurstelling;
2. indien teleurstelling, dan aanvalsdrift, gericht tegen de remmingsfactor (voorwerp, persoon: denk - in ons tweeledig geval - aan de fiets, de bus, tegen wie de jongeman - ontstemd, ja, woedend (typisch voor 'agressie') - uitvalt, in termen van schelden).

b. ***De formules van de School van Yale.***
b.1. In 1937 formuleert John Dollard: "Indien frustratie, dan agressie;
Opm.-- Let op de 'indien-dan taal', (d.i. het in logisch-methodische termen

formu-leren van waarneembare feiten).

b.2. In 1939: *J. Dollard/ L.W. Doob/ O.H. Mowrer/ R.R. Sears, Frustration and agression*, New Haven, 1939, -- met de tweeledige stelling:

(i) voor alle gevallen van agressie geldt dat er steeds frustratie, als 'voorteken' ('oorzaak: 'verklaring'), aan voorafgaat (kortweg: "indien frustratie, dan agressie");

(ii) voor alle gevallen van frustratie geldt dat er steeds agressie, als 'vervolg' ('gevolg'), op volgt. -- Definities (RH 79).

Zonder definities, hoe onvolmaakt ook, geen exacte of, althans nauwkeurige verstandhouding: 'frustratie' wordt gedefinieerd als "belemmering van een streven" (naar een doel: hier een mooie namiddag met de verloofde); 'agressie' wordt omschreven (parafrase) als "een handeling met als doel een aanval op de belemme-ringsfactor (voorwerp, persoon)".

Opm.-- Er werd, toentertijd, opgemerkt dat 'zelfstandige agressie', d.i. zonder voorafgaande frustratie, niet in aanmerking werd genomen, in de formulering.

b.3. In 1941: *N.E. Miller/ RR. Sears/ DH. Mowrer/ LW. Doob/ J. Dollard, The Frustration-Agression Hypothesis*, in: *Psychological Review*, 1941: 48, 337/342. -- Correctieven (verbeteringen) werden ingevoerd.

(i) Stelling 1 ("Pas indien frustratie, dan agressie" zo begrepen dat agressie steeds frustratie als voorteken eist) wordt behouden.

(ii) Maar stelling 2 ("Indien frustratie, dan altijd agressie") wordt verbeterd.

RE89

Reden:

a. Frustratie kan, in sommige gevallen, een andere reactie uitlokken;

b. 'agressie' moet opgesplitst in **(1)** "agressie tendens" ('strekking') en **(2)** "feitelijke uitwerking van de tendens"--- dit i.p.v. "handeling met als doel een aanval op de belemmeringsfactor (voorwerp/ persoon): Waarbij de nadruk op de term 'handeling' ligt, nu gesplitst in "tendens tot handeling" en "handeling (uitwerking).

Besluit: “Frustratie roept aandriften op tot een reeks verschillende reacties, waarvan er één de aandrift van agressieve tendens is” zo luidde de verbetering.

Verificatie.

Men kent het fenomeen ‘wrok’ (in het Frans: le ressentiment). *M. Scheler* (1874/1928; axioloog), *Von Umsturz der Werte*, I, 1919, 43/236 (*Das Ressentiment im Aufbau der Moralen*, -- de wrok als factor in het construeren van moraalsystemen), heeft - wat de Yale - school ontdekte - reeds duidelijk ingezien: de wraakimpuls, in de wrok of ‘resentiment’ aan het werk,

a. remt de onmiddellijke reactie van destructie van de belemmeringsfactor en

b. rekent op de uitgestelde vorm ervan (“Wacht maar! Ooit komt mijn dag”). Hieruit blijkt duidelijk dat er wel steeds een reactie-act is, maar niet steeds een volle daad van aanvalsdrift), ‘act’ hier in de Schleieriaanse zin van “wilsakt”

Verificatie.

E. Kübler-Ross, *Lessen*, 141, zegt dat een minstens vijfledige reactiegroep mogelijk is.

Prikkel: een zeer bedroevende informatie, b.v. het feit dat men geacht wordt, door de artsen en de omgeving, te gaan sterven. - Maar, terloops, deze “droeve mare” kan b.v. ook zijn het ogenblik, waarop een man, die zijn vrouw doodgraag ziet, verneemt dat zij hem ‘bedriegt’ of het nieuws, thuis vernomen, dat de man niet meer levend naar huis komt, doordat hij in zijn wagen verongelukt is.

Reactie (antwoord) Kübler-Ross onderscheidt minstens vijf antwoorden op zo’n situatie, nl. ontkenning (met, als mogelijk gevolg, afzondering, vereenzamingstendens) - denk aan:

Ontkennen: “Neen, dat kan niet waar zijn. Ik niet” (“Neen, dat mijn vrouw mij bedriegt; dat is ondenkbaar”)

Woede (de echte agressie) - denk aan “Waarom ik?” (“Waardoor kom ik zoiets tegen?” “Wacht maar: als dat waar is wat ik nu pas verneem!”)

Dingen (marchanderen’) - denk aan “Ik zal het voortaan beter doen” (onder verstaan: dan laat God mij wellicht nog wat leven”) (“Ik zal liever dan ooit zijn; dan komt het wel weer goed”)

Neerslachtigheid (‘depressie), denk aan “sedertdien pieker ik hele dagen; ik voel mij ergens vaag schuldig, maar weet niet juist hoe”. (“Sedert de dood van mijn man kom ik er maar niet bovenop”) -;

Aanvaarding -denk aan “Ja, het was te verwachten, hé; iedereen gaat dood” (“Nu ben ik zo ver dat ik echtscheiding aanvaard. Ik maak er mij niet meer kwaad in”).

Opm.-- Men zou dit alles nog fel kunnen uitbreiden, natuurlijk. Denk aan *Y. Michaud, La violence*, Paris, 1986,3, waar o.m. gezegd wordt dat ‘geweld’ (‘geweldpleging’) dingen omvat als doding, slagen toebrengen, beschadigen, -- oorlog, onderdrukking, -- misdadigheid, terrorisme. Dat ‘geweldpleging’ ‘agressie’ vertegen-woordigt, blijkt uit een definitie ervan: ”een handeling, die, rechtstreeks of onrechtstreeks, het erop aanlegt personen en/ of goederen in te perken, te kwetsen of te vernietigen” (*H.L. Nieburg, Uses of Violence*, in: *Journal of Conflict Resolution*, 1963, 3, vol. vii-1, 43).

Falsificatie.

Een analyse is niet volledig - sedert Karl Popper (RH 65) is dit overduidelijk wanneer men een hypothese niet tracht te ‘falsificeren’, d.i. op onjuistheid te betrappen.

A. Plack, Der Mythos vom Agressionstrieb, bekritiseert de agressieopvattingen van Freud, Konrad Lorenz (1903/1989), *Nico Tinbergen, Alexander Mitscherlich* (1908/ 1982; *Aggression und Anpassung* (in: *Psyché*, Stuttgart, 1956: 1957, 10, 177/193). Plack verwijt hun ontoereikend feitenmateriaal (RH 64: existentie/ essentie), dat eenzijdig uitgebuit wordt. -- Plack (en de andere stellers van het boek) huldigen volgende stelling: ‘agressie’ is

(1) niet aangeboren (vgl. RH 60: cultuurdeterminisme) en

(2) niet zo universeel verspreid als b.v. een K. Lorenz e.a. beweren; -- dit, zowel bij dieren als mensen.

Betoog (verkort):

a. grote apen zijn veeleer vriendelijk dan aanvalsgezind;

b. primitieven vertonen een type van ‘medemenselijkheid’ dermate dat zij - in hun barre levensomstandigheden (RH 76; 83) - konden overleven. -- Hetgeen wij, hier, als correctief op sommige in omloop zijnde ‘theorieën’ (soms met grote faam), noteren.

Terloops: *R. Girard, La violence et le sacré*, Paris, 1972, bekritiseert de geweld-duidingen eigen aan de menswetenschappen (waarop wij niet ingaan). Studentin/ student, trek uit dit kapitteltje, a.u.b., lessen voor 'uw stelling', en 'uw betoog'.

RE91

Natuur- en geesteswetenschappelijke 'verklaringen'.

Wij zagen dat D. Schleiermacher en, vooral, W. Dilthey het strenge onderscheid invoerden tussen natuurwetenschap en geesteswetenschap (RH 49/51).

Wij gaan dit nu, aan de hand van een korte analyse van de betrekking 'frustratie/ agressie', verduidelijken. Dit, vooral omdat gij, studentin student, dit quasi-zeker zult nodig hebben voor uw eindwerk.

(A). A. Toynbee ontleende het grondbegrip van menselijke geschiedenis - volgens zijn zeggen - aan de dichter R. Browning (1812/1889) - hetgeen bewijst dat ook bellettrie (RH 72v,) 'stellingen' kan bevatten - en aan het Oude Testament.

Dit basisbegrip luidt: "Challenge and Respons" (uitdaging en antwoord op die uitdaging). Er is, volgens de grote historicus, behalve 'cultuurdeterminisme' (in de beperkte zin dat ons gedrag door de cultuur waarin wij leven, algeheel 'gedetermineerd' wordt), ook ergens fundamentele vrijheid aan het werk, die ons o.m. uit ons milieu losweekt. -

Zelf zegt hij: "The response to a challenge is not the effect of a cause" (Het antwoord op een uitdaging. (*Opm.:* vergelijkbaar met de term 'prikkel') is niet het gevolg van een oorzaak). G. Müller parafraseert:"Geschichte ist (...) immer dass was der Mensch aus ihr macht" (Geschiedenis is steeds wat de mens ervan maakt).

(B). Dilthey (en de geesteswetenschappers) zullen dit als volgt uitdrukken: "Geschiedenis - alle typisch menselijk gedrag - kan men niet, op natuurwetenschappelijke wijze, 'erklären" (natuurwetenschappelijk verklaren, zo b.v. in termen van "oorzaken/ gevolgen", liefst op deterministische manier), maar, op geesteswetenschappelijke manier. 'verstehen' (geesteswetenschappelijk verklaren).

Want 'Verstehende Methode' (comprehensieve of ook wel 'begrijpende' methode) is één type van verklaren, d.i. uitgaande van vooropstellingen

(hypothesen) of noodzakelijke en, liefst voldoende voorwaarden, iets begrijpelijk maken.

Pas nu zelf, studentin/ student, de ABC-theorie der persoonlijkheid (RH 50v) toe op de betrekking 'frustratie' (= punt A) 'agressie' (punt B en doorheen B punt C). 'Verstehen' is de duiding (punt B) van een medemens begrijpen en, van die duiding, zijn gedrag verklaren. Wat natuurwetenschap niet uitsluit als bijkomende 'verklaring' (wat een Dilthey en een Spranger uitdrukkelijk gezegd hebben) het gaat niet om exclusivisme.

RE92

6.5. Verhandelingsleer: pathetiek. (92/105)

De term 'pathetisch' wordt o.m. gebruik in volgende zin:"Het pathetisch aspect van een tragedie laat een diepe indruk na op het kijkerspubliek". In het Antieke Grieks heeft de term 'pathos' (het woord wordt nu nog in het Nederlands onvertaald gebruikt) vele - niet zo gemakkelijk onder één noemer te brengen - betekenissen.

Toch keert één kenmerk steevast terug: dat wat men, als mens vooral, ondergaat, door- of beleeft. -- 'Pathetiek' - hier - is dan ook in die zin te verstaan: de leer omtrent wat men, als mens vooral, doorleeft als men iets leest of iemand hoort spreken.

De drie geledingen van de klassieke pathetiek. (92/105)

Drie aspecten treden naar voren, wanneer men de eeuwenlange retorische traditie tracht samen te vatten, inzake pathetiek.

A. -- *De gemoedsreacties van de berichtontvanger*. (92/93)

R. Barthes, L' av. sém.,146s., heet dit, met de retoren, 'pathe' (meervoud van 'pathos'; Lat.: 'passiones').

Barthes, die de retoriek zeer Aristotelisch opvat, vernoemt een reeks systechieën, eigen aan de doorsneemens: woede/ innerlijke vrede, haat/ 'liefde', vrees/ vertrouwen, ondankbaarheid/ dankbaarheid, -- afgunst(wedijver), enz.

Terecht zegt Barthes zelf dat, in Aristoteles' zienswijze, de pathetiek "een sociologie van de massacultuur" behelst, -- zeker inzake gevoelsreacties. -- Wanneer men de leermeester van Aristoteles, Platon daaromtrent nagaat, dan komt een zeer verschillende 'retoriek' bloot (RH 15), waarin de gemoedsreacties, die - via een tekst, geschreven of gesproken - uitgelokt worden, veel verhevener zijn (Platon heeft ons een kostbare uitdrukking

nagelaten: “de edele ziel”).

Opm.-- Hier zou het de plaats zijn voor een theorie omtrent het gemoed.

Bibl. st.:

-- *Th. Ribot, La psychologie des sentiments*, Paris, 1917-10 (nog steeds geldig);

-- *H.Albrecht, Ueber das Gemüt,* Stuttgart, 1961;

-- *S. Strasser, Das Gemüt* (*Grundgedanken zu einer phänomenologischen Philosophie und Theorie des menschlichen Gefühlslebens*), Utr. / Antw. / Freiburg, 1956.

Daarvoor hebben wij in de plaats sommige passussen, hiervoren (RH 41/48: signifiek, waarin het ‘pathetisch aspect sterk tot zijn recht komt; 50v. (ABC-theorie); 87/90 (frustratie/agressie).

RE93

Opm.-- Zeer vroeg, in de Protosofistische retoriek (RH 24/27), zien wij figuren als Thrasu(m)machos van Chalkedon (450/-380) de grootste nadruk leggen op het bewerken van het gevoelsleven, -- d.m.v.

(i) stilistiek (RH 12: vormgeving) en

(ii) actie (RH 14v.: acteerkunst). Zijn tijd- en denkgenoot Gorgias van Leontinoi (-480/-375; RH 25) heeft ons, in zijn Lofrede op Helenè, prachtige woorden nagelaten over het (gekunstelde, ‘gestileerde’) woord als ‘pathetisch middel’.-- Dit alles gesitueerd binnen de woordkunst.

B.-- *De beeldindruk (‘imago’, ‘figuur van de berichtgever*. (93/95)

R. Barthes, *L’av. sém.*, 146, heet dit aspect - zoals de klassieke traditie - “èthè, de temperamentskenmerken, de karaktertrekken, van degene die schrijft of spreekt (het meervoud van ‘èthos’, inborst).

Opm.-- Men gebruikt, ook, onvertaald ‘ethos’ in het huidige Nederlands (niet te verwarren met het Griekse ‘ethos’ (let op de eerste klank: niet è, maar e), dat gewoonte, zede, betekent). -- De Antieken, immers, waren erop gesteld dat degene die schrijft of spreekt, de eigen wezensaard (‘persoonlijkheid’), als borg voor de ‘echtheid’ (in courant Vlaams ‘gemeendheid’ van zijn boodschap, inzette. Als gij wilt: degene die overreedt is zelf zijn ‘argument’.

I. Kant (1724/1804; topfiguur van de Duitse Aufklärung), in een tekst over de stelling van J.J. Rousseau (1712/1778; RH 63), “terug naar de natuur; duidt de beeldindruk van iemand als volgt:

“Rousseau wilde, in de grond, niet dat de mens naar de natuurtoestand zou terugkeren, maar wel dat hij - van op het cultuurpeil waarop hij nu staat - ernaar zou terugblikken.

De vooropstelling (RH 86: Lukasiewicz’ schema) van Rousseau was dat “de mens van nature goed” is - waarbij ‘natuur’ verstaan wordt als ‘geërfde natuur’ - doch op negatieve wijze. Met name: de mens is - uit zichzelf en opzettelijk - niet boosaardig, maar hij loopt wel het gevaar door boosaardige of onhandige leiders en toonbeeldige figuren aangestoken en bedorven te worden.

Aangezien, nu echter, hiertoe weerom goede mensen vereist zijn, die, op hun beurt, zelf opgevoed moeten worden en er, onder dezen, wel geen enkele is die niet (hetzij aangeboren hetzij verworven (RH 60v.; 90)) verdorvenheid in zich draagt, blijft daarmee het probleem van de gewetensopvoeding onopgelost. Immers een boosaardige neiging, ons geslacht eigen, wordt wel door de algemene menselijke rede afgekeurd, -- gebeurlijk ook aan banden gelegd, doch, daarmee, nog niet uitgeroeid (*J. Pfeiffer, Hrsg., Kantbrevier*, Hamburg, s.d., 339 (Nr 788)).

RE94

Opm.-- Kant als radicaal Verlicht-Rationalist benadrukt - wat hij heet - “de algemene menselijke rede”(die, volgens zijn eigen woorden, grondig verschilt van ‘het gemene verstand’, door de Commonsensefilosofen voorgestaan), maar geeft onmiddel-lijk toe dat ook de “Verlichte Rede” “het kwaad in de wereld” niet grondig aankan.

Opm.-- Wij hebben de woordjes “niet/ maar; niet/ maar wel; -- wel/ doch niet” onderlijnd. Waarom? Omdat wij hier een stijlfiguur hebben (RH 12: vormgeving), door de Grieken “schèma kai ‘arsin kai thesin” (schema dat ontkenning (arsis) gevolgd door(her)bevestiging (thesis) bevat of omgekeerd), geheten. Door zo te spreken - en wie doet dat nooit? - leggen wij nadrukken, die onze mening (stelling) ‘kleur’ doet krijgen: wat ons schrijven en spreken ‘kleur’ geeft, heet ‘stijl’.

Appl. mod..

Wij geven hier een zeer eenvoudig, maar des te sprekender (RH 82v.: a.technos) model.

Gij kent wellicht de actrice Charlene Tilton, de vertolkster van Lucy Ewing in de Dallasreeks. Luister naar wat zij ooit zei: “Ik heb Marilyn Monroe (*opm.:* het sekssymbool van het eerste uur) altijd mateloos bewonderd. Al wat over

M.M. ooit geschreven werd - een hele bibliotheek - heb ik gelezen. Of liever: verslonden. -- Een hele tijd wilde ik zelfs mijn naam veranderd zien: ik wou absoluut Norma Jean heten.

De eerste keer dat ik een film zag, waarin M.M. acteerde, was ik buiten mijzelf. Ik voelde onmiddellijk dat er iets (RH 46: suggestief 'iets') was dat ons verbond.

Vele mensen, die M.M. rechtstreeks hebben gekend, houden staande dat ik "erg op haar gelijk, -- niet zozeer lichamelijk (ik ben, daarvoor, te klein van gestalte), doch wel geestelijk. De aanloop van onze loopbaan is identisch (RH 48: identitieve trek): wij waren er zeer vroeg bij; wij werden van meet af aan sensationele frontpaginafiguren; -- wij hebben aan 'oudere mannen' onze juiste richting te danken; -- wij hebben allebei zorgen met ons lichaamsgewicht; -- beiden zijn wij zeer kwetsbaar.

Slotsom: ik kan het niet verwerken dat zij zich liet manipuleren totdat zij aan die manipulatie ten onder ging. Ik, echter, loop met het besluit rond: ik volg mijn instincten; ik laat mij door niemand leiden". (*Joepie*, 379 (21. 06.1981).

RE95

Wij herkennen, in zo'n 'mateloze verering; het fenomeen 'fan' (of ook 'freak'), waarover psychologen, sociologen, culturologen ettelijke bladzijden pleegden.

Er zijn, natuurlijk, ook andere 'uitstralingen' van 'retorisch' machtige, invloedrijke figuren. Denk aan het begrip 'charismatisch gezag'.

C. Rogers (1902/1986) omschreef het als volgt:
(i) dit type - 'nieuwe mens' geheten - is afkerig van iedere gezagsvorm, die van buiten uit, 'autoritair' (RH 84: rechtzinnigheid), opgedrongen wordt;
(ii) het heeft een grondig vertrouwen in eigen, individuele ervaringen, -- dermate zelfs dat het - juist daardoor - anderen meetrekt; het schept 'bezielers"/ 'bezielsters' --- figuren waaraan de anderen zich optrekken (RH 51: "Men moet steeds van iemand afhangen").

Mensen als C.Rogers en ook A. Maslow (de grote man van de Humanistische psychologie) moeten zo' n 'charismatische leidersfiguren' geweest zijn, -- 'charisma' (= sociaal bedoelde genadegave), dat suggestief werkt ('iets', iets machtigs, gaat van hen uit).

C. -- *Het waardekarakter van het bericht zelf*. (95/101)

Wij hebben de pathetiek, nu, bekeken vanuit twee perspectieven,

(i) de berichtgever/ berichtgeefster,

(ii) de berichtontvanger/ berichtontvangster. Nu vanuit dat wat tussen beide termen uitgewisseld wordt: het bericht zelf.

Wij beginnen met een applicatief model.

R. Barthes, *L'av. sém.*, 136, geeft het zelf als een model van 'epicheirema' d.i. een syllogisme (RH 86), waarin de twee voorzinnen onmiddellijk gevolgd worden door de verificatie ervan. Eerst de situatie, waarin de redenering zich situeert.

In maart 1965 manifesteren Chinese studenten voor de Amerikaanse ambassade. De Russische politie onderdrukt die manifestatie. Waartegen de Chinese regering protest aantekent.

Daarop sturen de Russen volgende nota, een perfect model van epicheirema.

1.1. Er bestaan diplomatieke normen, die in alle landen geëerbiedigd worden (*opm.:* een voorbeeld van 'eikos', het voor de hand liggende, het 'waarschijnlijke' : RH 83) -- Dit is de stelling.

1.2. Het betoog: de chinezen zelf, in eigen land, eerbiedigen die normen.

2.1. Welnu, de Chinese studenten hebben, buiten hun land, te Moskou, die normen niet geëerbiedigd.

De vaststelling.

2.2. Het betoog: een beschrijving van de manifestatie (beledigingen, daden van gemeen recht vallende onder het Russisch strafrecht).

3. Dus (onuitgedrukt: 'enthymeem').

RE96

Opm.-- In de traditionele retoriek heet men 'argumentum', betoog (bewijsvoering, 'argument'), iedere redenering, -- geldig of niet-geldig, voor zover zij de boodschap ingang doet vinden. -- Onder dergelijke 'argumenten' treft men het meest aan - wat men heette - het enthymeem. Dit begrip duidt, sinds Quintilianus (RH 16, 28), het syllogisme aan, voor zover het (minstens gedeeltelijk) onuitgedrukte verwoordingen vertoont.

Door, in de Russische nota, het besluit ("Dus…") niet uit te drukken, heeft de Russische diplomaat, die de eindtekst van de nota opstelde, een eeuwenoude traditie der retoren waargemaakt. De reden was overduidelijk: de

twee premissen (voorzinnen) spraken uit zichzelf.

De axiologische gemeenplaats (96/97).

Wij hebben ze reeds, voorlopig, gedefinieerd (RH 75). Daar gaven wij, als voorbeelden, twee 'waarden', de waarheid en de medemens als medemens.

1. *Bibl. st.:*

behalve, in de Ontologie te bespreken axiologische (= waardeleerstellige) litera-tuur, zij verwezen naar:

-- *J. Beatty, The New Rhetoric*: *Practical Reason and Justification* (*The Communicative Relativism of Chaim Perelman*), -- dit, in één van de nummers van *Journal of Value Inquiry* (Dordrecht).

In zo'n tijdschrift worden waarden, 'Values', onderzocht, voor zover zij in de ethiek (moraaltheorie), maatschappijleer, rechtsleer (theorie en praktijk), -- esthetiek (theorie van het schone en de kunst), -- vakwetenschappen en methodologie aan bod komen. -- In de Russische nota heten die waarden 'normen'.

2. De Antieken hadden, natuurlijk, geen waardeleer zoals wij ze nu hebben, Maar 'waarde' kenden zij zeer goed, maar onder andere namen.

Zo is, bij Platon, het goede, versta: de waarde zonder meer ('absolute' waarde), de idee, d.i. onstoffelijk-hogere werkelijkheid, bij uitstek, waaraan alle andere ideeën (= onstoffelijke werkelijkheden, al of niet zicht- en tastbaar in de materiële dingen rondom ons) 'deelnemen' (participatie), de reden waarom alles 'waarde' vertegenwoordigt, al zij het op zeer gevarieerde wijze.

Zo kent Aristoteles 'topoi', 'plaatsen' (gemeenplaatsen), die 'waarden' vertegenwoordigen.

Appl. mod..

Gesteld: een politicus wil, in de agora (RH 19), een maatregel doordrukken. Daarom zal hij een 'goede' maatregel voorstellen. Dit 'goed-zijn' (= waardekarakter) bewijst hij b.v. door aan te tonen dat hij het geluk vermeerdert wat op zich ook waarde vertegenwoordigt, want men kan 'geluk' o.m. bepalen als "de menselijke waarde bij uitstek", waarin alle andere waarden deelwaarden zijn.

RE97

Dat dit ergens zo is, kan o.m. blijken uit wat men heet 'eudemonologie' (= geluksтheorie). Om maar één werk te vernoemen, dat de geschiedenis van de eudemonologie schetst: Wl. Tatarkiewicz (1866/1981), *Analysis of Happiness,*

The Hague, 1976 (semantische, psychologische, biotechnische en ethische perspectieven op de eudemonologie, vooral sedert *De vita beata* van *Seneca van Corduba* (+1/+65; Laatstoieker)), -- een werk dat uitdrukkelijk axiologisch te werk gaat.

Andere axiologische gemeenplaatsen.

Er zijn, natuurlijk, zoveel axiologische gemeenplaatsen als er soorten waarden zijn. -- Aristoteles, met de hele Oudheid, zal b.v. de zin voor maat, het recht, de grootmoedigheid, -- het openbaar belang, de eer e.d. als types van 'goed' (= waardegrootmoedigheid, -- -- Max Scheler (1874/1928; axioloog) heeft getracht een ordening in de waarden in te voeren.

Zo onderscheidt hij:

(i) '***zinnelijke***' of gewaarwordingswaardens: al wat lust(gevoel), genot (of het tegendeel: pijn, onlust) is (het (on)-aangename: "Ik heb pijn in mijn dij");

(ii) ***vitale*** waarden die aan het algehele lichaam vastzitten, zoals welbehagen, frisheid (het tegendeel: matheid, moeheid), -- gezondheid (ziekte) ("Ik voel mij kiplekker"). -- Let wel: "Ik heb wel pijn in mijn dij, maar voor de rest voel ik mij kerngezond". Volgens M. Scheler behoort 'het edele' (het gemene) ook tot deze waardensfeer.

(iii) De '***geestelijke***' waarden vormen een hogere categorie: het esthetische (het schone (het lelijke) en de kunst (de kunstloosheid); -- het juridische (recht/ onrecht);-- de kennis (waar/ onwaar).

(iv) ***Hoogste*** waarde, volgens Scheler: het heilige.

Opm.-- Studentin/student, wanneer het u overkomt dat gij, voor een of andere waarde ('goed'), een pleidooi moet houden, in uw eindwerk, ga dan eens, aan de hand van deze lijst van 'gemeenplaatsen' na welke waarde(n) juist gij voorstaat.

Types van waardevoelen. (97/99).

Mensen als Ed. Spranger (1882/1963; *Lebensformen*, Halle, 1921) of ook wel M. Scheler bekijken waarden als object van waardeschattingen.

Een werkje als *A.O. Bettermann, Psychologie und Psychopathologie des Wertens*, Meisenheim am Glan, 1949, analyseert niet de inhoud, maar het waardeschatten (werten) zelf (de subjectieve kant).

RE98

Steller doet dit o.m. om gezonde van ziekelijke waardeschattingen af te bakenen. -- Bettermann onderscheidt vier grote groepen van 'waarderen'.

(1). ***De naïeve waardering.***

Deze lijkt Bettermann "zeer verspreid". Vooral kinderen waarderen op die wijze zonder onderscheiden in te voeren, zonder daar vragen rond te stellen, erg zelfzeker ('gecentreerd' (rond de eigen persoon) zou een Piaget zeggen) gaat de naïeve waardering op - vooral - in 'erfwaarden'.

(2). ***De emfatische (gevoelsnadrukkelijke) waardering.***

Gevoelsgeladen waardering - zie RH 94: mateloze bewondering) - is hier, als 'irrationeel' bestempeld door zakelijk - nuchtere medemensen, aan het werk: zij ontspringt aan de wezenskern ('ziel') van de waarderende persoonlijkheid, onafhankelijk van de omgeving. Onbewust wordt de waarde, die gewaardeerd wordt, ergens 'vergoddelijkt', op een troon gezet, als onschendbaar aangevoeld.

Bettermann zegt dat **(i)** iedere echte liefde en **(ii)** alle ware godsdienstigheid naar dit type van waardeschatting neigen.

(3). ***De taxerende (ramende) waardering.***

Hier waardeert men iets in functie van iets anders. Zo b.v. maatschappelijk aanzien, winstgevende functie. Het niet spontane, maar het weloverwogene valt op. Het berekenend verstand is hier doorwegende factor. - Denk aan een schilderij, waarvoor de kunstminnaar "in mateloze bewondering" vervalt, terwijl de kunsthandelaar al aan het berekenen is hoeveel dat zal opbrengen.

Bettermann zegt: dit type van waardeschatten is typisch voor de 'conventionele' bourgeoiscultuur.

(4). ***De waardevervreemde waardering.***

Bettermann's term is 'Wert.ent.fremdung'. De waardeschattende is en blijft afzijdig, afstandig, t.o.v. de waarde op zichzelf (als object), -- wat reeds, enigszins, actief was in de ramende schatting. Bettermann onderscheidt hier een veelheid van types. Zo b.v. het 'estheticisme'(iets schoons, kunstvols waarderen, -- niet omdat het schoon, kunstvol is op zich, maar om de nadenkend-analyserend doorleefde beleving ervan). Zo het 'intellectualistisch kriticisme' (dat de basis van iedere overgave aan een of andere waarde radiaal ondermijnt (vgl, met RH 85:"eindeloos gerekt grondslagenonderzoek").

Wat Bettermann heet 'humoristische waardehouding' lijkt ons veeleer 'ironisch-sarcastische waardeschatting': hij omschrijft ze als, o.g.v. afstand nemen t.o.v. een waarde, zichzelf beveiligen tegen de uitstraling van diezelfde

waarde.

RE99

Opm.-- 'Humor' is onschuldig-goedaardig iets (een waarde) in het lachen trekken. 'Ironie' is schamper 'waarderen' van hetgeen men echt afkeurt, met afstandig lachen, -niet zonder bitterheid (wat in de humor totaal ontbreekt. Het 'sardonische' lachen is, daarvan, de grijnzend-spottende graad. 'Sarcasme' (van het Griekse 'ontvlezing') is bijtende ironie, niet zonder boosaardigheid.

'Humor' is absoluut niet waardevervreemd. Ironie, sarcasme, eens dat zij tot de grondtoon van een leven behoren, wel.

Volgens Bettermann is waardevervreemde waardeschatting, in de volste graad ervan, alleen in de psychose ('zielsziekte') aantrefbaar. Wij kennen allen de bevreem-dende lach van waanzinnigen.

Opm.-- De verleiding. (99/101).
Retoriek zou geen retoriek zijn, indien zij dat niet - minstens in een opmerking over de verleiding sprak.

Bibl. st.:
-- *L. Bellenger, La persuasion*, Paris, 1985, 78/82 (*La logique de la séduction*);
-- *J. Baudrillard, Da la séduction*, Paris, 1979.

Er is een tweeledige zijde aan de term 'verleiding':
a. lijdelijk: "Ik werd verleid";
b. ondernemend: "Hij trachtte haar te verleiden".

Wij geven hier Spreuken. (De 'parakuptousa: letterlijk: degene die zich buigend zijwaarts kijkt)).
De tekst beschrijft, in Bijbelse stijl (RH 12: stilistische rh.), de passieve en de actieve verleiding. Maar de tekst bevat een verhaal (RH 31: onderdeel van een verhandeling) met structuur. Let dus op die narratieve structuur, tegelijkertijd.

(A). ***Inleiding.***
"Mijn zoon, pas mijn woorden toe; bewaar mijn voorschriften in uw binnenste. Want, indien gij mijn voorschriften ten uitvoer legt, dan zult gij 'leven' (*opm.:* hier in de Archaïsche zin van "leven dat uit Jahweh, God, komt") (...).

Zeg tot de wijsheid (*opm.:* hier: **a.** inzicht in leven en heelal, **b.** dat Gods inzicht weerspiegelt)/ Gij zijt mijn zuster! Betitel het inzicht (*opm.:* wijsheid) met het woord 'familielid'. Dit, om u af te schermen tegen een vreemde vrouw, tegen een onbekende dame die verleidelijke woorden spreekt.

(B). ***Midden*** ('corpus').

I. Voorknoop. -- Op zekere dag zat ik, in mijn woning aan het venster, door de tralies heen te kijken. Ik zag het tafereel van jeugdige waanwijzen.

RE1400

Ik zag - te midden van wat men "nog kinderen" zou moeten noemen - een jongeman zonder 'inzicht'. (*Opm.*: hier in de Bijbelse zin). -- Hij sluipt - het steegje door - dicht bij de hoek waar 'Zij' (*opm.:* de 'parakuptousa') staat: hij slaat de richting van haar huis in - in de avondschemering, wanneer de dag ten einde gaat, in het hart van de nacht en de duisternis.

II. ***Knoop.*** **--** Kijk: een vrouw komt op hem af, -- opgedirkt als een deerne, -- het hart vals. Wat is zij ondernemend en uitdagend! Haar voeten houden het, natuurlijk, in haar huis niet uit! Nu eens is zij in de straten te zien, dan weer op de pleinen; op alle mogelijke hoekjes trekt zij de wacht op. Kijk: daar heeft zij hem al vast; zij omarmt hem meteen. Schaamtevrij spreekt zij hem aan: "Ik moest nog een offer brengen, om mijn geloften waar te maken; daarmee ben ik u tegemoet gekomen. Zoekend heb ik u gevonden. Mijn bedbank heb ik met dekens belegd, - met geborduurde en Egyptische stoffen. Waar ik lig, daar heb ik mirre gesprenkeld, -- aloë en kaneelolie. Kom maar af: laat ons, minnedronken, tot de morgen leven, -- genieten maar, -- in wellust! Een echtgenoot is, in mijn huis, toch niet te bespeuren: 'hij' is weg, -- weg voor een lange reis! En 'hij' heeft, bovendien, de zak met munten mee. 'Hij' komt dus maar met de volle maan weer thuis!

III. ***Wending*** (omslag, keerpunt).

Dankzij overreding met de macht verleidt zij hem, met de poeslieve tover van haar lippen troont zij hem mee. -- Waarachtig: zonder dralen volgt hij haar, een os gelijk, die naar de slachtbank trekt, -- gelijk een krankzinnige, die, met voetboeien gekluisterd, naar zijn folterkamer trekt, totdat een pijl hem de lever doorboort. Of gelijk een vogeltje dat het vangnet in vliegt. Zonder te beseffen dat zijn 'leven' (*opm.:* weerom in de Bijbelse zin) de inzet is.

(C) ***Slot.***

En nu: luister naar mij, mijn zoon! Let op de woorden van mijn mond! --

Mocht uw hart toch niet verleid worden in de richting van de wegen van dergelijke vrouwen. Loop niet op de paden van zoiets verloren.

Want talrijk zijn degenen die dergelijke vrouwen met de 'dood' (*opm.:* in de Bijbelse zin van "verlies van goddelijk leven" getroffen hebben; de stevigste kerels hebben zij letterlijk 'gehalsrecht'.

Haar woning is de weg naar de 'sjeol' (*opm.:* het Bijbelse woord voor 'onderwereld'), de weghelling die op het 'dodenrijk' uitgeeft.

RE101

Toelichting.

(i) De tekst is, waarlijk, een Bijbelse verhandeling: de stelling is er ("indien naleving van de voorschriften, dan 'leven' ") Met de bewijsvoering - in Bijbelse stijl - d.m.v. het tegenmodel: indien men, zoals de verleide jongeman, de voorschriften (van het 'leven') niet waar maakt, dan komt men in het 'doden'rijk terecht.

(ii) Maar, om de stelling, met name het tegenmodel, te dramatiseren (een methode, die Aristoteles al in de theorieën van een Zenon van Elea aantrof (RH 25) -- Achilleus, die de schildpad niet inhaalt, als illustratie van een meetkundig - ontologische stelling), schakelt steller een verhaal in dat het proces der misleiding kleurig (RH 12: vormgeving) weergeeft.

Probeer et maar, studentin/ student: uw kinderen vatten een (abstracte) stelling pas echt, wanneer zij gedramatiseerd verteld wordt. Of niet? Maar, in iedere verhandeling, komen gelegenheden tot verhalen voor, -- b.v. om een (gebeuren' (proces, ontmoeting) weer te geven. Tracht in dat geval, de narratieve structuur - voorknoop (= inleidend verhaal)/ knoop/ (misschien) knoop/ … / omslag (slotverhaal) - bewust na te gaan en, in uw tekst, verduidelijkt weer te geven. Dat verhoogt de rationele 'kracht' van uw stijl.

Theoretische toelichting.

Het is duidelijk dat de 'verleidster' speelt op het waardevoelen - het naïeve, resp. het gevoelsnadrukkelijke type ervan - van de verleide. -- Nu is er meer dan één theorie der verleiding.

(i) *J. Baudrillart* (1929/2007), *De la séduction*, zegt: indien narcissistisch type van mans, dan verleid(st)er. Mogelijk.

(ii) L. Binswanger (1881/1966; psychiater) - bekend als de enige met wie S. Freud vriendschappelijke betrekkingen bleef onderhouden - geeft ons een

bevattelijker sleutel: hij onderscheidt tussen “nemen als” (RH 68: (reflexieve) ‘als’; zie ook RH 70) en “nemen bij”.

Appl. mod..

De deerne neemt de jongeman als een zwakkeling (verleidbaar) en, daarom, neemt zij hem - vooral – bij zijn zwakke plek. “Wij komen verleidbaar over, doordat onze kwetsbaarheid voor de medemens duidelijk is”. (Bellenger, o.c., 79).

Stelling: indien verleiden (actief), dan nemen bij. -- Wellicht ziet de narcissist beter onze zwakke plekken.

RE102

Verkoopkunde (marketing). (102/105)

Vooral in de verkoopstechnieken is waar de zeer groot.

Bibl. st.:

-- *L. Bellenger, La persuasion*, Paris, 1985, 36/40 (*Marketing et spohistique*);

-- *P. Vervaeke, Prof. Dr Ernst Dichter dringt door tot onbetreden gebieden van de verkoop*, in: *De Nieuwe Gids* (Gent), 18.05. 1962, De literatuur is, natuurlijk, onoverzichtelijk veelvoudig. Toch is een kleine kijk in verkoopkunde retorisch noodzakelijk. Wij zijn, immers, allen verbruikers en, als dusdanig, kopers/ koopsters.

Marketing,

Marktanalyse, is de methodische analyse van de afzetmogelijkheden van een product (met de vooropstelling dat, vooral in een vrijemarkteconomie als de Westerse, de verkoopsvoorwaarden hetzij geopimiseerd hetzij behouden blijven).

Publiciteit (‘reclame’), ‘public relations’ (instandhouding van het contact), vooruit-ziende bedrijfsvoering spelen daarin een rol.

Opm. -- Schooldirecties b.v. kunnen, indien zij ‘rationeel’ willen te werk gaan, het werven en behouden van leerlingen onder dat gezichtspunt: bekijken en ‘mennen’ (manipuleren).

De zakenlui van het V-d’ eeuwse Griekenland lieten zich door Sofisten onderrichten in retoriek. En leidersfiguren - o.m. politici -, in onze XX-st’ eeuwse cultuur, vertrouwen zich toe aan ‘marktanalisten’. Aldus Bellenger. Laat ons dan ook even op het fenomeen ‘markt’ ingaan.

Eén steekproef.

P. Vervaeke, a.c., zegt dat - sedert figuren als E. Dichter en Louis Chesking (Color Research Institute of America) - o.m. de 'pub' (publiciteit) grondig gewijzigd werd.

A -- *Het traditionele marktonderzoek*.

De opgave werd samengevat in zes gemeenplaatsen (RH 75: omstandigheden): **1**. wat? -- **2.a.** waar? **2.b.** wanneer? -- **3.a.** hoeveel? **3.b.** hoe? -- **4.** aan wie? (nl. wordt verkocht). In het licht van deze lichtpunten van analyse wordt informatie ingezameld omtrent de afzetmogelijkheden. De geografische en actuele (resp. toekomstige) uitzichten van de markt in kwestie, -- de economisch - sociale aspecten ervan, -- de psychologische structuren aan het werk erin - vastgeklonken in feitenmateriaal, liefst exact gemaakt d.m.v. cijfers - worden onderzocht.

B.-- *Het recentere marketingmodel*.

Wij staan stil bij een grote wijzigingsfactor. -- Dr E. Dichter (1907/…) was doctor in de psychologie en Freudiaan.

RE103

Te Parijs aan de Sorbonne wordt Dichter, die uit Wenen komt, licentiaat Wijsbegeerte en Letteren. In 1938 vestigt hij zich in de USA. Zijn krachtidee (Fouillée): de vakwetenschappelijke psychologie en sociologie als hulpwetenschappen (RH 32) in de verkoopkunde invoeren.

In 1946 heeft hij zijn aanhangers al klaar in het Institute for Motivational Research. In de zestigerjaren is hij een de verkoopkunde beheersende figuur.

De feiten en hun hypothese.

(a) *De feiten.*

Wij halen een andere bron aan, nl. M.A., De 'tweede toestand' van de impulsieve verbruiker, in: *De Linie* 07.02.1964.

Een tijdje tevoren verricht een boekhandelaar, in de Duitse Bondsrepubliek, een experiment. -- Doel uitproberen van een nieuwe verkoopsstunt. -- Middel: hij plaatst, op een centraal punt van zijn winkel (waar?), een 'gondola' (open hangbak met uitgestalde verkoopsartikelen) (hoe?) Daarin legt hij enkele dure wetenschappelijke boeken (wat?).

Boven het geheel hangt hij een bord op met een waarschuwing: "Opgepast! Deze boeken zijn moeilijk om lezen en vereisen een bijkomende kennis".

(Hoe?).

Resultaat: binnen enkele dagen was het pakket boeken uitverkocht; een paar weken later liep een belangrijke navraag nog door.

Besluit.

(i) Let op de omstandighedenmethode van analyse van het experiment (RH 76: What? Where? When? Why?). Zij kan, gebeurlijk, in uw eindwerk, een basisstructuur van analyse en weergave worden. Let wel: één omstandigheid ('parameter', factor) werd niet uitdrukkelijk vermeld, nl. 'aan wie?'. Maar deze blijkt uit het 'wat?': het waren 'wetenschappelijke' boeken, uiteraard bestemd voor intellectuelen.

Slotsom: Ook wij, intellectueel gevormden, worden 'verleid' door handige, 'manipulerende' prikkels, waarop wij 'antwoorden' (RH B7: stimulus/ responseschema). Het is dus niet enkel de massamens, met zijn Common - sense - inzichten, die 'weerloos' is t.o.v. verraderlijke technieken in het "aan de man brengen"

(ii) Dergelijke koopakten heet men 'impulsieve' koopakten. Iets, waaromtrent men grondige onderzoeken heeft verricht. En uit deze analyses blijkt dat, in een groot aantal sectoren, de geplande, weloverwogen, 'rationele' koop percentsgewijze gevoelig lager ligt dan de impulsieve, 'irrationele' koop. 'Impulsief' kopen geschiedt in een "état second" ("een tweede toestand").

RE104

(b).-- ***De verklaring*** ('hypothese').

Het is zo duidelijk dat de Duitse boekhandelaar, het waardeoordeel, actief in de beslissingsact om te kopen, heeft beïnvloed. Zijn 'boodschap' ("Koop deze boeken"; RH 38) "ging erin" (RH 11: ingang doen vinden). En blijkbaar niet zozeer langs 'rationele' en 'bewuste' wegen. 'Iets' was aan het werk (RH 46vv.), iets zeer suggestiefs zelfs. En: "Opgepast. Deze boeken ..." was een taaldaad (in signifische termen; RH 47).

Luisteren wij nu naar Ernst Dichter.

Het 'axioma' (Dichter was psychoanalytisch gevormd) luidde: "indien gij ervan uitgaat dat de meeste koopakten irrationeel verlopen, dan zult gij aan "motivational research" in de verkoopkunde doen en, meteen, in de verkoop, groter resultaten boeken':

Inderdaad:

(i) gewone opiniepeilers mikken op het bewuste gedrag, -misschien zijdelings op de onbewuste factoren die dit gedrag mede (niet alleen) beheersen.

(ii) Het 'motiefonderzoek' type Dichter gaat én psychologisch én sociologisch en zelfs psychiatrisch (RH 44: Moreno; RH 50: ABC- theorie; RH 99: psychose) te werk. - Dichter onderscheidt drie peilen in onze geest:

a. ***het bewuste peil***, waarbinnen de mensen, voor een deel tenminste, logisch redeneren;

b. ***het onderbewuste peil***; waarin Dichter e.a. angst, afgunst, schaamtegevoel, -- vooroordelen allerhande situeren.

App1. model

Chrysler, de autofabrikant, vroeg, ooit, aan Dichter, zijn mening omtrent een verkoopscampagne t.v.v. het type Plymouth.

(i) De marktonderzoekers van Chrysler hadden als rondvraag laten stellen: "Waarom/ waardoor kopen zeventig procent van de wagenkopers een model van hetzelfde merk, wanneer zij van wagen veranderen?". Antwoorden: "Omdat wij tevreden zijn".

(ii). Dichter reageerde daarop met: wij moeten doordringen in het (onder)bewuste van die kopers, waarin angst voor het onbekende dat niet veranderen van merk determineert". De behoefte aan zekerheid is alle enkelingen eigen. Wij moeten, dus, het nieuwe merk, dat op de markt te koop aangeboden wordt, wel tonen, maar wijzen op het traditionele wezen ervan. Daarom een kenspreuk erbij: "Vijf minuten volstaan om u met deze nieuwe Plymouth vertrouwd te maken".

c. ***Het derde peil***.

Dichter peilt nog dieper: er is een nog dieper leeg in ieder van ons.

RE105

Hij heet deze laag 'het onbewuste'. -- De psychische processen - aldus Dichter - waaronder ook de verkoopprocessen, vinden hun voornaamste 'bewegende energieën' in dat onbewuste. Op deze diepte ontbreekt zelfs het besef van wat wij doen. Daar situeren zich de echt geconditioneerde reflexen (denk aan de Psychoreflexologie van Pavlov en von Bechterev, aan het Behaviorisme van Thorndike en Watson, die alle vormen van gedrag verklaren uitgaande van reflexen, onbewuste reacties op prikkels).

In zijn *Strategy of Desire* ziet Dichter, dan ook, onze cultuur als een 'psycho-economische beschaving'.

Opm.-- Zoals alle vernieuwers, heeft ook Dichter vurige bewonderaars (RH 98: gevoelsnadrukkelijk type) en heftige verguizers (RH: ramend type) gehad. Onder deze laatsten Vance Packard (in zijn *The Status Seekers*, maar te voren in zijn *De verborgen verleiders*): mensen als Dichter vormen het commercieel bedrijf om tot een systeem van geconditioneerde reflexen -- zonder ethische waarden te integreren. Met name: is zo' n 'demonische verkooptechniek' nog in geweten verantwoordbaar?

Journal of Business Ethics.

In dat kader verstaan wij een periodiek (Dordrecht) als genoemd Journal. -- Een multidisciplinaire benadering met als thema 'zaken doen' ('business') en als probleem "gewetensvolle wijze van zaken doen". Onder 'zaken' verstaat de revue "alle systemen waarbinnen uitwisseling van goederen en diensten zich voordoet". Onder 'ethiek' (moraaltheorie) verstaat zij "alle menselijk handelen dat tot doel heeft het veiligstellen van een 'goed' leven".

'Zwarte markt'.

R. Sedillot, Histoire des marchés noirs, Paris,1984, biedt ons de gelegenheid een marktmechanisme sui generis in te zien.

Het boek heeft als stelling: "indien

(i) overdreven reglementering vanwege de overheid en/ of

(**ii**) te hoge graad van schaarste (goederen, diensten, -- b.v. voedselschaarste, deviezenschaarste), dan 'black market'.

'Zwarte markt' heeft als definitie: "marktverrichtingen voor zover deze

(i) buiten de erkende kanalen en

(ii) op de rand van de wettelijkheid plaats hebben".

Tegenmodel: "Schaf regel en wet af en maak dat er geen te grote schaarste is, en er is, ineens, geen zwarte markt meer:

De Prohibitieperiode in de USA (1919/1933) deed de term 'black market' ontstaan in het taalgebruik.

RE106

7. De beschrijvingsleer. (106/121)

RH 58 zagen wij wat het weergeven van de existentie (feitelijk bestaan) en de essentie (zijnswijze), de gemeenplaatsen bij uitstek, is.

RH 60/ 65 liet ons zien wat een verhandeling wordt, wanneer men o.g.v. waarnemingsposten, "de feiten" (= gegevens, existentie + essentie) niet (voldoende) weergeeft. Mead's verhandeling wordt, dan ook, jaren later door een Freeman (RH 64v.) gefalsificeerd, d.i. op waarnemings- en duidingsfouten - beter: leemten - betrapt.

RH 76 liet ons, tenslotte, zien hoe de omstandigheden (m.a.w. de 'situatie') het weergeven van de existentie en de essentie verder preciseren (RH 102v. gaf ons daarvan een marketingvoorbeeldje).

Last but not least: het waardeoordeel, dat, normaal, iedere verhandeling, die naam waardig, doorspekt of, zelfs, uitdrukkelijk in de tekst zelf verwoordt, kan maar geldig zijn wanneer er eerst en vooral weergave van de gegevens (nogmaals: existentie + essentie + (liefst) omstandigheden) beschikbaar is (RH 76). -- In dit kader wordt het hoofdstukje over de beschrijving begrijpelijk.

Bibl. st.:

-- *Poétique* 65 (fevr. 1986): Raconter/ représenter/ décrire ;

-- *C. Ginzburg, Ekphrasis and Quotation*, in: *Tijdschr.v.Filosofie* 50 (1988): 1 (Maart), 3/19;

-- *E. Zola, De la description*, in: *Le roman expérimental* (1880), in: *Œuvres complètes,* x, Cercle du livre précieux, 1968; -- *Ph. Hamon, Qu'est-ce qu'une ddescription?*in: *Poétique* 12;

-- *J. Ricardou, L'ordre des choses ou une expérience de la description méthodique*, in *Pratiques* (Metz), numéro spécial, 75/84;

Traditionelere werken:

-- *C. Lefèvre, La composition littéraire*, Bruxelles, 1963-3, 300/322 (*La description*);

-- *J. Gob, Précis de littérature française*, Bruxelles, 1947, 151/154 (*La description*).

-- Ook nog: *Alain Robbe-Grillet, Temps et description dans le récit d'aujourd' hui*, in: *Pour un nouveau roman*, in: *Idées* (Paris) 45.

De oorsprong.

Volgens R. Barthes, *L'av. sém.*, 148s., is de oorsprong van de 'ekfrasis' (RH 29) wat men heet "een digressio (in het Grieks: par.ek.basis),-- ook nog: 'excursus', uitweiding.

In poëtische, retorische (sensu strictiori) en vakwetenschappelijk-wijsgerige werken week men van het 'eigenlijke' thema of om "uit te weiden" over een 'bij.thema' (een 'exemplificatie' of 'voorbeeldgeving', een weerlegging van een opwerping, zelfs een soort gesloten verhandelingetje).

RE107

De definitie.

Men zou het best uitgaan van de definitie (RH 79v.) Want - op haar wezenskern bekeken - een definitie (wezensbepaling) is één type van beschrijven, nl. de zo kort mogelijke beschrijving van datgene waarover het gaat, -- weliswaar bekeken naar zijn 'onderscheidbaarheid' (discrimineerbaarheid of 'wezensvorm' ('forma').

Wie 'beschrijft' in de lopende zin van dat woord, doet niets anders dan een uitgebreide definitie geven. -- Vanuit dit standpunt worden 'definities' van beschrijving begrijpelijk en - wat belangwekkend is - verbeterbaar. Zo b.v. "De beschrijving is de woordelijke, (...), omstandige weergave van een zintuiglijk waarneembaar gegeven". (C. Lefèvre, o.c., 300). Laat 'omstandig', 'zintuiglijk' en zelfs 'waarneembaar' wegvallen, en de definitie is algemeen, d.i. een ware definitie. Wat steller geeft, is juist één type van beschrijven. Men kan immers, een ingebeeld, niet 'waarneembaar' gegeven ook beschrijven. Waarom? Men kan alles beschrijven, d.i. weergeven.

Opm.-- Wel kan men drie geledingen van de beschrijvingsact noteren:
(i) degene die weergeeft (het subject),
(ii) datgene wat weergegeven wordt (in de beschrijving) en
(iii) de weergave of beschrijving zelf.

Eén-éénduidigheid.

Hermeneutisch (RH 49) moeten wij één hoofdkenmerk ten zeerste benadrukken, nl. de objectgebondenheid. Wat feitelijk is, en wat dit eigenlijk is, met of zonder de omstandigheden, weergeven, als beschrijvingswerk, is op één gegeven reageren op één-éénduidige wijze.

Opm.-- Dit sluit niet uit dat er b.v. verschillende beschrijvingsstandpunten kunnen zijn. Zo zal de Husserliaanse fenomenoloog het gegeven beschrijven als enkeling en introspectief afgestemd op wat hij wil weergeven. Zo wil de echte Marxist beschrijven - zo objectief mogelijk - vanuit klassenstrijdstandpunt. Maar zo ook wil de Positivist beschrijven - "zo objectief en feitgetrouw mogelijk"- maar verifieerbaar door andere vakwetenschappers.

Het resultaat zal verschillen, natuurlijk. Maar dit belet niet de wezenlijke en minimale objectiviteit (= één-éénduidigheid) van ieder beschrijvingstype.

RE108

Opm.-- De één-éénduidigheid, waarover sprake, kan nog op een andere, objectgebonden wijze verstaan worden: *C. Ansotte, Traité pratique de rédaction et d' élocution*, Dour, 1910, 61, ziet twee varianten:

(a) ***De totaliteit*** (Gestaltpsychologisch o.m.) wordt als totaliteit weergegeven" door de keuze van de details (*opm.:* omstandigheden) ondergeschikt te maken aan de totaalindruk". Die 'totaliteit', immers, geeft aan de beschrijving haar eenheid (samenhang);

(b) ***De detailafwisseling*** geeft die eenheid rijkdom dankzij verscheidenheid; vooral: de deelindrukken - zo zegt Ansotte - liefst oorspronkelijk en nieuw, "schilderen machtvol het gegeven, doen er het kenmerkende van uitkomen, -- in een woord: doen het 'zien' ". -- In Antiek-Griekse termen: de details geven de veelheid weer. -- Zodat én eenheid (samenhang) én veelheid (afwisseling) hand in hand gaan.

Opm. -- *G.J. Warnock, Qualities*, in: *Enc. Britannica*, Chicago,1967, 18, 914/ 916, zegt dat de term 'poiotès' door Platon geschapen werd en door Cicero (RH 16, 28) door 'qualitas' (eigenschap) verlatijnst werd. Cfr. *Theaitetos 182a*.

1. 'Eigenschap' betekent al wat iets onderscheidbaar maakt van de rest (kenmerk, karakteristiek, 'eigenheid'). In die zin verstaan slaat die term op al wat, in een beschrijving, aan iets kan toegeschreven worden.

Besluit: in die Platoniserende zin kan men zeggen dat 'beschrijven' is: de 'eigen-schappen' van iets in woorden vastleggen.

Opm.-- In tegenstelling tot het logistisch taalgebruik dat 'eigenschap' tegenover 'betrekking' stelt, is het Platonische zo dat iets als kenmerk ('eigenschap') een betrekking heeft met iets anders. "De aarde is groter dan de maan" geeft een 'eigenschap' weer van de aarde (en, wederzijds gezien, ook van de maan, die dan 'kleiner dan' geheten wordt). "Liesje is de dochter van Hendrik" geeft een 'eigenschap' - een 'relationele eigenschap' - van Liesje (en, wederzijds, van Hendrik, die "de vader van" Liesje is).

2. De Platonische term 'eigenschap' betekent - aldus Warnock - ook waarde-eigen-schap. Twee types van kledij b.v. hebben verschillende eigenschappen (in de hierboven aangeduide zin). Maar zelfs als zij niet verschillen (dezelfde stof b.v.), kunnen zij een waardeverschil vertonen.

Besluit: 'eigenschap' (Platonisch) is zeer breed.

RE108.1.

Appl. model

Stel u voor: uw prof vraagt u een eindwerk te maken met als titel "Karakteristiek van Rousseau". 'Karakteristiek' is, hier, de naam van één type beschrijving.

Bibl. st.: *O.Willmann, Abriss d. Phil.*, 34, 153f..

(1).-- Iets (ding, persoon) 'karakteriseren' zegt Willmann, behelst dat men

(i) het wezenlijke (het essentiële, waardoor het van de rest onderscheidbaar is) weergeven ('beschrijven'),

(ii) met weglating van het onwezenlijke. -- In ons huidig taalgebruik kan men hiervoor ook de term 'typeren' gebruiken.

(2).-- ***De structuur***. Willmann neemt, als voorbeeld, "De karakteristiek van een persoonlijkheid". Deze omvat:

a.1. ***De uitzichtsbeschrijving*** ('prosopo.pee', RH 29) beantwoordt de vraag:"Hoe ziet iemand eruit?". Geactualiseerd is dit het gezichtspunt van de gedragsbeschrijving ('Behaviorisme').

a.2. ***De maatschappelijke situering***, die iemand in de samenleving een 'plaats geeft' (= situeren), - wat zoiets als 'status' (sociaal aanzien), beroep e.d. aangeven behelst. 'Uitzicht' is hier dan sociologisch - niet lichamelijk - bedoeld. - In Diltheyaanse termen zou dit 'natuurwetenschappelijk' beschrijven zijn ('Scientistiek'; RH 91), dat zich vastklampt aan wat iedereen, zintuiglijk, waarnemen kan. -- Het luitzicht: als enkeling in een sociaal geheel.

B. ***De innerlijkheidsbeschrijving*** ('etho.pee', RH 29)

beantwoordt de vraag: "Wat voor 'mens' (ziel, geest, karakter en temperament) is iemand?". Dit noölogisch gezichtspunt (want, in Willmann's ogen, is 'mens' gelijklui-dend met verstand/ rede, gemoed en wil (RH 54), d.i. 'geest; -- wat in de noölogie, analyse van de geest, ter sprake gebracht wordt) wordt o.m. geactualiseerd in de Diltheyaanse verstehende methode (RH 49,91), die, doorheen het uitzicht, tracht door te dringen tot de 'ziel' (persoonlijkheid)

Opm.-- Willmann, ibid., noteert dat, in de karakteristiek, meer dan één gezichtspunt mogelijk is.

(1).-- ***De idealisering.***

Aristoteles, Poëtiek 15, zegt dat b.v. 'goede' (versta: het ideale in de barre

werkelijkheid zoekende) schilders het karakteristieke van iets weergeven, maar, bij alle getrouwheid aan het object, "beelden zij het schoner uit". Volgens Aristoteles behoort een schrijver, die temperaments- en karaktergebreken weergeeft, zijn figuren toch veredeld weer te geven.

RE109

(2).-- *Het naturalisme.*

Is idealiseren de 'werkelijkheid; uitgezuiverd ('gereinigd') en op hoger vlak verheven (wat de Antieke Grieken o.m. met de term 'catharsis' aanduiden) weergeven ('beschrijven'), het naturalisme is erop gesteld dezelfde 'werkelijkheid', ongereinigd, niet op hoger vlak geduid, -- 'verloederd' desnoods, weer te geven ('beschrijven'). De naturalistische benadering voelt 'idealisering' als "vlucht uit de barre werkelijkheid" aan, -- wat waarheid bevat, maar vervalt, zeker heden, in 'miserabilisme' (wat de Duitsers 'Elendmalerei', ellendeschildering heten).

Wat P. Ricoeur (RH 49) ooit als "de drie kritische materialisten" bestempelde - K. Marx (economisch-sociale ellende), Fr. Nietzsche (culturele ellende), S. Freud (dieptepsychologische ellende) kan van dat 'verloederende' beschrijven als voorbeeld doorgaan.

Als men alleen die drie schrijvers zou lezen, dan ontsnapt men niet aan een eenzijdig mensbeeld. Men kan die drie auteurs catalogeren bij - wat Bettermann noemde 'intellectualistisch criticisme' (RH 98) of zelfs bij 'ironisch-sarcastische waardeschatting' (RH 98).

Opm.-- Een Nikolaj Gogolj (1809/1852; Russisch romanschrijver) vertoont een zeldzaam mengsel van én idealisering én verloederende weergave, die Leo Kobbilinski-Ellis, ooit, "het wenende lachen" van Gogolj noemde: als Christelijk Platonieker leefde Gogolj vanuit de hoge, idealiserende ideeën van God, maar als 'realistisch schrijver' werd hij dermate rauw met de verloederde Russische maatschappij van zijn dagen geconfronteerd dat hij;- denkend aan het ideaal, weende (het manco van Gods plannen met de mensheid)... terwijl hij, toekijkend naar de karikaturen van die Godsideeën, bitter moest lachen.

Appl. model (109/112)

De vereniging van uitzichts- en innerlijkheidsbeschrijving heet, traditioneel, behalve 'karakteristiek', ook 'portret'.

Wij geven, nu, een voorbeeldje daarvan. Maar zo dat gij tegelijk kennis maakt van een type van beschrijving, 'tableau' (schildering) hetend. --

Binnen het algemene type van 'tableau' situeert men, gewoonlijk, de

schilderende hypotypose. Het Grieks 'hupotuposis' betekent

(i) schets, maar ook

(ii) werkelijkheidsnabije schets.

Het kenmerk ('eigenschap' in Platonische taal) bij uitstek van de hypotypose is - wat de Latijnen noemen - 'evidentia', het onder de ogen schuiven, -- u "er te midden in situeren".

RE110

1. Een bij de actuele jeugd danig bekende 'schilderende hypotypose' is het beroemde "I have a dream" (Ik doorleef een droom) van Martin Luther King (1929/1968).

Banaler maar toch 'hypotypotisch' zegt de volksmens:"Ik zie mij dat al beleven!". Of de student(in):"Ik zie mij al gelukt!".

Nicolas Boileau-Despréaux (1636/1711) beschrijft, hypotypotisch, de levenssfeer van de tijd der 'Vadsige koningen' "Quatre boeufs attelés, d' un pas tranquille et lent,// Promenaient dans Paris le monarque indolent". De tijd der 'vadsige' koningen deelde dermate in de vadsigheid van de hoge heren dat de ossen, traag van aard, het zinnebeeld van de tijd waren.

2. ***Marcia, het meisje van de nacht*** (110/111).

Zij heeft iets van de katten. Duister en vol geheimenissen... Zoals vele katten wordt ook Marcia pas 's nachts actief. De uren na het invallen van de duisternis zijn het element waarin zij zich pas thuis voelt.

"Reeds als tiener - zo valt het haar, nu zij 21 is, nog steeds te binnen - was ik iemand die echt in de nacht onderdook". -- Het is, dus, niet sedert zij als barmeisje in een bar, in een 'Exclusieve Club' in Londen, leeft, dat de nacht haar element is. -- "Dit, -- tot grote smart van mijn moeder vooral, die van de zorgen verging, totdat ik, als middernacht voorbij was, weerom bovendreef. Wat mij, iedere keer, beterschap deed beloven.

Doch de lichtzee, die de grootstad is, trok mij - 'magnetisch' zegt Marcia (RH 46: suggestie; 'psychodynamische werking') - telkens weer aan en hield mij in haar greep. Waar de lichtreclames der amusementsbedrijven, der clubs en bars en discotheken de nacht in een dag omtoverden, daar was voor mij 'het ware leven'. Ik kon gewoon niet meer eens rustig thuis zitten, zodra het tot mij doordrong dat 'daarbuiten' gelachen, gedronken, geleefd, aan erotiek gedaan werd.

Tussen zonsopgang en zonsondergang bepalen arbeid, koortsige jacht,

stress, streven naar carrière en succes, broodwinning en geld het verloop van de tijd.

Maar dan plots sluiten de burelen en de business. En gaan de deuren van de lokalen en amuseergelegenheden open.

RE111

Maar misschien is de hoofdreden van mijn onderduiken in de nacht daarin gelegen dat ik in een armoedig, zielig-lelijk stadsgedeelte van Londen opgevoed ben, waar - eerlijk gezegd - het leven overdag geen mooie aanblik bood.

Komt daarbij nog dat mijn ouders na ruzie uiteengegaan zijn en van - wat men noemt - 'harmonisch gezinsleven' geen sprake was (Frech (Frankf.a.c.), 7,51). —

Opm.-- Men ziet het: RH 72v. (bellettrieanalyse) geeft een eerste doorzicht.

a. Hoofdindruk: 'ellende' te midden van 'glamour' (= betoverende sexappeal);

b. structuur: de vergelijking met het kattenleven beheerst de weergave;

c. wat de Latijnen heetten 'evidentia', i.p.v. afstandig te beschrijven, werpt steller van dit stukje literatuur ons te midden van wat hij wil weergeven.

Studentin/ student, indien gij kunt, tracht ofwel zelf zoiets op te stellen ofwel zo'n stukje beschrijving te vinden, -- om b.v. de, stelling, die gij voorstaat, waar te maken.

Let erop: het element 'uitzichtsbeschrijving' van de persoon zelf van het barmeisje ontbreekt. "Waarom?

(i) De aard van het blad Frech zegt al uit zichzelf (RH 82: betoog) wat het stukje kan bevatten.

(ii) Door ze in een 'nightclub' te situeren, spreekt haar verschijningswijze (persoonlijk uitzicht, -- 'look' zegt men nu ook) uit zichzelf. Er moet dus niet nodeloos beschreven worden.

Appl. model. -- (111-112)

Bekijk, eerst, goed de foto, hiernaast, voordat gij de rest leest. Confronteer daarna uw indruk met wat de portret-schildering biedt.

B. Heimo, Lolita (*Une femme peut en cacher une autre*), in: *Genève Home Informations*, No. 566 (12.09.1985) 97r "Voor Lolita Moreno is, sedert haar verkiezing tot Miss Zwitserland, de tijd zeer snel verlopen.

RE112

Ondertussen heeft zij bewezen dat een miss niet enkel mooie benen kan hebben, maar ook een kop boordevol plannen (...).

De egyptologie (*opm.* studie van de Egyptische cultuur), - meteen al haar universitaire studies zijn vergeten. Een loopbaan als fotomodel kon haar niet bevredigen.

Daartegenover beschikt onze gewezen 'mooiste van Zwitserland' over ambities: zij lanceert zich in het zakenleven, -- in een firma van kleren, een promotieagentschap (showbizz, sport); zij is, momenteel, 'the image ('l 'image de marque', boegbeeld) - en nog wel sterk op de voorgrond - van Télecinema (*opm.:* een tv-keten). (...)

Te midden van jeans, T-shirts, is Lolita Moreno nog even spontaan en eenvoudig als tevoren. Zij legt wel de titel van schoonheidskoningin, die haar faam heeft gevestigd, niet af. Zij beseft tegelijkertijd dat het etiket 'Miss Zwitserland' nog zeer lang op haar zal gekleefd worden. "De mensen lopen met een, cliché in hun hoofd rond: voor hen ben ik 'Miss Zwitserland'-- dus kan ik onmogelijk met iets ernstigs bezig zijn.". (...).

Lolita Moreno heeft een heel stel bezigheden en wordt, van de meest uiteenlopende kanten, aangesproken. Toch straalt zij glimlach en goede luim uit. "Soms heb ik het er wel moeilijk mee. Veel nachtrust heb ik nodig. Maar

klagen, -- dat moet men niet te veel doen. Mijn overtuiging is nu dat wij ergens over verborgen energieën beschikken: ik zou, vroeger, nooit gedacht hebben dat ik het allemaal zou volhouden". (...).

Opm.-- De look of, liever, de beeldindruk 'imago' die iemand heeft in de (oppervlakkige) ogen van medemensen, kan het tegengestelde insinueren van wat de 'verstehende' (begrijpende, comprehensieve) methode (RH 49, 109), die doorheen het uitzicht kijkt, ontdekt. Dit, -- door persoonlijk contact, door 'participating observation', door de mensen te midden van hun bezigheden aan het werk te zien. -- Studentin/ student, zoiets kan voor uw eindwerk beslissend zijn, in zijn 'overtuigende waarde'.

Opm.-- Wat Willmann 'karakteristiek' heet en anderen, de meesten 'portret' vindt men reeds - bepaald door het tijdskader - in de Deutsrosofistiek (RH 28v.) terug, nl. in de lofrede ('enkomion').

Behalve het zeer uitdrukkelijk waardeoordeel (lof), is dat teksttype gekenmerkt door twee delen:

a. uitzichts- en

b. innerlijkheidsbeschrijving

RE113

De parallel: (113/115)

Wij ontmoetten dit teksttype reeds - heel even, RH 29.

De 'sunkrisis', comparatio, vergelijking, bevat minstens twee gegevens, die met elkander geconfronteerd worden zo dat én gelijkenis én verschil (wat 'analogie' is) - beide met even veel recht - blootgetrokken worden.

De parallel, sensu stricto, is de beschrijving van meer dan één onderwerp, -- om ze tegen elkander of te tekenen.

Appl. model

Wij nemen als basis van ons paradigma *Et. Barilier, Les petits camarades*, Paris, 1987.

Het portret van Raymond Aron (1905/1983), Liberaal denker, en het portret van Jean-Paul Sartre (1905/1980), Links denker, worden, in het eerste gedeelte van genoemd boek, uit de doeken gedaan. Ofschoon Barilier pro-Arongezind is, gaat, daarna zijn aandacht, met klem, naar Sartre.

Om beide 'figuren' beter te begrijpen moet men over voldoende 'achtergrondinformatie' beschikken.

Terloops: onthoud goed de systechie "figuur/ achtergrond". Concreet: hier

zijn de 'figuren' Aron en vooral Sartre, maar is beider 'achtergrond' in hoge mate identisch.

1. Beiden zijn in hetzelfde jaar geboren. Zij ontmoeten elkander aan de École normale superieure (1924/1928). En werden - beiden zeer vrijheidsgezind - vrienden.

2. Gedurende wereldoorlog 1940/1945 vertrekt Aron naar Engeland en stelt zich, met heel wat Fransen, onder de leiding van generaal Charles de Gaulle (1850/1970). Te Londen wordt Aron hoofdredacteur van La France libre. Intellectueel zeer eerlijk als Aron was, ziet hij zich, mettertijd, ertoe verplicht kritisch afstand te nemen van zijn leider: hij verwijt hem o.m. er aanspraak op te maken alleen 'het wettige Frankrijk' te vertegenwoordigen.

3. In 1946 ontstaat een definitieve breuk tussen Aron en Sartre. Dit om reden van zeer uiteenlopende zienswijzen inzake 'Links'.

(i) Tot op zekere hoogte was Aron 'Links'. Maar hij verdroeg niet dat wat zich als 'Links' aandiende, in holle retoriek verviel.

(ii)a. De kritiek van Aron gold niet zozeer de echte Communisten. Overigens: dezen gingen stelselmatig iedere discussie met - wat zij minachtend heetten - 'bourgeois-denkers' uit de weg.

(ii)b. In Frankrijk vooral waren zeer vele intellectuelen - wat men toen heette - 'Progressisten'. Dezen klaagden genadeloos ieder schoonheidsvlekje op de Westerse Liberale democratieën aan, -- in naam van slagwoorden als 'Links' ('la Gauche'), 'Revolutie', 'Proletariaat'.

RE114

Dit, -- terwijl zij

a. aan 'grove politiek' deden en **b,** met gesofistikeerde 'argumenten' de grofste misdaden van het gevestigde Communisme ofwel trachtten weg te moffelen ofwel goedpraatten.

4. Aron zag b.v. hoe zijn 'vriend' Sartre en de Linkse Existentialist Maurice Merleau-Ponty (1908/1961) tot procommunistische intellectuelen evolueerden. -- In 1955 verschijnt van *Aron's* hand *L'opium des intellectuels*, waarin hij de holle retoriek der 'Progressisten' hekelt, -- met oerdegelijke argumenten.

Ch. Widmer, Projecteur sur le cas de Jean-Paul Sartre, in: *Journal de Genève*, 18.04.1987, schetst de verdere evolutie der mentaliteit, in Frankrijk, als volgt.

A. "Vanaf 1968 (*opm.:* het jaar der Nieuwlinkse Mei revolte) en tot in 1980 worden Sartre en Aron met de volgende beeldindrukken (RH 112) vereenzelvigd. Aron verstart tot 'reactionair', spelbreker, iemand, die al oud is voordat hij begint te leven.

Sartre verstart tot 'libertair' enthousiast, iemand, die op latere leeftijd nog jong blijft.

Nu bekomt men, gelukkig van deze simplistische tegenstelling. Meer nog: het tij keert. 'Men' geeft nu toe dat Aron "een verdienstelijk man" is - wij zouden zeggen: men overdrijft nu in omgekeerde zin. Sartre, ondertussen, staat bloot aan vaak vernietigende kritiek, zowel wat betreft zijn letterkundig werk als zijn denkstijl".

B. Widmer vat dan samen. Zich o.m. steunend op de gegevens, die Bernier verschaft, zegt hij, samengevat, wat volgt.

(i) Aron vertegenwoordigt, op meesterlijke wijze, de kenmerken van de beroeps-intellectueel; zin voor maat, rationele methode (maar waarvan Aron de begrensdheid beseft), de bezorgdheid de eigen stellingen, o.g.v. onderzoek, verifieerbaar te maken, nooit vergeten dat de gegevens, vooral de politieke, zeer ingewikkeld zijn, weigeren de objectieve waarheid op te offeren aan zgn. "dringende noodsituaties'.

Opm.-- Studentin/ student, deze kenmerken zijn alle de kenmerken bij uitstek die de degelijke verhandeling vertoont.

(ii) Sartre, daarentegen, wou, voor alles, in de kijker geraken, o.m. door 'wijsgerige' boeken en artikels te plegen. Door theaterstukken en romans te schrijven. En daadwerkelijke: Sartre is en blijft ook nu nog -- een soms geniaal psycholoog, een meesterlijk schrijver van romans, "des romans à thèse" (romans met een Stelling erin verwerkt, die men 'verdedigt'), Linkse theaterstukken, die "pris au vif" (op heterdaad betrapt) werkelijkheden weergeven.

RE115

Gedurende twee decennia beheerst Sartre, dan ook, de tribune: hij wordt druk gelezen, gecommentarieerd, vertaald. "Sommigen zijn nu nog steeds niet van Sartre bekomen" zegt Widmer.

Maar: de stellingen, die Sartre voorstaat, heeft hij "veeleer publicitair

verkondigd dan geverifieerd". Aldus letterlijk Widmer. "Meteen kende Sartre zich het 'recht' toe voorbij te gaan aan de werkelijke gegevens alsook aan die wetenschappen, die die werkelijkheid streng methodisch beschrijven".

Barilier's verhandeling,

De opgave (RH 66). -- Zoels wij zagen, vervalt de opgave in twee aspecten

A.-- ***Het gegeven***.

Twee mensen, van dezelfde leeftijd, studiekameraden vrijheidslievend en ervoor vechtend dat de mens - als vrij handelend 'subject' (de naam, in Frankrijk vooral, om het autonome aspect in ons allen te noemen) - veiliggesteld wordt, -- Toch zijn elk van beiden een tegengestelde weg gegaan (wat wij, hierboven, als achtergrondinformatie, even toegelicht hebben).

B.-- ***Het gevraagde***.

De verklaring van het gegeven. Vooral m.b.t. Sartre, die Barilier, die Arongezind is, intrigeert.

Opm.-- Het is hier nu niet de plaats om op de rest van het werk in te gaan. Toch het volgende. Inzake Sartain ziet Barilier twee hypothesen.

a. ***De psychologische hypothese.***

Indien men Sartre's kinderjaren (vooral) vooropstelt, dan begrijpt men zijn Libertaire vrijheidsdrang.

b. ***De creativiteitshypothese.***

Indien men vooropstelt dat Sartre eerder kunstenaar (letterkundige) dan 'denker' is, dan verstaat men zijn succes.

Maar - zo schrijft Barilier - dit behelst dat men Sartre's teksten nooit al te letterlijk moet verstaan. De reden is: voor hem ging het er niet om, om radicaal objectief te zijn; hij wou een schrijver zijn die met zijn werk de wereld verrijkt en, meteen, in de volle actualiteit staat.

Opm.-- Wat *J. Parain-Vial, Tendances nouvelles de la philosophie*, Le Centurion, 1978, 61ss., bevestigt, steller rangschikt, zonder blikken of blozen, Sartre bij de 'Sofisten' (RH 25 (Gorgias); 26 (Protagoras)).

RE116

De 'topografie' (landschapsbeschrijving) (***116/119).***

Denk nu niet dat de traditionele retoriek ook niet buiten de mens ging. Niet dat zij de zin voor het (natuur)landschap ontwikkeld heeft, dat de

Romantiek b.v. ontdekte. Verre van. En toch. De klassieke retoriek had een term: 'topografie' ('topos' als 'plaats', in de zin van "ruimte, waarin een thema zich situeert").

Appl. model

(I). Wij beginnen met wat *Pierre Fontanier* (*Les figures du discours*, Paris,1977) een 'chronografie' heet: dit is geen 'verhaal', maar de beschrijving van een korte/ lange tijdsduur. Men beschrijft een gebeuren (in die zin heeft chronografie iets van het verhaal), maar men spitst zich toe op de 'ophoping van' de omstandigheden (RH 76, 83, 90, 106), wier samenloop het gebeuren mee bepaalt.

Aurora Bertrana, Fenua Tahiti (*Vision de Polynésie*), Neuchatel/ Paris, 1943, 106s. (Huhaine, één der eilanden), geeft ons een 'chronografie'.

"(...) Wij dringen diep in het oerwoud door (...). Tussen de hoge boomtakken schemert iets door van de ongerepte blauwe kleur van de hemel. Het woud baadt in de stralen van een vuurzon. Hier is lucht te kort. De hitte is echt stikkend.

In de absolute stilte van deze natuur komen alle dingen sterker door en werken zij diepgaand op het gemoed in. Zo de kleinste geluiden, het gegons van duizenden insecten, het getsjilpt van een vogel, het kraken van een tak. - Een nooit te ontwarren wirwar van takken, van boomstammen omklemt ons: wij zijn, letterlijk, de 'gevangenen' van deze maagdelijk-wilde natuur.

Op gegeven ogenblik wordt de hitte waarlijk te machtig: wij maken halt. Onze ademhaling, immers, wordt gejaagd, de hartslag bonzend. Op de slag overvallen ons de muskieten, zuigen zich op armen en benen vast en in mijn blote nek. Een moment later is onze, reeds door de zeelucht verschroeide huid bedekt met honderden zwarte vlekjes. Dan maar vechten, armen, benen heen en weer slingeren, sprongen maken, handig aan alle kanten tegelijk manoeuvreren.

Resultaat: over onze huiden verspreid kleine insectenlijkjes en ons bloed, dat het hunne geworden was, overal op onze huiden opengespat. -- Ik, onthutst, afgemat, denken: "Wat voor een zinloos gespuis! Nooit hebben zij mensen gezien. Waarom/waardoor storten zij zich dan op ons op juist dezelfde wijze als onze 'beschaafde' medemensen?".

RE117

(II) De traditionele 'retoriek' kende de gemeenplaats 'locus amoenus', lustverblijf.

Wanneer wij deze fantastiek doorzetten tot heden, dan stoten wij b.v. op *Christine Brooke-Rose, A Rhetoric of the Unreal* (*Studies in Narrative and Structure, Especially of the Fantastic*), Cambridge, 1983.

In de geest der Russische Formalisten en van het eruit geëvolueerde Structuralisme (RH 35), analyseert stelster het onderscheid 'werkelijk/ onwerkelijk' zoals het in verhalend proza (*Tolkien, Lord of the Rings*; *Vonnegut/ McElroy,'Sciencefiction'* verhalen; de Franse Nouveau Roman (b.v. *Robbe-Grillet, Nathalie Sarraute*); de recentere 'Metafictie') voorkomt.

Zij stelt de indeling van Tzvetan Todorov (RH 69) voorop, die 'the uncanny' (het bevreemdende) en 'the marvellous' (het wonderlijke), binnen het fantastische, onderscheidt. Maar opgelet: b.v. Science Fiction omvat het fantastische sterk vermengd met een soort 'realisme'.

In deze sfeer situeren wij b.v. het werk van *Ernst Jünger* (1895/1998), o.m. bekend om zijn *Der Arbeiter* (1931) en het Magisch Realisme dat erin aan bod komt.

Onvermijdelijk komt gij, studentin/ student, met deze problematiek in aanraking. Kinderen, met wie gij dagelijks omgaat, leven nog voor een ernstig gedeelte in een fantasiewereld. Die … absoluut geen onwerkelijke wereld is. Integendeel: wanneer een kind, zeker voor zijn twaalfde jaar, zo'n fantasiewereld niet heeft, loopt er iets mis. Ga dat maar na. Maar zonder vooroordelen (RH 59: feitelijk bestaan als 'lemma'). Zo gebeurt het dat een kind 'kopvoeters' 'ziet', (in zijn fantasie) of, zoals een *Frederik Van Eeden* (RH 41; *De kleine Johannes*), 'natuurgeestjes' 'ziet', -- en daarbij met klem staande houdt dat dat 'zien' geen vergissing is.

De Romantische idylle.

Wij zagen het reeds, RH 63, de Westerse mens - minstens voor een deel - draagt in zich 'Romantiek'. Daarom volgend voorbeeldje, -- dat u, studentin/ student misschien voor uw eindwerk van pas komt.

Stevens W. Mosher, Journey to the Forbidden China, New York/ London, 1985, 42ff. (in Zuid-China, in de Kwangsi-provincie, ten Westen van Kanton).

1. De nederzettingen waren, hier, meer uiteenliggend, in dit sterk ingekerfd landschap en de wegen brachten ons zelden tot in hun nabijheid. Maar, op een plaats waar de weg een plotse bocht maakt, bespeurde ik een dorp, -- ver

beneden ons, gevat in de kromming van een bruisende stroom. Een kleine uithoek van de wereld, ver van de rest weggeborgen

RE118

(....). Omsloten als het was, leek het dorp iets dat volkomen op zich bestaat, -- een magische, betoverde wereld van zo'n twintig stoer gebouwde, uit in de zongedroogde bouwstenen ('adobe') bestaande woningen. Wij bevonden ons op slechts twintig mijlen van Wu-chow, maar wij hadden het gevoel alsof wij, in tijd en ruimte, ver verwijderd waren.

Enkel de draden van het elektrisch net, die langs de rivier gespannen waren, getuigden van de eeuw waarin wij leven. De rest leek een venster dat op een ver verleden uitgaf. -- Het geheel was één kleurenfeest. In het bleke blauw van de hemel nestelde zich een schitterend - witte cumuluswolk, die traag aan het voorbijschuiven was.

In zachte, blauwgroene drommen, dreven de bergen weg, de groep posters van de rivier voorbij, die zeegroen wond rond de tuinhellingen. Purper gesteelde suikerrietvelden, samen met stralend-groene graanstalen, vormden een dambord, in wiens middenpunt een reusachtig vierkant van rood en okergeel - het dorp te zien was. Mensen met nootbruine gezichten en in het zwart gekleed bewogen zich daarin, -- traag en met het uitzicht van boerenfiguren in keramiek.

Het hele landschap was één pracht met een beeldindruk van diepe vrede. Hier was het de aangewezen plek om al levend de parabool van het menselijk bestaan - geboorte, verloving, bevalling, kinderopvoeding, oude dag, dood - te doorlopen: de geborgen sfeer van een klein dorp. Vanzelf kwam men onder de bekoring van deze blauwgroene eenzaamheid in oostelijk Kwangsi (...).

2. Wat overkwam als een meesterwerk van vorm, kompositie en kleur, -- van op het standpunt, vanwaar ik het stond te bewonderen, zou ongetwijfeld een zeer verschillend uitzicht krijgen eens dat ik het dorp zou intrekken. Deze zakelijke overweging bracht mij terug in de wereld van de nuchtere werkelijkheid, binnen dewelke dit dorp zou neerkomen op "een dorp gelijk een ander".

En toch: gedurende een zekere tijdsduur had ik het dorp doorleefd als gedompeld in volkomen heldere rust, een eigenschap, die - ofschoon ik besefte dat zij een illusie was - mij toch bleef boeien.

Een ‘voorstelling’ - het Romantische begrip ‘idylle’ - had mij in verstrooiing gebracht. Al dromend vluchten in een leven van landelijke eenvoud binnen een gesloten gemeenschap is een belangrijk deel van het fantasieleven van de huidige westerse mensheid.

RE119

J.-J. Rousseau (RH 63), die in een Europa van boeren leefde, veredelde de ‘wilden’, terwijl hij aan het mijmeren was over de Hobbesiaans-barre werkelijkheid van het stamleven. (*Opm.: Thomas Hobbes* (1588/1679; Verlicht rationeel denker, bekend om zijn *Leviathan* (1651 (een beeld van een soort politiestaat)).

De Westerse mens, die in het drukkend fornuis van de eeuw der elektronica leeft, ziet het boerenleven ‘Romantisch’, althans van op afstand, terwijl hij, daar het feit vergeet of onderdrukt, dat de zgn. ‘natuurmens’ dikwijls in armoede gekneld zit, door arbeid opgejaagd wordt en door ziekte ondermijnd geraakt (…).

De schijn van afgezonderdheid van dit dorp was bedrog, -- een list van zijn ligging. Eenheden van het Rode Leger hadden, gedurende de laatste dagen van de burgeroorlog, de streek doorkruist. (…) Jonge kaderleden waren gekomen, in de vroege vijftigerjaren, om de rijken aan te houden en de armen te collectiviseren. Rode Wachten waren, in de late zestigerjaren (*opm.:* de ‘Cultuurrevolutie’), tot hier geraakt om de beelden der godheden en de gedenkplaten van de voorouders te vernielen.

Dit gehucht was een ‘productiesysteem’, onderdeel van een ‘productiebrigade’, die, op haar beurt, een onderdeel van een ‘commune’ was, -- want ook hier volgt de ‘productie’ van maïs en suikerriet ‘het centrale plan’. Hoe ongerept en afgezonderd ook deze nederzetting leek, zij was, onmiskenbaar, de verst reikende greep van de leiband der macht, in de handen van Peking”.

Een toemaatje.

-- *Lewis Mumford, Technics and Civilization*, New York, 1934;

-- *Jeremy Rifkin/ Ted Howard, Entropy* (*A New World View*), New York, 1980, hebben het o.m. over de middeneeuwse leefwereld.

(1) Het natuurlandschap was (overheersende trek; RH 108: totaliteit) “wouden waarin mensen woonden”.

(2) Het cultuurlandschap was navenant: voor de steenkool en de stoommachine was 'hout' het energietype bij uitstek. Het was grondstof, brandstof en kern van afgewerkte producten (gebruikte voorwerpen, handwerktuigen, toestellen (schepen, olie- en wijnpersen, drukpersen)). Volks: "Het was allemaal bos en hout dat de klok sloeg".

RE120

Typologie.

Wij kunnen, nu, samenvatten.

Bibl. st.:

-- *B. Vouilloux, Le tableau*: *description et peinture*, in: *Poétique* 65 (*Raconter, représenter, décrire*), 1986 févr., 1/18.

-- In dat artikel verwijst Vouilloux naar *Gérard Genette, Introduction*, in: *P. Fontanier, Les figures du discours*, Paris, 1977, 16. Daar beweert, terecht, Genette dat traditionele retoriek zes hoofdtypes van bbeschrijvenkent:

1. Topografie (landschapsbeschrijving);

2.a. Prosopografie (uitzichtsbeschrijving),

2.b. Ethopee (innerlijkheidsbeschrijving);

3. Portret (in willmann's termen: karakteristiek);

4. Parallel;

5. Tableau (schildering).

Waarbij Fontanier nog een zeven: type voegt, de chronografie.

Hierboven hebben wij van alle zeven én kenmerken én applicatieve modellen gegeven.

Opm.-- Wanneer gij, dus, leest of zelf tekst vormt, tracht u, wanneer gij beschrijvingstype vaststelt, een zuiver beeld te vormen van het juiste type.

Beschrijving is geen 'verklaring'.

Hier komen de 'reducties' (versta: 'Ausklammerungen' (uitschakelingen)) van Edm. Husserl (1859/1938; stichter van de intentionele Fenomenologie) van pas. 'Beschrijven', in Husserliaanse geest, is het thema 'zuiver' vatten -- door alles uit te schakelen wat niet onmiddellijk gegeven is. Het is rein waarnemen - zintuiglijk of geestelijk - en niets meer dan dat.

De uitschakelingen zijn hoofdzakelijk:

1. het feitelijk bestaan buiten de waarnemingsact zelf (b.v. "In de verte meen ik een mens te zien komen"; voorlopig doe ik voort met die onzekerheid; RH 59: lemmatische methode (d.i. het zich toespitsen op de 'essentie' ('eidos' geheten door Husserl, d.i. de liefst algemene zijnswijze van het gegeven));

2.1. het waarnemend ik en zijn niet-waarnemingsakten (b.v. "Ik meen mijn

persoonlijke vijand te zien komen in de verte"; het waardeoordeel omtrent hem wordt 'eingeklammert')

2.2. de overleveringen omtrent het object ("Wat anderen, voor mij of gelijktijdig met mij, over die persoon denken" wordt uitgeschakeld);

2.3. de theorie omtrent het thema ("Iedere vijandschap projecteert onware dingen in wat vijandig is of overkomt": die gedachte komt niet in aanmerking, wanneer men louter beschrijft). - Studentin/ student, hou a.u.b. terdege rekening met deze Fenomenologische raad, wanneer gij louter 'beschrijft', d.i. uw directe waarnemingen zuiver weergeeft.

RE121

De beschrijving van het waardeoordeel.

Bibl. st.: *J. Ruytinx, La morale et les sciences*, in: *Philosophica Gandensia* (Meppel), New Series, 10 (1972) 1/12.

David Hume (1711/1776; toppunt van Engels Enlightenment) staat bekend om zijn stelling dat men uit feiten geen ethiek (de waardeoordelen van het geweten) kan afleiden. De Taalanalytische filosofie heeft dat Humiaans thema hernomen.

Uit vooropstellingen, in de aantonende wijze (indicatieve premissen), komen nooit normatieve, gedragvoorschrijvende nazinnen voort. Sterker en literatologisch gezegd: uit louter beschrijvende (descriptieve) voorzinnen kan men geen niet-descriptieve nazinnen afleiden. Zo b.v. voorschriftbehelzende ('normatieve'), waardeschattende ('evaluatieve'), bevelende zinnen.

Hier knopen wij aan M. Scheler (RH 97) en A.O. Bettermann (RH 97) aan. Vooral Scheler stelde: "Es gibt ein ursprüngliches intentionales Fühlen" (Er bestaat een oorspronkelijk (d.i. tot niets anders herleidbaar) 'intentioneel' (d.i. op een object afgestemd) voelen).

Appl. model

Zo b.v. "Ik heb een gevoel wroeging, -- om reden van een misstap". Dit gevoel kan opkomen en afdrijven. Daarin zit een waardevoelen. Ik voel de waarde aan van het niet kwaad doen. Van 'goed handelen'. Het feit dat ik een medemens, in mijn koopwaar, gedeeltelijk bedrogen heb, komt mij nu op als 'verwerpelijk'. Het bedrog is een feit. De verwerpelijkheid, vanuit ethisch oogpunt (d.i. als ik mijn geweten laat spreken), is niet - niets, maar 'iets', een feitelijke gegevenheid, een werkelijkheid met eigen wezensaard. De waarneming daarvan is waardevoelen.

Besluit:

de afkeurende zin “Ik voel mijn bedrogsdaad als verwerpelijk aan” is een vaststelling van een feit en de feitelijke (on)waarde van dat feit (die wel onderscheidbaar, maar niet scheidbaar zijn).

Weliswaar spelen, in waardevoelingsacten, allerlei objectieve en subjectieve factoren. Ik kan op de prikkel, die de aangevoelde (on)waarde is op meer dan één wijze de reactie laten volgen (RH 89): ik kan de wroeging ontkennen (verdringen, onderdrukken); ik kan op mijzelf woedend worden; ik kan er neerslachtig bij worden; ik kan de (on)waarde ook aanvaarden. Maar, voor die groep mogelijke reacties, situeert zich het waardecontact, -- het contact met een feit. Dit feit behelst de feitelijke (on)waarde. Deze kan ik beschrijven in beschrijvende zinnen.

RE122

8. Verhaalleer (narratiek, narratologie). (122/140)

Bibl. st.:

-- *Rimmon-Kenan (Sholomith), Narrative Fiction*, London/ New York, 1933;

-- *Cl. Bremond, Le message narratif*, in: *Communications 4* (*Recherches sémiologiques*), Paris, 1964, 4/32;

-- *R. Fayolle, La critique*, Paris, 1978, 213/216 (*L’analyse du récit*);

-- *Mieke Bal, Narratologie*, Paris, 1977;

-- *P. Ricœur, La narrativité*, Paris, 1980;

-- *G. Genette, Nouveau discours du récit*, Paris, 1983;

-- *J.-. M. Adam, Le récit*, Paris, 1984:

-- id., Le texte narratif, Paris, 1984.

‘***Narratiek’ of ‘narratologie’*** (van het Latijn ‘narrare’, verhalen) is een nieuwe naam voor een oude zaak. Reeds Platon en Aristoteles hadden daar teksten over.

Terloops: aansluitend aan het Griekse ‘diègèsis’, verhaal, heet men de verhaalkunde ook wel ‘diëgetiek’.

1. Verhalende teksten (‘poëzie’), volgens Platon, omvatten zowel het louter woorde-lijk-tekstuele vertellen als het toneelspel, dat, natuurlijk, ook teksten omvat, maar deze situeert een ‘actio’ (RH 13v.: dramaturgie), een acteren.

Terloops: *P. Ricoeur, Temps et récit*, I, Paris, 1983, volgt daarin Platon: dramatiek en diëgetiek vormen één type. --

2. *Aristoteles, Poëtiek* 1450a 2/3, heet de kern van het drama (toneel) ‘muthos’, verhaal (hier niet in de godsdienstwetenschappelijke zin van

'mythe').

Terloops: *Gérard Genette, Nouveau discours du récit*, houdt zich aan het Aristotelische woordgebruik: verhaal is wel, als men wil, dat wat in een toneelspel geacteerd wordt, maar is geen drama. Hij verzet zich tegen de verbrede betekenis.

Besluit: kwestie van afspraak. Zoals wij zagen, had ook de Deuterosofistiek (RH 29) haar verhaalkunde.

De huidige narratologie is, o m. sterk op gang gekomen n.a.v. *Vladimir Propp, Morfologija Skazki* (*Morfologie van het sprookje*), Leningrad, 1928 (in de stijl van de Russische Formalisten; RH 35)

Opm. -- Een soort probleemstand (RH 66) van de recente narratiek is *M. Mathieu- Colas, Frontières de la narratologie* (*Discussion critique*), in : *Poétique* 65 (Raconter/ Représenter/ Décrire), 1986 (févr.), 91/110.

Beschrijving en verhaal.

Eigenlijk is verhalen, in welomschreven, brede zin, een beschrijven. *B. Vouilloux, Le tableau* (*Poétique* 65), 11s, zegt dat ieder gegeven (thema) vatbaar is voor twee perspectieven:

RE123

a. het gegeven wordt in zijn synchronische wezensvorm weergegeven (beschrijving);

b. hetzelfde gegeven wordt in zijn diachronische wezensvorm weergegeven (verhaal).

Wat b.v. *J. Broeckaert, Le guide du jeune littérateur*, Brxlls/ Paris/ Bois-le-Duc, 1872,180, als volgt uitdrukt:

(i) de beschrijving van een gelijktijdig stel gegevens ("un tableau simultane") is een beschrijving;

(ii) de beschrijving van een verloop ("une action successive") is een verhaal.

Dit samengaan is volkomen begrijpelijk: de eerste bedoeling van beschrijven en verhalen is niet b.v. 'verklaren' (RH 120), want men verklaart maar - methodisch - wat men eerst beschreven heeft (in zijn existentie/ essentie en, gebeurlijk, in zijn omstandigheden). De eerste bedoeling van beschrijven en verhalen is, ook, niet 'evalueren' (RH 121), want een waardeoordeel - methodisch verantwoord - komt pas na de beschrijving, resp. het verhaal. - Dit ligt aan de objectgerichtheid (RH 107), die a.h.w. gedefinieerd

wordt (RH 107) hetzij in de beschrijving hetzij in het verhaal.

De anekdote (kleinste verhaalseenheid) (123/125)

Descartes (1596/1650; stichter van het Moderne Verlichte Rationalisme) - om een onoverzichtelijke totaliteit … 'rationeel' (overzichtelijk) te maken - splitste ze op in haar kleinste elementen. Zo nemen wij de 'anekdote' als, misschien, de kleinste 'eenheid' van het verhalen. Om, daarin, de structuur van alle verhalen af te lezen.

'An.ek.doton', in het Antieke Grieks, is o.m. 'on.uit.gegeven'. Nu betekent 'anekdote' een verhaal dat kort, maar pittig (kernachtig, geestig, snedig, aantrekkelijk) is.

M. Maloux, L'esprit à travers l'histoire, Paris, 1977, 20, typeert de anekdote als volgt.

Anekdotes zijn gekenmerkt door

i. originele (singuliere) of hoogstens zeldzame (uitzonderlijke) ofwel

ii. schilderachtige (pittoreske) gezegden of feiten.

Georges Lenôtre (1857/1935) zei ooit dat men tot de grootschalige geschiedenis doordringt d.m.v. de kleinschalige. *Prosper Mérimée* (1803/ 1870), *Chronique du règne de Charles ix*, préface, zegt:

"Eigenlijk interesseren mij, in geschiedschrijving, enkel de anekdotes. Daaronder gaat mijn voorkeur uit naar die anekdotes die een wezensgetrouwe schildering (RH 109) van de zeden en de karakters van een bepaald tijdvak vertegenwoordigen".

Let op: de ernstige anekdote geeft ons een historisch verifieerbaar gebeuren, terwijl het 'verhaaltje' 'historietje', (verdichtseltje) ofwel waar ofwel 'goed gevonden' is.

RE124

Appl. model.

(1), George Bush, president der USA, in 1988, was ooit in gesprek met paus Johannes-Paulus II (Karol Wojtyla, paus sedert 1978), o.m. over Mao Tse Toeng en mevrouw Brezjnev.

a. Bush was USA - ambassadeur in Communistisch China. Mao Zedong (recente schrijfwijze; 1893/1976; stichter van de Chinese Volksrepubliek) was, iets voor zijn dood, in gesprek met Bush: "Straks ga ik naar de hemel. Ik heb van God al mijn uitnodiging gekregen". Wat, natuurlijk, niet strookt met

'religie opium van het volk' (Marx).

b. Bush was op de plechtige uitvaart van Leonid Brezjnev (1906/1982), staatshoofd der Sovjet-Unie. "Daar - te midden van het centrum van een totalitaire, koud - triestige staat - stond Mevrouw Brezjnev, voor de laatste keer, haar man te bekijken. Met een niet te misduiden gebaar buigt zij zich neer ... om een kruisteken over de borst van haar man te maken". (*Journal de Genève* 21.09.1987).

(2) *Michaele Denis, Un léopard sur les genoux*, Paris, 1956, 35s., vertelt dat zij, als actrice in een Hollywood - équipe, de opnamen van De mijnen van koning Salomon (Kenya) meemaakte. -- Haar verhaal is een uitgebreider anekdote. Wij delen het in.

a. *Voorknoop* ('ektnesis', expositio). -- Ik had een jongetje van negen jaar aangeworven om mijn grimeerkistje te dragen. De fooien, die ik hem gaf, brachten hem in een categorie, die hoger lag dan die van zijn vader. Ik vermoed dat hij aan mij zeer gehecht was.

b. *Knoop* ('desis'). -- Omtrent een jaar later, -- toen wij op het punt stonden Nairobi te verlaten (...), kwam hij mij opzoeken. Ik bekeek hem: ik vermoedde dat hij iets wou zeggen. Ik dacht dat hij in geldnood zat en wilde hem geld geven.

c. *Omslag* ('peripeteia'). -- Hij weigerde. Het kopje gebogen, bleef hij voor mij staan, met een tranenwaas voor zijn donkere oogjes. --"Leg eens uit" zei ik. -- "Gij moet mij als uw kind aannemen". -- "Maar uw vader en moeder" zei ik "zouden erg boos zijn, als zij hun zoon verliezen!". -- Het negerjongetje gaf geen antwoord.

d. *Ontknoping* ('lusis'). Ik nam hem bij de kin en zei: "Ik zal uw tante zijn, de zuster van uw moeder". -- Zijn gezichtje klaarde op. Opgeruimd zei hij: "Tot weerziens". Ik heb hem zingend zien weglopen.

Vergelijk de indeling met RH 99/100, waar, echter, de ontknoping zo goed als mankeert. Wat het verhaal een 'finis ex abrupto', een plots afbreken als einde, bezorgt.

RE125

Opm.-- Het tweede applicatief model van anekdote hebben wij uitgekozen, omdat het een ontmoeting ('rencontre', 'encounter') weergeeft.

Bibl. st.: *F. Buytendijk, Zur Phänomenologie* (RH 120) *der Begegnung*, in: *O. Fröbe - Kapteyn, Eranos-Jarhrbuch*, 1950 (*Mensch und Ritus*), Zürich, 1951, 431/486.

Buytendijk zet daar een soort theorie omtrent de (Existentieel-Fenomenologische duiding der) ontmoeting uiteen. Kort gezegd: "iemand ontmoeten" komt erop neer dat men tot een meer dan oppervlakkige kennismaking komt. Doorheen het 'uitzicht' (RH 108.1: object van prosopopee; 'prosopon' is, in het Antieke Grieks, 'masker'), op 'dieper vlak', de medemens leren kennen zo dat men "van ziel tot ziel" (RH 108: object van ethopee) met elkander communiceert en tot interactie komt (object van signifiek (RH 41vv. (Verstandhouding);44 (psychodramatische vorm der ontmoeting)).

De filmactrice, in een heel simpel verhaal, suggereert meer dan zij het zegt, een echte 'ontmoeting' tussen haar en een, in beginsel, totaal vreemd Negroafrikaans jongetje, -- over de grenzen van het "anders - zijn" (RH 69) heen.

Opm.-- Wat men heet 'histoire anecdotique' of ook 'History From Below; bestaat, in hoofdzaak uit een stelling, gestaafd door een stel (goed gekozen) anekdotes.

Cfr *H.C. Ehalt, Geschichte von Unten*, Wien, 1984, waarin een oudere volkskundige traditie, hersticht tot Alltagsgeschichte, het ineen bestaan van 'Alltag' (het alledaagse leven) en 'Kultur' (algehele cultuur) bewijst.

Studentin/student, hier blijkt de reden waarom wij én bij beschrijving én bij verhaal blijven stilstaan: in iedere beschrijving en verhaal, een stelling (RH 86).

A. Wie puur beschrijft of verhaalt, laat de stelling onuitgedrukt (impliciet). Dat kan charmeren, -- als pure beschrijving, als verhaal om het verhaal. --

B. Wie een verhandeling maakt, schakelt, voortdurend, beschrijvingen en verhalen in, -- maar drukt de stelling erin uit.

Zo b.v. M. Denis' anekdote: door er de beschrijving van een 'ontmoeting' in te 'lezen' (duiden), werd de stelling erin uitdrukkelijk gemaakt.

RE126

Nadere omschrijving.

RH 123 zagen wij de definitie: “de weergave van de diachronische wezensvorm van een gegeven”.

Preciseren wij nu. - *Aristoteles, Poët.*, 1450a 2/3, definieert: “De ‘muthos’ het verhaal, is de ‘mimèsis’, weergave (niet nabootsing), van een ‘praxis’, handeling”.

Het object - aldus de Stagiriet - zijn ‘ta pragmata’, de feiten. Het verhaal is, daarvan, de ‘sunthesis’. De gesloten weergave. In *Poët.*, 1450b 23, heet Aristoteles het verhaal een ‘sustasis’. De structuurweergave, van de feiten zo dat deze uit het verhaal tevoorschijn komen als een volledige en samenhangende ‘handeling’ (= gebeuren ‘proces’). Normaal is dan ook dat die ‘handeling’ een zeker ‘megethos’, een zekere, minimale omvang heeft (een zinnetje of twee kan men moeilijk een ‘verhaal’ heten).

Het omstandige verhaal.

U. Eco Naschrift bij De naam van de roos, Amsterdam, 1984, 41, wijst, in dit verband, op de klassieke eisen: de ‘handeling’ in kwestie moet eenheid vertonen (samenhang) en, liefst, ook eenheid van tijd (diachronisch); en plaats (synchronisch)

Dit behelst de omstandighedenmethode (RH 7, 106,-- vooral 116 (beschrijvingstype).

Terecht zegt de oude *C. Ansote, Traité* pr., 49: “Het verhaal is de uiteenzetting van een werkelijk of ingebeeld feit, -- met alle belangwekkende (significante, ‘relevante’) omstandigheden, die ermee samengaan, vanaf de oorsprong tot de eindafloop”. *T.A. van Dijk, Tekstwetenschap*, 150/155 (*narratieve structuren*), zegt dat slechts de niet redundante (niet-overtollige) omstandigheden niet vervelen (de verhaalspanning gaande houden: wat volgt moet, immers, onbekend, ‘nieuw’, of, althans quasi-onbekend zijn).

Opm.-- ‘Praxeologie’

‘Praxis’, een gebeuren, vormt praxeologie, handelingsleer. Verhalen is een praxeologisch gebeuren: de handeling, haar fasen, de omstandigheden, zijn het object van de praxeologie.

Appl. model

L. Rademaker/ H.Bergman, Sociologische stromingen, Spectr./ Intermediair, 1977, 148, 149, geeft ons een toepassing.

De situatie (= geheel der omstandigheden) van de betrokkenen, die sociologisch nagegaan worden, - hun handelen, hun gedragsalternatieven

worden door het verslag ('account') in een gepast kader geplaatst: "Wie zei daar weer iets? Tegen wie? Waar/ wanneer?".

RE127

Opm. -- *Alfred North Whitehead* (1861/1947; met *Russell* schrijver van *Principia mathematica*, een der basiswerken van de huidige logistiek) staat bekend om zijn procesdenken,

Centrale gedachte: het heelal, dat hij als een 'organisme' duidt, bestaat uit 'events' (gebeurtenissen: niet uit 'dingen' (die, in zijn taalgebruik, per definitie, geen beweging, verandering, 'handeling', kennen). In zo'n filosofie is verhalen, dan ook, een hoofdza-kelijk iets.

Terloops: 'proces' is 'verloop' d.i. een reeks deelgebeurtenissen, die samen één gehele 'event', gebeurtenis, uitmaken. -- Wat met b.v. Aristoteles' definitie, hierboven sterk overeenkomt.

De 'actanten'. (127/130)

Bibl. st.: *Kr. Hemmerechts, A Plausible Story and a Plausible Way of Telling It* (*A Structuralist Analysis of Jean Rhys' Novels*), Frankf.a.M./ Bern/ New York, 1986.

-- Jean Rhys (1890/1979) is een Engelse romanschrijfster, -- met o.m. vijf romans. In structurale stijl ontleedt Hemmerechts de structuren. Zij steunt zich o.m. op A.J. Greimas en G. Genette. De verhaaltheorie onderscheidt, in dat geval, in Saussuriaans-Structurale zin,

(1) een oppervlaktestructuur (de 'actantiële' zijde) en, verborgen,

(2) een diepte- of 'semantische' structuur.

De 'actanten', d.i. actoren/ actrices van een verhaal streven, binair of in 'systechie' (tegenstellingspaar) geordend, een doel na. Met name: zij willen b.v. iets verwerven of, het tegenmodel, vermijden. -- Op de 'achtergrond' (in Structurale taal: 'diepte') ziet Hemmerechts 'machten'. Deze zijn, in zekere zin, 'actanten', maar in de 'diepte' van het gebeuren (de handeling).

Zo b.v. werken zij, even binair (in systechievorm), in op de onderneming (handeling) der actanten: door b.v. te begunstigen of, het tegenmodel, tegen, te werken.

Besluit: de 'macht' is de begunstigende/ tegenwerkende 'instantie' (onderdeel van het gebeuren) en de 'actant' is de begunstigde/ tegengewerkte 'instantie'.

In Jean Rhys' romans, nu, doet zich iets eigenaardigs voor, althans vanuit Hemmerechts' perspectief: de actantiële rollen zijn afwezig. De heldinnen b.v. 'leven' er, zonder meer, in volkomen overeenstemming met zichzelf en de omgeving, -- als 'vrije en zelfstandige wezens; zonder 'machten'.

RE128

Een toepassing.

Hoe ongewoon Hemmerechts' voorstelling u ook mag overkomen, toch zit in het schema "actanten/ machten (oppervlakte/ diepte) - ook buiten de Structuralistische zienswijze - een echt inzicht, dat u, studentin/ student, gebeurlijk kan inspireren.

Men denke b.v. aan *Ch.R. Maturin* (1782/1824; Iers schrijver van 'romans noirs'; zo *Melmoth of de omzwervende mens* (1820)). Het boek werd in het Frans vertaald: *Melmoth ou l' homme errant* (Trad. Intégrale), Paris, 1988.

Men denkt, bij het inzien, aan Ch. Baudelaire (RH 73) of André Breton (1896/ 1966: Surrealist). Melmoth drukt iets uit dat oeroud is, reeds in de Archaïsche (= oeroude) culturen bekend, nl. het 'demonisch' (in Kerkelijke taal: 'Luciferiaans') element of, in Hemmerechts' taal, 'macht'. In iedere man, in iedere vrouw.

Wees niet zo verwonderd: iemand als *M. Scheler* (RH 97,121), in zijn *Die Stellung des Menschen im Kosmos*, Darmstadt, 1930 (geschreven toen Scheler niet meer Katholiek was), 83, heeft het zeer nadrukkelijk over "de demonische, d.i. t.o.v. alle geestelijke ideeën (eerder Platonisch te verstaan (RH 53)) en waarden blinde drang" in de hele kosmos, in specie in de mens.

Appl. model

R. Ambelain, Le vampirisme (*De la légende au réel*), Paris, 1977, 205, verhaalt ons iets dat 'actanten' en 'machten' goed doet inzien of aanvoelen.

1. Verleden eeuw leefde een vrouw, tussen de vijfendertig en de veertig jaar, Eugénie... te Edney, nabij Bordeaux. (// Therèse Neumann) Zij ging door voor een 'zienster' (mantisch begaafde) en was, bovendien, occult sterk begaafd en kon, b.v., naar willekeur, wezens uit de andere wereld doen 'verschijnen' ('theürgie').

Een medische eigenaardigheid: haar buik stond regelmatig gezwollen; zij had benen als van een 'hydropique' (waterzuchtige); zij leefde - zo schijnt het - twaalf jaar lang van louter water, - een fenomeen dat men nog hoort vertellen.

Zij was, natuurlijk, zelfs in het Verlichte Frankrijk, her en der bekend. Vele groten der aarde, onder wie Adolphe Thiers (1897/1877; historicus en staatsman), -- vele artsen, natuurlijk, onder wie een Dr. Fortin, die Ambelain tot bron dient, kwamen haar 'bezichtigen'.

2.a. Zoals zeer vaak in de 'alltagsgeschichte' (RH 125), duidden heel wat mensen, zeer naïef, "ses dons" (haar gaven) om tot tekens van godgegeven 'heiligheid'. Gevolg: uit heel het departement bracht men kinderen tot haar "om ze te zegenen".

RE129

2.b. (a) ***Het feit.*** -
De zeer opvallende wijze waarop (*opm.:* omstandigheid: hoe?) zij als genezeres optrad, stemde ten zeerste tot achterdocht: zij viel, letterlijk, op die kinderen, greep ze vast, kuste ze met hartstocht ("avec fureur") op de lippen, de keel, het kopje.

2.b (b) ***De duiding.***
Sommige omstaanden zegden, onvermijdelijk: "Het is alsof zij, een 'vampire' gelijk, zich aan kinderbloed verzadigt".

De verificatie.
(i)a. In de winterperiode - als de wegen van verleden eeuw moeilijk waren - kreeg Eugenie weinig kinderen als 'cliënteel'. Merkwaardigerwijze: gelijktijdig met die kinderafwezigheid (voorteken), werd 'de heilige' ziek.

(i)b. Maar, in de zomer kwamen de moeders met kinderen weer volop opdagen. Merkwaardigerwijze: gelijktijdig daarmee (voorteken) kwam zij duidelijk weer tot leven" (aldus, letterlijk, Ambelain).

(ii) Dr Fortin, die blijkbaar een schrander arts was, kwam op zekere dag op de gedachte ze te 'magnetiseren' (*opm.:* een dosis 'levenskracht' toedienen), maar zonder ze te verwittigen. Resultaat van dit bewust uitgevoerde experiment: tot grote verbazing van de omgeving volgde hierop (voorteken) een baarmoederbloeding (vervolg).

Later, na heel wat emoties, stond Eugenie op, kreeg gewone honger gelijk iedereen en genas op korte tijd.

a. Wij hebben het verhaal opzettelijk ingedeeld, omdat meteen een andere verhaalstructuur bloot komt.

b. Wij hebben het basiskoppel van alle verhalen “voorteken/ vervolg” op het einde, in het toetsingsgedeelte (verificatie), in de tekst zelf, gedeeltelijk, doen uitschijnen.

c. Nu wijzen wij erop: de actante, aan de oppervlakte, was blijkbaar Eugénie, de ‘heilige’; de ‘macht’, in de diepte van haar ‘acteren’ (een betere naam is er niet), was...wat? Mensen als Ambelain, o.g.v. overduidelijk materiaal, geloven in ‘vampirisme’, het feit dat sommige mensen - langs ‘occulte’ (wat niets anders betekent dan “moeilijk of zelfs niet wetenschappelijk te controleren”) wegen - zoiets als de ‘bloedziel’ (de uitdrukking komt in alle Archaïsche culturen voor) ‘uitzuigen’, zo dat b.v. de kinderen wel ‘gezegend’ werden, maar ‘iets’ (RH 46: iets (suggestief model), 94 (Tilton versus Monroe), 104 (irrationeel kopen)), i.p.v. het te krijgen, kwijtraakten.-- Wat, volgens leerkrachten, b.v. ook in scholen lijkt voor te komen.

RE130

Opm.

-- J. Habermas, Theorie des kommunikativen Handelns, Frankf.a.M., 1981;

-- H. Kunneman, Habermas’ theorie van het communicatieve handelen (*Een samenvatting*), Meppel, 1983, geeft ons een verdere theorie omtrent de ‘actanten’.

Volgens J. Habermas (1929/ ...), tweede generatie der Frankfurter Schule (noch Positivistisch noch Hermeneutisch), kunnen alle intersubjectieve (tussen ‘subjecten’ of enkelingen zich afspelende) en sociale handelingen in twee types ingedeeld worden.

1. *De ‘strategische’ handelingen.*

De ‘actoren/ actrices’ bevoorrechten hun/ haar individuele behoeften en belangen (zo b.v.: het najagen van winst, maximalisering van de nuttigheidswaarde om doeleinden te bereiken; m.a.w.: met geld of machtspositie druk uitoefenen of compromissen sluiten; vgl. RH 98 (‘ramende waardering’).

2. *De ‘communicatieve’ handelingen.*

De actanten willen het handelen ineenvoegen d.m.v. verstandhouding. Daartoe ‘definiëren’ (RH 79) zij de handelingssituatie (= omstandigheden) - “Dit behoort gedaan te worden” - gezamenlijk en ontstaan, onderling, wederzijdse aanwijzingen - “Ik ga dit ondernemen; gij neemt dat op uw verantwoordelijkheid”. I.p.v. machtsverhoudingen komt hier betwistbaarheid:

de ‘regulatieve taalhandelingen’ (vgl. RH 47: taaldaad), d.i. de zo-even vernoemde definities en aanwijzingen, kunnen steeds betwist worden, -- door een vraagtype als: “Welke goede redenen hebt gij om zo te spreken? - Men denkt, hierbij, onwillekeurig aan Alltagsgeschichte (RH 125), in onze woningen, keukens, tuinen, waar men zo kan horen ‘communicatief handelen”.

De feitenvolgorde: (130/137).

R. Barthes, L’av. sém., 152s., zegt dat t.t.v. de Vroegscholastiek (Karolingische Renaissance) een tijdgenoot van Alcuinus (730/804) de feitenvolgorde tweeledig zag:

a. ‘ordo naturalis’, d.i. men verhaalt de handelingsonderdelen in de volgorde van de feiten zelf (vanaf het begin);

b. ‘ordo artificialis’, d.i. men begint ergens later (middenin b.v.).

Opm.-- De ‘Nouveau Roman’,

(1) In de traditionele roman is ‘de draad’ duidelijk: plaats en tijd, actanten, het handelingsverloop (voorteken/ vervolg; voorknoop/ verwikkelingen/ ontknoping) worden in geordende en, vooral, doorzichtige volgorde weergegeven.

(2) In de ‘Nieuwe Roman’ - sinds 1950+ (Frankrijk, Duitsland, Nederland, Vlaanderen en elders) - is er a.h.w. ‘geen draad’.

RE131

(i) Een Alain Robbe-Grillet, een Michel Butor, een Nathalie Sarraute, een Claude Simon, -- elk van de protagonisten van de Nieuwe Roman gaat zeer individueel te werk.

(ii) Hoofdindruk: de doolhof labyrint. Het actuele levens- en wereldaanvoelen, immers, gaat gebukt onder de massale indruk dat én de eigen persoonlijkheid (‘ziel’) én de wereld rondom ons als totaliteit in de exhaustieve zin totaal ondoorzichtig zijn. De ervaringen, waarnemingen, die wij hebben én van onszelf en van onze omgeving, zijn slechts inductieve steekproeven meer niet.

Met een *U. Eco* (1932/2016; *De naam van de roos*), de semiotieker, kan men hoogstens uit vage ‘tekens’ en verwarrende ‘sporen’ iets opmaken.

(iii) De verhaalvolgorde geeft dit labyrintisch levens- en wereldgevoel weer: de lezing van nieuwe romans is ‘moeilijk’ - niet dat zij ‘geleerd’ zijn, maar er is a.h.w. geen ‘draad’.

Het is zoals op de dagelijkse tv- scherm: Brigitte Bardot, XX-ste eeuw, komt voor Karel de Grote (vroege Middeneeuwen), waarop dan een filmpje van Walt Disney volgt, waarop dan het nieuws volgt, waarop dan publiciteit volgt ….!

In die zin is de Nieuwe Roman 'realistisch': hij geeft de verhaalstof in een analoge volgorde zoals het dagelijkse leven - weerom Alltagsgeschichte (RH 125) - deze beleeft: nu werk ik, nu telefoneert men, nu eet ik, onderwijl luister ik radio.

(iv) De receptie (RH 38) die de stellers van de Nieuwe Roman veronderstellen, bij de lezer(es), is dat deze zich vereenzelvigt met de auteurs, voor zover deze … een ontcijferingspoging van de doolhof, die het leven en de wereld zijn, ondernemen, -- dat ook de lezer(es) mede - ontcijfert.

Opm.-- De crisis van het 'subject'.

(i) De Moderns mens geloofde in een autonoom subject, dat, te midden van een chaotische wereld, orde sticht. De typisch 'Moderne' roman stelde dan ook "het subject", het handelende ik, centraal.

(ii) Mensen als de Structuralisten (denk aan Michel Foucault (1926/1984: "Het subject is maar schuim te midden van de structuren") of een *Derek Parfit, Reasons and Person*, Oxford, 1986, beweren dat dat Moderne 'ordestichtende subject; meester over de handelingen van het leven, in de grond ofwel niet bestaat ofwel zeer ondergeschikt is aan 'structuren' (natuurkundige, psychologische, culturele).

Wat enigszins richting Nouveau Roman is.

RE132

Opm. - Wat men heet "Het Moderne subject" komt nog meer tot zijn recht, wanneer men het Middeneeuwse auteurschap bekijkt. *Claire Jaquier, Deux visions du Moyen âge*, in: *Journal de Genève* 11.07.1987, analyseert kort twee boeken:

-- *R. Dragonetti, Le mirage des sources* (*L'art du faux dans le roman mediéval*), Paris, 1987;

-- *P. Zumthor, La lettre et la voix* (*De la 'litterature' médiévale*), Paris, 1987 -, waaruit blijkt dat de Middeneeuwse schrijver de naamloosheid verkoos, in de meeste gevallen. Niet alleen wilde hij niet als steller gekend zijn; hij deed van alles om te maken dat men er nooit achter kwam dat hij het stuk geschreven had.

Zelfs de klerken, die teksten overschreven, sprongen met auteurschap zeer vrij om: zij vonden desnoods de tekst, die zij moesten kopiëren, uit! Wat 'contradictio in terminis' (innerlijke tegenspraak) is, natuurlijk. Letterdieverij ('plagiaat', d.i. de tekst van een andere (voor de eigene doen doorgaan) gaf er, in de Arabische term voor 'poëzie', aanleiding toe om 'plagiaat' te denken 'poëzie' was letterdieverij. -

Maar zegt Cl. Jaquier: "Rien n' était, en ce temps, plus créateur que le copie" (vrij vertaald: Niets was, toentertijd, zo creatief als het afschrijven).

Hoe verstaan wij, van 800 tot 1450, van het 'Moderne subject', dat 'auteur; ja, absolute auteur, van zijn individueel werk wil zijn. Dat er vooral voor wil gekend zijn!

Nadere analyse van het koppel "voorteken/ vervolg", (132/133)

Een tekst, die verhaalt, sticht een volgorde. De kleinste eenheid daarin is het tegenstellingspaar 'voorteken/ vervolg'. Men lette op de zinnen: vooral de bijwoordelijke bijzinnen geven ons de ware natuur van 'voorteken/ vervolg'. "Omdat/ doordat zij dat gezien had, kon zij niet slapen" (voorteken: iets gezien hebben; vervolg niet kunnen slapen (oorzakelijk of motiverend verband);

"Zij had dat gezien zodat zij niet kon slapen" (gevolgaanduidende zin) komt naar gedachte op hetzelfde neer. -- "Toen hij daar aankwam, was zij juist bezig met de aardappelen te koken" (tijdsaanduidend verband tussen de eerste zin en de tweede); -- "Ik wil dat gij onmiddellijk komt" (de eerste zin heeft zijn inhoud in de tweede).

Besluit: 'Voorteken/ vervolg' duidt enkel de pure volgorde der zinnen aan (waar-onder oorzakelijk verband). -- Aristoteles en, met hem, de Middeneeuwse Scholastiek definieerden 'tijd' als de volgorde 'eerder/ later'.

RE133

Welnu, geen beter definitie van het koppel 'voorteken/ vervolg', dat ieder verband tussen voorgaande zin en de volgende uitdrukt. Nemen wij een voorbeeldje uit Vl. Propp.

1. "Een vorst geeft aan een held een arend. Die arend voert de held naar een ander vorstendom weg". Het voorteken: "Een vorst geeft … een arend"; het vervolg: "Die arend voert …. weg".

2. In een analoog sprookje ontdekt Propp "Een oude man geeft aan

Soesjenko een paard. Dit paard voert Soesjenko naar een ander vorstendom weg". -- Nog in een ander analoog geval: "Een prinses geeft aan Ivan een ring. Aan die ring ontspringen jongelui, die Ivan naar een ander vorstendom wegvoeren".

De analogie. -- Is 'analoog' al wat deels identisch deels niet-identisch is. Propp's 'Formalistische analyse' steunt daarop.

(i) Niet-identisch zijn de actanten (vorst, oude man, prinses, -- arend, paard, ring (ook dat zijn 'actanten' in de bredere zin), -- held, Soesjenko, Ivan).

(ii) Identisch zijn de handelingen (gebeurtenissen), die Propp 'functies' noemt.

Het wezenlijke en het bijkomstige.

(i) Bijkomstig is 'door wie' de handeling verricht wordt (mens, dier, plant, -- voorwerp, -- buitennatuurlijk wezen), -- 'hoe' (met welke middelen) de agentia (= actanten) te werk gaan (overreding, bedrog, geweld, magie), -- 'met welke bedoeling' (beschadiging, dienstbetoon, tijdverdrijf).

(ii) Wezenlijk is 'wat gedaan wordt' (de functie, de handeling). Cfr. *Cl. Bremond, Le message narratif*, 6.

Besluit.

In de Proppiaanse Formalistische analyse is het verband 'voorteken/ vervolg' wezenlijk een verband van 'functies' (handelingen), die de ene op de andere volgen. Daarbij hebben wij, persoonlijk, de indruk dat de term 'wat gedaan wordt' beter vervangen wordt door 'of er … gedaan wordt'. Het pure feit, zonder veel essentie!

Appl. Model.

Neem een sprookje waarin: "De prinses kwam in de ogen van de boze heks. Zij werd, ogenblikkelijk, in een edelsteen veranderd". Of: "De prinses kwam in het blikveld van de prins. Terstond verzwond zij in het niets". Wanneer wij niet naar de zinnen maar naar de inhouden der zinnen kijken, dan is, duidelijk, het verband 'voorteken/ vervolg' er een van "Er gebeurt iets"/ "Er gebeurt iets"/ "Er gebeurt iets".

RE134

Nadere analyse van "voorknoop/ knopen (wendingen, omslagen)/ ontknoping". (134/ 137).

Wanneer het verhaal niet een 'geradbraakt verhaal' is, zoals in non-sensikale of Nieuwe-Romanstijl, dan is er, minstens gedeeltelijk, de volgorde

“voorknoop/ knoop of knopen/ ontknoping” in onderscheidbaar.

Faseologie.

‘Fasis’, in het Antieke Grieks, was het voorbijschuiven, t.o.v. van de maan, in haar ‘fasen’ (opgang, verschijning).

A. Ieder ‘proces’ (Grieks: ‘kinesis’, Latijn: ‘motus’) vertoont, normaal, drie fasen:

i. de beginfase (ter sprake in de protologie),

ii. de keerpunt- of keerpuntenfase (object van kairologie),

iii. de eindfase (object van eschatologie).

B. Dramaturgisch (RH 13) en, dus, ook verhaalkundig, luiden die fasen als volgt.

a. *De voorknoop* (‘ekthesis’, expositio, inleiding).

De beginomstandigheden (tijd/ plaats, personages (actanten)) - minstens gedeeltelijk - worden verhaald. Ansotte zegt: dit geeft de voorknoop de lokale of, beter, eigen, zelfs singuliere kleur.”

b. *De knoop/ de knopen.*

‘Desis’ (binding) of ‘plokè’ (verwikkeling, intrige) is de fase, waarin de handeling zich opsplitst in meer dan één vertakking. Broeckaert: ‘une Complication d’incidents’ (een verwikkeling bestaande uit onvoorziene voorvallen).

Aristoteles definieert ‘knoop’ als dat gedeelte van het verhaal dat vanaf het begin tot aan de omslag (ommekeer) ten goede of ten kwade reikt. RH 100 en 124 gaven een voorbeeldje van ‘omslag’.!

c. ***De ontknoping*** (‘lusis’, ontbinding).

Ansotte verstaat hieronder de afloop of het resultaat van de handeling. Aristotelisch: het verhaal vanaf de ‘peripeteia’ (peripetie) of ‘metabasis ‘(omslag) tot het einde. -- RH 100 gaf ons, echter, wel het uitblijven van zo’n ontknoping Het heet dan “finis ex abrupto” (plotse afbraak van het verhaal). -- Het kan, overigens, ook zo beginnen: men wordt in de knoop geworpen en moet dan maar, uit het vervolg van het verhaal, opmaken wat de voorknoop was.

Appl. model

Wij nemen een ballade. Zij is van de hand van Joseph von Eichendorff (1788/1857), uit de Jüngere romantische Schule van de Heidelberger. Deze zeer evenwichtige Romanticus was, ooit, met Ludwig Uhland (1787/1862), uitzonderlijk populair bij het Duitse publiek.

RE135

De ballade en het balladeske definiëren is niet gemakkelijk. Misschien is Börries von Münchhausen, die zelf heel wat balladen gedicht heeft, er het dichtstbij:

(i) centraal een handeling;
(ii) deze heeft een voorgrond, zicht- en tastbaar, maar tegelijk werkt een mysterieuze achtergrond door. Deze geeft aan de ballade nu eens iets idyllisch, (RH 117) dan weer iets tragisch; maar dan zo dat het tragische overweegt. Daardoor steekt de ballade schril af tegen de 'alledagsgeschiedenis' (RH 125).

Opm.-- *K.G. Young, Talewords and Storyrealm* (*The Phenomenology of Narrative*), Dordrecht, 1986, zegt dat verhalen twee ontologische zijnswijzen (werkelijkheidstypes) vertonen:

a. 'storyrealm', de feiten, hier en nu -- oppervlaktefenomenen;
b. 'taleword', een type van gebeurtenissen in een 'andere wereld'. 'Verhalen' zou dan het heen-en-weer zijn tussen beide gebieden. – Wat daar ook van zij: de ballade vertoont
(i) actanten en machten (RH 128v.);
(ii) deze wereld en de andere wereld.

Opm.-- De titel 'Lorelei' is opsplitsbaar in **a.** die (ook: der) Lei, rots, en **b.** die Lure, elf, nimf (vrouwelijke natuurgeest). Dergelijke vrouwelijke wezens, vooral in geïncarneerde vorm, gaan door als "voltreksters van een godheidsoordeel" (Homerisch: een 'atè'): mooi en zeer aantrekkelijk als zij zijn, is ieder contact ermee, dat niet geoorloofd is, 'dodelijk'. Aldus een oud 'geloof'.

Zodat deze ballade tegelijk een lotsanalytische ballade is. 'Lotsanalyse' kennen wij uit de mythologieën, maar een *Leopold Szondi* (1893/1986; *Schicksalsanalyse* (1944)), die op die gedachte kwam n.a.v. een lectuur van F. Dostoiefski (1821/1881; romancier; Christelijk Realist), heeft ze in psychoanalytische zin hersticht. -

Dus nu: ***Die Lorelei.***
a.-- *Voorkoop*. --"Es ist schon spat. Es ist schon kalt. Het is al laat. Het is al koud.

b.-- *Knoop*.
Was reitest du einsam durch den Wald? Waarom rijdt gij eenzaam door

het woud?

Der Wald ist lang. Du bist allein. Het woud is lang (om doorlopen). Gij zijt alleen.

Du, schene Braut, ich führt dich heim!" Gij, mooie bruid, - ik leid u huiswaarts.

"Grosz ist der Männer Trug und List. Groot is het bedrog en de list der mannen.

RE136

Vor Schmerz mein Herz gebrochen ist. Door smart is mijn hart gebroken.

Wohl irrt das Waldhorn her und hin. Wel dwaalt de woudhoorn heen en weer.

O flieh: du weiszt nicht wer ich bin". Vlucht toch: gij weet niet wie ik ben.

So reich geschmückt ist Rosz und Weib. Zo rijk uitgedost is paard en vrouw.

So wunderschön der junge Leib. Zo wondermooi het jonge lichaam.

c.-- *Omslag.*

Jetzt kenn' ich dich: Gott steh' mir bei! Nu ken ik u: God sta mij bij!

Du bist die hexe Lorelei!" gij zijt de heks Lorelei!

Du kennst mich wohl: von hohem Stein. Gij kent mij wel: van de hoge rots

Schaut still mein Schlosz, tief, in den Rhein. Kijkt stil mijn slot, diep, in de Rijn.

d.-- *Ontknoping*

Es ist schon spät. Es ist schon kalt. Het is al laat. Het is al koud.

Kommst nimmermehr aus diesem Wald. Gij geraakt nooit meer uit dit woud".

Tot daar deze aartsmooie ballade.

Dat het thema 'Lorelei' een 'motief' een over meerdere werker gespreid thema; RH 66) is, blijkt o.m. uit *M. Genevoix, Lorelei*, Paris, 1978. Dit werk is een roman, waarin jonge Fransen met Duitsers kennismaken (RH 125: ontmoeting).

Ziehier hoe Genevoix een Lorelei, niet in Romantisch - verre, maar in zakelijk - nabije vorm, voorschotelt. -- O.c.,57.

"Het was in Zabern (*opm.:* het huidige verfranste Saverne (Bas-Rhin). -- Zij kwamen in een restaurant terecht (...). Bij het binnenkomen kwamen zij oog in oog met een vrouw, -- groot van gestalte, ietsje majestueus, -- toch een

tikkeltje bleek en met een iet of wat afwezige blik. -- Haar getekende maar uiterst mooie ogen vielen hem onmiddellijk op en de wijze waarop zij gekleed was, drong diep tot hem door (...).

Zij bracht de spijskaart, noteerde de bestelling, -- zonder ook maar in iets, iets van haar innerlijk leven prijs te geven. “Wat een curieuze figuur”, zei Brigitte, zodra zij de rug gekeerd had. “Maar het is een ‘nixe’, een verschijning. Zopas uit de andere wereld opgedaagd. Voor ons. Of liever: voor u, Julien! Zij leek u met de ogen “aan te duiden”. Hebt gij ze opgemerkt, die ogen? Twee afgronden. Met kleuren als van een waterstroom. Betoverend. -- Men zou zeggen: een Lorelei uit vroeger dagen, -- met haar sieraden van goud, haar gouden kam. Ik heb letterlijk haar haarlokken over haar schouders zien heenvloeien. -- Wees aartsvoorzichtig, mijn jongen: in uw plaats zou ik schrik beginnen krijgen”. Iedereen heeft, toen, voor de zoveelste keer hartelijk gelachen”.

RE137

De bewijskracht van het verhaal. (137/140)

Halen wij, voordat wij dit thema aansnijden, een applicatief model aan.

H. Uyttersprot, Beschouwingen over Franz Kafka, 2. *Stijl als wisselstroom of de lijn naar het oneindige*, in: *De Vlaamse Gids*, jrg 37 (1953): 9 (Sept.), 534/548, staat stil bij het feit dat de verhalen (novellen, romans) van Franz Kafka (1883/ 1924) twee stijlen (vormgevingen; RH 12) vertonen:

“Zonder moeite herkent men in *Het proces*, in Het slot, een vrij regelmatige wisseling:

(i) Kafka discussieert scherp en streng;

(ii) hij verhaalt ook vlot en licht.

Hij is dialecticus (*opm.:* redeneerder) én verteller. In de grote romans is hij beide tegelijk en wel in zulke verhouding dat verhalende, resp. beschrijvende delen en dialectische elkaar ongeveer in evenwicht houden”. (A.c.,534).

De betogende stijl ziet men aan “de ophoping van de discussietermen” (a.c.,546), zoals “deuten, Meinung, erklären, einerseits/ auf der andere Seite”. “In de discussie zelf: deze eindeloze reeks ‘feiten’, ‘hypothesen’, ‘distinguo’ s. (*opm.:* uit de Scholastische taal: ‘Ik onderscheid’), -- waarvan uitdrukkelijk gezegd wordt dat zij onbeperkt kan voortgezet worden (...)”. (A.c.,546v.).

Terloops: dit doet aan RH 85 (“eindeloos grondslagenonderzoek”), 98 (“intellectualistisch criticisme”) denken.

Het is duidelijk dat Kafka 'verhalen' schrijft, maar met de wezensaard van een verhandeling, met haar stellingen en haar betogen. Ook: dat zijn verhalen, op zich, zoals wij zagen RH 82 ('a.technos'), ergens iets bewijzen willen.

Appl. model

Lou Andréas Salomé ou l'intelligence au féminin, in: *Pénéla* (Paris), 1968: 16 (sept.), 39/49, geeft ons volgende inleiding

"Is het niet verkieslijker in de handen van een moordenaar te vallen dan in de dromen van een loops wijfje terecht te komen? ... De vrouw is, heden, nog niet tot vriendschap in staat. Vrouwen zijn nog steeds katten en vogels of - om het juist te zeggen - koeien". Zo spreekt *Fr. Nietzsche* (RH 109) door de mond van Zarathustra (*opm.:* ingebeeld woordvoerder van het boek), wanneer hij, in zijn *Also sprach Zarathustra*, in 1883, ertoe besloot de 'Uebermensch' (*opm.:* de hoger geëvolueerde) te verheerlijken, -- om, meteen, over te gaan tot een reusachtige afrekening met de gehele (*opm.:* bestaande) mensheid.

RE138

Aan tekstverklaring van dit meesterwerk van *Nietzsche* moet niet meer dringend gedaan worden. Daarentegen is de ontstaansgeschiedenis van *Also sprach Zarathustra* heel wat minder gekend. Met name: welk drama - intiem doorleefd en daarop veralgemeend - stortte Nietzsche hals over kop in zijn ondraaglijke eenzaamheid, die, enkele jaren later, zou uitlopen op de leegte van zijn waanzin? Waar juist moet men de oorsprong van deze grandioze toekomstvisie (*opm.:* die zijn *Also sprach Zarathustra* is) (...) zoeken? (...).

Een kleine man, -- door zijn maatschappelijke omgeving miskend, -- door zijn vrienden in de steek gelaten, -- door ziekte ondermijnd, -- maar gedreven door de wil om als 'profeet' (*opm.:* vandaar allicht het pseudoniem 'Zarathustra') op te treden, tracht aan zichzelf te ontsnappen. Als zwakkeling droomt hij van grootheid, -- als (*opm.:* door 'vrienden') verradene lastert, bij al wat vriendschap is, -- als door een vrouw afgewezene brandmerkt hij al wat vrouw is. (...).

De heldin van dit drama met drie personages (*opm.:* Lou von Salomé, in +/- 1882, betekende - erotisch gesproken - zeer veel voor Nietzsche, maar zij wou hem enkel, voor zover zij, ook met een tweede man 'bevriend' was) -- drama, dat Nietzsche in een weliswaar vruchtbare - wanhoop stortte, -- wanhoop, die hem (*opm.:* het in de aanvang van dit citaat eventjes aangehaalde) scheldproza van zijn *Also sprach Zarathustra* zou ontlokker

heette Lou von Selomé, toen nog geen twintig jaar oud.

Lou was groot van gestalte, doortastend van aard en onverbiddelijk, -- als men wil: een vrouwelijk exemplaar van Nietzsche's Uebermensch. Lou was van het type dat recht op zijn doel afgaat, zonder woordverspilling, koel wetend wat het wil, -- een type dat geen andere wet erkent dan de eigen 'wet'.

"In alle eeuwigheid ben ik trouw aan 'herinneringen'. Maar aan mannen zal ik nooit trouw zijn". Zo noteerde Lou het in haar dagboek, kort na haar kennismaking met Nietzsche.

Verwonderlijk is zo'n zinnetje, -- uit de pen van een jong meisje, een eeuw geleden. -- Het niet te betwijfelen cynisme (*opm.:* schaamtevrijheid) in dat zinnetje verraadt een merkwaardig inzicht in eigen wezensaard. Trouw, -- dat zou Lou, inderdaad, nooit zijn. Of liever: 'trouw' kende zij niet, behalve wanneer het ging over haar - overigens sterk door haar geïdealiseerde - kinderjaren: doorheen alle fasen van het leven van haar gemoed trachtte zij, telkens opnieuw, de sfeer van haar prille jeugd te doen herleven.

Tot daar de tekst van het vrouwenblad Pénéla.

RE139

Merk op de opvallende gelijkheid van toon tussen wat Margaret Mead meent op Samoa te mogen vaststellen (RH 62: "geen diepgaande bindingen aan juist één persoon", -- wat Mead eerder beaamt), -- wat Nietzsche/ Hitler beweren omtrent de niet-huwelijkse liefde (RH 71) en wat Lou von Salomé noteert, als iets evidents.
Vergelijk met de varianten van 'waardering', die Bettermann RH 98, opgevallen zijn.

Biografische nota.
Na deze 'suspensio' (RH 36) wordt het tijd dat wij iets zeggen over Lou von salomé, nu, sedert enkele jaren, ook in Frankrijk overgrote belangstelling geniet. Nog in Mei 1988 weidde Jean d'Ormesson, voor de tv, uitvoerig uit over 'la vie agitée' van Lou von Salomé.

Lou von Salomé (S; Petersburg (= Leningrad) 12.02.1861, Göttingen 05.02.1937) is de dochter van een Russisch generaal.

Haar naam 'Andreas-Salomé' ontleent zij haar huwelijk met Carl Andreas (Djakarta (Indonesië) 1846/ Göttingen 1930), die, ofschoon van Hollandse

afkomst, volslagen Duitser werd (en oriëntalist).

Behalve de 'ontmoeting' met Nietzsche, +/- 1882, had zij een jarenlange 'verhouding' met Rainer Maria Rilke (1975/1926; lyricus), die Lou ontmoette, te München, in 1897 (Lou publiceerde daaromtrent *Rainer Maria Rilke* (1928).

Ook Sigmund Freud (1856/1939; stichter der Psychoanalyse) ontmoette Lou, die én zijn (zeer goede) leerlinge én zijn vriendin werd (wat zij o.m. in haar *In der Schule bei Freud*, München, 1965 (posthuum) weergeeft, alsook in Open brief aan Freud (1983 in het Frans verschenen)).

Bibl. st.:

-- *Ernst Pfeiffer, Hrsg., Lou Andreas-Salome, Lebensrückblick*, Frankf.a.M. 1951-1 (Frans: *Ma vie* (*Esquisse de quelques souvenirs*), Paris, 1978 - 3).

-- *R. Binion, Frau Lou* (*Nietzsche's Wayward Disciple*), Princeton (Jew Jersey), 1968;

-- *E. Pfeiffer, Hrsg., Lou Andreas-Salomé, Eintragungen* (*Letzte Jahre*), Fr.a.M., 1982 (Frans: *Carnets intimes des dernières années*, Paris, 1983).

RE140

Let op: Lou was door en door 'intellectuele'. Bewijs: in 1880 stuurt haar moeder haar naar Zürich (Zw.). Zij volgt er cursussen van theologie en godsdienstwetenschap, van filosofie en kunstgeschiedenis. Dermate zelfs dat zij, overspannen, naar Rome - Italië was, toentertijd, de toevlucht voor 'overspannenen' - moet gaan: daar komt zij terecht bij de Duitse Feministe Malvida von Meysenburg, in wier salon jarenlang de Europese intelligentsia bijeenkwam, -- zo o.m. Friedrich W. Fröbel (1782/1852; opvoedkundig hervormer), Giuseppe Garibaldi (1807/1882; politicus), Alexender Herzen (1812/1870; Russisch revolutionair), Richard Wagner (1814/1883; componist).

Daar ontmoet Lou een Paul Rée, die net als zij in filosofie geïnteresseerd was. Rée viel onmiddellijk verliefd op Lou. Maar, mettertijd, zou een voorspellende droom van Lou bewaarheid worden: zij had gedroomd, gedurende een nacht, dat zij in een groot appartement - met een bibliotheekkamer en drie afgezonderde kamers - samen het intieme leven deelde met twee mannen tegelijk. Rée was onthutst maar stemt ergens in. Hij ontbiedt zelfs een vriend van hem, in ziekteverlof in Italië, - een zekere Friedrich Nietzsche. Deze eerder armoedig levende, zieke man - hij was bijna blind, leed aan verschrikkelijke schele hoofdpijnen, had maagkrampen en was chronisch slapeloos - ging, onmiddellijk en uiterst geestdriftig, in op Rée's

verzoek. Nietzsche wou, in de grond, Lou tot vrouw, maar Lou én met Rée én met Nietzsche enkel 'vriendschap' en intellectuele gesprekken.

De genesis van 'also sprach zarathustra'.

RH 17 (35, 36, 61) leerde ons de genetische benadering. Hier hebben wij één applicatief modelletje. -- Nietzsche, mensenkenner, schat haar in, die Lou: zij is tegelijk zeer kinderlijk gebleven en ongelooflijk zelfzeker; zij weet verdomd goed wat zij wil zonder aan de omgeving de toelating te vragen of zich om het oordeel ervan te bekommeren (zo schrijft Nietzsche aan zijn vrienden).

Wat Pénéla's stelling verifieert.

Er is veelmeer: met Lou lopen er gesprekken over een gemeenschappelijke bezorgdheid: de leegte van een wereld, waarin god dood is. -- In Februari 1883 - in enkele dagen tijd - komt Nietzsche in ingevingstoestand: wild-geestdriftig schrijft hij zijn *Also sprach Zarathustra*. Wat eveneens verifieert wat Penela beweert.

RE140.1

Het verhaalkundig beginsel van voldoende reden (grond).

a. Herodotos (RH 12) ordent de losse materialen, dankzij 'historia' (inquisitio) verzameld, in een 'logos', een gesloten en gestileerd verhaal.

Maar, in het Griekse 'logos' steekt meer dan ordentelijk verhaal. Al verhalend wil Herodotos begrijpelijk maken ('verklaren'). Om iets begrijpelijk te maken, al vertellend, moeten de 'voldoende redenen' (= vooropstellingen, -- Platonisch: de hypothesen (RH 55,85)) - in de vorm van 'voortekens' - in het gesloten en gestileerde verhaal ingewerkt worden.

b. Thoekudides van Athene (-465/-401; de grote geschiedschrijver), volgens *Meyerson, Le temps, la mémoire, l' histoire*, in: Journal de psychologie, 1956, 340, past dit letterlijk toe: voor Thoekudides (= Thucydides) b.v. komt het vertellen van een veldslag neer op het verifiëren van een stelling inzake die veldslag, -- stelling, waarbij de voortekens (in feite: de logische axiomata) geformuleerd worden, -- verificatie, waarbij de vervolgen de voortekens 'gelijk geven'. De tijd, bij hem, is én chronologisch (tijdsleerstellig) én louter logisch.

Besluit:

Ook het zinnige verhaal is in "indien/ dan" zinnen verwoordbaar. M.a.w.: indien al de voortekens (= noodzakelijke en voldoende voorwaarden), dan de vervolgen (= noodzakelijk of mogelijk verloop der feiten).

In gemeenverstandelijke taal: "(Gezien al wat we daarvan weten) het moest er eens van komen of, althans, het kon er wel eens van komen". Let op de

ontologische modaliteiten 'noodzakelijk' en 'mogelijk'. Hegeliaanse en Marxistische dialectiek.

Wie Hegel en Marx als historische dialectiekers enkel duiden vanuit de triade 'thesis / antithesis/ synthesis', verstaan daarvan enkel één - weliswaar frequente - gemeenplaats.-- Die gemeenplaats behoort men te situeren in de hegeliaanse Deductie: Indien men het (levende) geheel (totaliteit), met zijn stellingen, tegenstellingen en samenstellingen, vooropstelt (verhaalkundig voorteken), dan begrijpt men logisch - streng een - op het eerste gezicht louter 'toevallig' (weerom een ontologische modaliteit) - feit (= verhaalkundig vervolg).

Opm.-- Zo dient men te duiden: "Was vernünftig ist, das ist 'wirklich' (*opm.:* aan de vooropstellingen beantwoordend); und das, was wirklich ist, das ist vernünftig" (Hegel, Grundlinien des Rechts, Vorrede).

9. De verslagkunde. (141/152).

Een verhandeling kan ook het verslag nodig hebben. Daarom een kort woordje over wezen en structuur van het 'rapport'. Wij kennen allen de termen 'verslaggever/ verslaggeefster' of 'schoolrapport'. Maar staan gewoonlijk nooit stil bij wat dat is 'rapporteren'.

1.-- *Het object.*

Objectaal gezien zijn er twee grote types van verslag.

a. *Het zaakverslag.*

Er is geen tekst, maar uw opdrachtgever/ opdrachtgeefster vraagt u een tekst op te stellen omtrent een synchronisch gegeven (b.v. de toestand op school) of een diachronisch gegeven (b.v. de afbrokkeling van een wijkschooltje). In het eerste geval zal het rapport een beschrijving zijn (zie RH 106/121), in het tweede een verhaal (zie RH 122/140).

b. *Het tekstverslag*.

Er is een tekstueel gegeven. Gesproken of geschreven. In dat geval behoort gij, met eigen woorden, te beschrijven, te verhalen, -- te 'verhandelen' wat de tekst aan boodschap (bericht, informatie) inhoudt.

2 -- *De tekstlengte.*

a. Het bondig ('kort') verslag geeft de karakteristiek (RH 108.1, -- althans de, algemene definitie van 'karakteristiek'), d.i. de objectieve weergave van het wezenlijke. De 'hoofdzaken' zijn de spits van zo'n rapport.

b. Het omstandig of uitvoerig verslag.

Behalve de existentie en de essentie (RH 58, 106; -- 64; 50), worden dan de omstandigheden ook wel 'details' geheten (RH 102) - weergegeven, die de existentie/ essentie preciezer weergeven.

Opm.-- Wanneer het gegeven tekstueel is - een boek, artikels, dan heet men, sedert enige tijd, een bondig verslag 'tekstsamentrekking'. De structuur is 'veel-éénduidig'.

Samengevat.
Het rapport wordt gedefinieerd door
a. het gegeven (een zaak of een tekst) en
b. het gevraagde (een kort of een omstandig verslag).
Dit laatste met of zonder waardeoordeel van uwentwege (RH 75).

De oorsprong. (141/143)
Historisch gezien lijkt het ons dat Herodotos van Halikarnassos (-484/-425; de 'Vader van de geschiedschrijving') de eerste Antieke Griek is, die zich omtrent wezen en waarde van het verslag zeer nauwkeurige gedachten heeft gevormd.

RE142

Bibl. st.:
-- *Fr. Krafft, Geschichte der Naturwissenschaft*, I (*Die Begründung einer Wissen-schaft von der Natur durch die Griechen*), Freiburg, 1971, 141/167 (*Die Quellen des Erdbildes von Hekataios von Milet und Herodotos von Halikernassos*);
-- *C.C. J. Daniëls, Religieus-historische studie over Herodotus*, Antwerpen/ Nijmegen, 1946.

Zoals Krafft in de titel aanduidt en, nog meer, in het behandelingskader - de Ionische 'fysiek' (= natuurwetenschap en natuurfilosofie) -, is een Herodotos (Lat.: Herodotus) te situeren in een stroming, die erg empirisch ingesteld is. Waarnemingen zijn de grondslag. Binnen dat zakelijk kader moet men nu wat volgt verstaan. Zoals Daniëls, o.c., 16, 100, 178, zegt, onderscheidt Herodotos in het verslag twee 1agen.

a. Wat hij heet 'de historiè' (in een ander Antiek-Grieks dialect: 'historia'). Daaronder verstaat hij "het vrije onderzoek naar de toedracht (informatie, boodschap)", die alle mogelijke gegevens kenmerkt. De 'historiè' is, in andere termen, de stof of opgestapelde gegevens, voor zover er geen schikking of vormgeving (RH 12) in aanwezig is. M.a.w.: alle losse elementen der vinding

(RH 12).--

De methode.

De vinding of heuristiek verloopt tweeledig.

(i) De 'aut.opsia', het ooggetuigenverslag, geleverd door mensen die direct de gegevens - de feiten - hebben waargenomen.

(ii) Het 'marturion', het getuigenis, geleverd door de act van 'marturia', het getuige-nisafleggen. Waarbij de verslaggever/ verslaggeefster indirect waarneemt.

b. Wat Herodotos heet 'de logos'. Dit is de door schikking en vormgeving 'gevormde' stof. De tekst, dus, die het verslag uitmaakt.

De methode.

Wat Herodoteïsche verslaggeving kenmerkt, is de perspectief, het gezichtspunt, waardoor een losse veelheid van gegevens tot eenheid, logische samenhang, kan gebracht worden. Niettegenstaande Herodotos zichzelf als 'histor' informant, berichtzoeker, bestempelt, toch spreken de feiten niet steeds uit zichzelf (RH 82: subjectgebonden betoog). Behalve de materialen is er 'logos', bewerking door de menselijke geest, nodig. Deze uit zich in het gezichtspunt.

Appl. model.

Bij hem is dit, in hoofdzaak, de kuklos - gedachte. In de 'fusis' (natuur; RH 20, 21) is regelmatig een proces (RH 127) aan de gang. Vele gegevens **a.** beginnen klein, **b**. groeien, **c.** komen op een toppunt, **d.** om, plotseling, neergeworpen te worden (o.c., 27; 93v.; 199

RE143

In humane gegevens: iemand begint 'klein', ziet zijn bedrijf toenemen; i.p.v. maat te kennen en de eigen begrensdheid, gaat hij/zij - meestal - door. De 'hoge' - 'gelukkige' (b.v. schatrijke) - toestand, die zodoende veroorzaakt wordt, behelst zowel een objectieve grensoverschrijding als een subjectief doorleefde 'hoogmoed' (hovaardij) - 'hubris', arrogantia (RH 23), geheten.

Deze twee aspecten samen vormen een 'aitia', een schuldsituatie, -- normaal gevolgd door een 'tisis', uitboeting. Dit proces wordt - volgens de diepreligieuze Herodotos - door 'to theion', de ene of andere godheid (god, godin) of zelfs de gezamenlijkheid der polytheïstisch godheden beheerst (zij zijn er de 'archè, principium, de vooropstelling, van). Maar het is intrinsiek in de 'fusis', de wezenheid, van de dingen - planten, dieren, mensen (vooral

politieke systemen) - duidelijk vaststelbaar voor wie:

(i) vanuit de perspectief van de 'kuklos' (cyclus, kringloop)

(ii) grondig informatie verschaft.

Zo b.v. is landhonger (imperialisme) voor een aantal landen en hun heerser(s) de drijvende kracht achter dat kringlopig proces "begin/ toename/ toppunt (grensoverschrijding/ schuld/ ondergang".

Appl. model

Wie radio of tv beluistert, heeft regelmatig met de reportage te doen. Dit is duidelijk de 'autopsia', het ooggetuigenverslag, van een Herodotos. Volgens *G.u.I. Schweikle, Hrsg., Metzler Literaturlexikon*, Stuttgart, 1984, 364f. (Reportage), omvat een goede reportage twee aspecten:

a. het reine verslag, d.i. de objectief - zakelijke weergave (beschrijving/ verhaal) van de feiten (een personage, een toestand, een gebeuren, -- een boek) en

b. gebeurlijk maar niet-noodzakelijk een duidingstrek (wat met Herodotos' perspectief (gezichtshoek) parallel loopt). De reportage, in journalistieke zin, ontstond +/- 1880 als vorm van verslag voor het dagblad.

Appl. Model: Georges Simenon (1903/1989) (143/144)

"Georges Simenon is 85. -- Lausanne 10 (ATS). -- Georges Simenon wordt beschouwd als de vruchtbaarste Franstalige romancier sedert *Honoré de Balzac* (1799/1850; *La comedie humaine* (+/- 90 boekdelen)). Vrijdag a.s. gaat hij, te Lausanne, zijn 85ste verjaardag vieren, -- hij woont daar sedert een goeie dertig jaar. -- Hij werd op 12.02.1903 te Luik (België) geboren. Hij doorliep zowat de hele wereld, totdat hij zich in 1955 in Zwitserland vestigde.

RE144

Georges Simenon heeft onder zijn naam bijna tweehonderdtwintig romans gepubliceerd, waaronder tachtig politieromans, die commissaris Maigret beroemd hebben gemaakt. Onder een schuilnaam gaf hij bijna driehonderd andere werken ten beste. Zijn boeken werden in zeventig talen vertaald, in veertig landen gedrukt. Zij werden zestig keren voor verfilming en meer dan tweehonderd keren voor tv omgewerkt.

Naar schatting zouden reeds bijna vijfhonderdmiljoen lezers/ lezeressen hem gelezen hebben. En zouden honderden miljoenen luisteraars/ luisteraarsters en tv-kijkenden zijn psychologische of politionele werken

gehoord en/of gezien hebben, -- over de gehele planeet.

Officieel heeft G. Simenon het schrijven in 1973 gestaakt, maar in 1981 publiceerde hij nog zijn Levensherinneringen. Hij werd, met de eremedaille van de stad Lausanne, vereremerkt. Hij werd vele malen gehuldigd in de vreemde. Zeer teruggetrokken in een klein huisje leeft Simenon in le canton de Vaud, zijn …dertigste verblijfplaats.

Vermelden wij "pour la petite histoire" (RH 125) dat hij op 13.02. 1903 zou geboren zijn, maar dat zijn moeder, wegens haar bijgeloof, hem deed inschrijven op 12.02.1903".

Opm.-- Wij hebben dit artikeltje uit le *Journal de Genève* 11.02.1988 opzettelijk niet duidelijk ingedeeld. Studentin/ student, er steken zeker gemeenplaatsen (in een dergelijk verslagtype regelmatig terugkerende rubrieken (tekstonderdelen)) in, zoals ongeveer RH 74vv. (topiek) werd omschreven: zoudt gij ze uit de tekst kunnen halen? Welke perspectief (Herodoteïsch) beheerst hier de elementen van de tekst? Om maar één voorbeeldje te vernoemen.

Deuterosofistische modellen (144/146)

Marrou, *Hist.d.l' éducation,*239, zegt ons dat de leerlingen een 'muthos' (verhaal, fabel) moesten leren verslaan. -- Wij geven een antiek-typisch modelletje.

De leeuw en de vos.

Een leeuw, met de dag ouder, werd erg verzwakt. Aan zijn voedsel kon hij, o.g.v. zijn kracht en snelheid, niet meer geraken. Gevolg: hij hield zich doorlopend op in een grot, -- onder de schijn dat hij ziek was. -- De dieren - in de mening dat dit paste - kwamen hem tot binnen in zijn grot bezoeken. Waarbij de leeuw ze, telkens weer, vatte om ze te verslinden. Ook een vos kwam in de nabijheid. Hij doorzag de list van de leeuw en zette zich neer buiten de grot. Vanop die plaats vroeg hij aan de leeuw hoe hij het stelde. De leeuw zei: "Met mij gaat het slecht. Doch een vraag: om welke reden komt gij niet eens bij mij in de grot? Dan zouden wij met elkaar kunnen praten". Waarop de vos: "Ik zou wel willen binnenkomen, -- was het niet dat ik vele voetsporen vaststel van dieren die binnengaan, maar geen enkel voetspoor van iemand, die buitenkomt".

RE145

Op gelijkaardige wijze maken schrandere mensen uit 'tekmèria', (RH 83:

duidelijke tekens), 'tekens; de gevaren op en ontkomen zij eraan. -- Studentin/ student, tracht weerom **(i)** de indeling te vinden, **(ii)** de perspectief die het verhaaltje - een klassiek dierenverhaal, zoals gij er wellicht in uw klas ook vertelt - beheerst, te formuleren.

Zodoende leert gij, aan de hand van 'kleine voorbeelden' ('paradigmata' of schoolvoorbeelden), zelf een verslag maken. Misschien kunt gij ook de hoofdindruk-- pathetisch (RH 73) -- trachten te vatten - met name: welk gevoel juist komt op nadat men net verhaaltje gekozen heeft?

De Deuterosofistiek (RH 28,-- 112,-- 53, 78) heeft ons, via teruggevonden getuigeresten, een voorbeeldje nagelaten. Misschien kan het u, in de klas, dienen. De *Papyrus Fayoum* heeft ons een leerlingenwerkje nagelaten.

Gegeven: een mythe in versvorm (niet bewaard);
Gevraagd: een parafrasis, een parafrase (verslag, zo dat men zelf met eigen woorden verslaat wat de tekst biedt).
Ziedaar de opgave (RH 66 (// 115).

Ziehier nu de tekst die de leerling(e) daarop gemaakt heeft. "Een jongen, die zijn vader vermoord had en "die de wetgeving inzake vadermoord vreesde, vluchtte de woestijn in" (*opm.:* is een citaat of aanhaling uit wat de leerkracht voorgelezen heeft).

Terwijl hij doorheen het gebergte trok, werd hij door een leeuw achternagezeten. Met die leeuw op zijn hielen klom hij in een boom. Daarop zag hij een slang ('drank') in de richting van zijn boom snellen om er, mogelijkerwijze, ook in op te klimmen. (...). Terwijl hij voor die slang op de vlucht was, deed hij een val. -- (Gnomè, sententia) (RH 29, 72): De booswicht ontsnapt aan een godheid niet: "De godheid zal de booswicht voor het gerecht dagen"(weerom een aanhaling in versvorm).

RE146

Regulatief en Applicatief model.
Indien er een koppel is dat een gemeenplaats is, dan is het het universele model en het particuliere, resp. singuliere model. -- Cfr RH 31, 87. -- Hier hebben wij een toepassing.

(i) In de eerste fabel wordt, op het einde, de zedenles uitgezegd. Het is een model-theoretische formule: de schrandere mens (het origineel of onbekende) wordt beschreven in termen van de vos (het model of, dankzij de fabel, het

bekende). Het is zelfs een semiotische wijsheid (RH 49): zoals een U. Eco, in zijn De naam van de roos, het duiden van 'tekens' - sporen - centraal stelt, zo staat ook in deze Antieke fabel het duiden van tekens centraal, (maar opgenomen in lotsanalyse (RH 135): de kosmos, waarin wij ons situeren, -- de samenleving, waarbinnen wij leven, zij zijn onguur. (Zoals in de ballade); zij stemmen tot een ongeborgenheidsgevoel.

Maar één reactie, de sterke, biedt het hoofd (RH 50: ABC - theorie); 89 (prikkel/ antwoord)): de 'vos' doet zoals Herodotos, nl. hetzij door 'autopsia' eigen onderzoek, hetzij door 'maituria' het getuigenis van anderen, zoekt hij de sporen van het gevaar. -- Om er niet in te trappen.

Besluit:

Zonder de zedenles, d.i. het regulatief - universeel model, is de fabel blind; zonder het verhaaltje, d.i. het applicatief-singulier model, is de fabel leeg.

(ii) In de tweede fabel is het laatste zinnetje een versje en wel van Menandros van Athene (-342/-291; -- waardoor wij weten dat de tekst dateert van na die tijd), een beroemd blijspeldichter. Het is een typisch 'mythologische zedenles: In de Antieke, nog niet uitgeholde mythe treedt de godheid (met allerlei 'mythische' wezens) op, telkens wanneer grensoverschrijding geschiedt (zoals wij zo-even bij Herodotos zagen; RH 143: kuklos): vadermoord is grensoverschrijding.

Weerom is de fabel (mythische fabel) lotsanalyse: wie zijn vader het 'lot' aandoet vermoord te worden, mag zich, vanwege de ene of andere mythische macht (RH 128, 135), aan een navenant 'lot' verwachten.

Weerom: zonder het zedelesje, het regulatief model, blijft de mythische fabel een blinde tekst zonder 'perspectief'; zonder het singuliere vertellingetje blijft de abstracte zedenles leeg.

Opm.-- *M. Heidegger, Sein und Zeit*,I; Tübingen, 1927, 1949-6, 191/196 (De fabel van de Cura (Sorge)), bewijst dat zelfs een Fundamentalontologe als hij in een fabel inzichten kan aantreffen.

RE147

De tekstsamentrekking. (147/152)

Bib1. st.:

-- *Y. Balloni, Méthode de contraction et de synthèse de textes* (*Concours d'entrée des grandes écoles)*, Paris, 1983-2;

-- *J. Moreau, La contraction et la synthèse de textes*, Paris, 1977; -- Editions Marketing, *Contraction et synthèse de textes A l'entrée des grandes écoles* (*Epreuves intégrales des concours*), Paris, 1983.

De laatste jaren wordt, o.m. in Frankrijk, de traditionele verhandeling vervangen door de enkelvoudige ('contraction') of de meervoudige ('synthese') samentrekken

Appl. model

De Ed. Marketing, o.c.,5/8, geven volgend specimen. -H.E.C. 79 (Polytechnique).

Duur: drie uren. -- Vat, in vierhonderd woorden, volgende tekst - een tekst van *Roger Caillois* (1913/1978), *L'esprit des sectes* - samen. Belicht daarbij

(i) de hoofdideeën en **(ii)** de gedachtegang *('l' articulation de la pensée'*) van steller. -- Geef, op het einde van uw kopij, het aantal gebruikte woorden aan.

Opm.-- Valt op de kwantificering, in juiste getallen, van de tekst.

Gegeven: de tekst van Caillois;

Gevraagd: een gekwantificeerd verslag van tekstverkortende aard.

Ziedaar de opgave.

Appl. model

E.S.C.A. 79. -- Duur: drie uren. -- Vat volgende tekst (...) in vierhonderd woorden samen. -- De kandidaten moeten, op de kopij, met 'schijven van vijftig regels' (alle vijftig lijnen), het aantal gebruikte woorden in de rand vermelden, -- juist tegenover de aan dat aantal beantwoordende regel.

Het totale aantal gebruikte woorden wordt op het einde van de kopij vermeld. -- Een overschrijding van tien procent is toegelaten. Boven de 440 woorden, echter, zal, bij iedere schijf van tien woorden, één punt afgetrokken worden, bij de verbetering. -- De verbeteraars houden met de uitvoering rekening (o.c., 109/113).

Precisering.

Y. Stalloni, o.c.,7, preciseert: meestal is de puntenaftrekking één punt voor iedere snede (= tekstgedeelte) - één punt op een totaal van twintig - voor iedere 'snede' van tien woorden boven de tolerantiedrempel. Indien b.v. 400 woorden gevraagd worden, dan is de marge 40 (d.i. tot 360 of 440 afwijkend). Vanaf 359 of 441 woorden (te weinig of te veel) verliest de kandidaat één punt; vanaf 359 of 441 woorden (te weinig of te veel) verliest hij er twee. -- Besluit: een niet malse eis om te lukken.

RE148

Definitie (regulatief model).

J. Moreau, o.c., definieert de 'contraction' (enkelvoudige tekstsamentrekking) als volgt.

Gegeven: één tekst;

Gevraagd: deze herleiden tot één derde, één vierde, één vijfde, enz., van zijn lengte.

De 'synthèse' (meervoudige tekstsamentrekking): hier is de verhouding 'veel-éénduidig'.

Gegeven: meer dan één tekst;

Gevraagd: deze teksten tekstverkort weergeven. En wel onder het oogpunt van de eenheid (samenhang, gelijkenis) ervan, -- hetzij naar onderwerp hetzij naar behandeling.

Dit betekent dat tekstverkorting én de 'historiè' (de inhoud, de 'elementen', die het gegeven, waarover die tekst het heeft) én de 'logos' (de schikking (= plan, indeling gedachtegang) én de vormgeving (stilering) betreft, -- tenzij dit in de opgave anders vermeld wordt.

De werkwijze.

Gesteld: gij staat voor zo'n opdracht. Wat gaat gij doen? -- Y. Stalloni geeft het volgende als raad.

(1).-- ***de tekst in zijn geheel eerst lezen.***

Stalloni zegt dat men voor 4.000 woorden omtrent 30 tot 40 minuten nodig heeft.

Opm.-- Wij treden deze raad bij: wie dat niet doet (en, onmiddellijk, begint met de deelanalyse), riskeert het economiebeginsel (sedert de Laatscholasticus Petrus Aureolus (Pierre d'Auriol; +1322) te miskennen: men verliest zich in details. Het economiebeginsel zegt: "Entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem" (De zijnden (punten van een analyse b.v.) moeten niet vermenigvuldigd worden, tenzij wanneer dit nodig is).

Kort: doe niet met 'meer' wat met 'minder' ook gaat.

De aanvankelijke totaallezing van uw tekst zal u hoofdgedachten, hoofdindrukken, belangrijke delen doen ontdekken.

(2).-- ***De tekstonderdelen daarna analyseren***.

Stalloni: **a**. vat eerst de grotere tekstonderdelen samen (wat een inzicht in

het plan, de indeling, behelst); **b.** vat, daarna, de paragrafen (= tekstonderdelen met telkens juist een gedachte) samen. **c.** Vat de gehele gedachtegang telkens samen na de samenvatting van iedere paragraaf.

Opm.-- Voor punt **c** zouden wij een klein voorbehoud maken: ja, indien men de totale gedachtengang apart samenvat.

Kleinschalig model. (149/150)
Bibl. st.: *G. Niquet, Structurer sa Pensée/ Structurer sa phrase*, Paris, 1978, 10/12.
Gegeven: een stel kortere teksten;
Gevraagd: deze tekstverkort weergeven.

RE149

(A)1. De tv loopt op late avonden uit: vaak is zij medeverantwoordelijk voor onze morgenvermoeidheden.

(A) 2. Geen vin wordt nog verroerd! Zich verplaatsen om iets anders te beleven of om medemensen te ontmoeten: uitgesloten! Men zit, vastgespijkerd, op het tv-scherm te gapen (…).

(A)3. De mens als tv-kijker/ tv-kijkster, is aan een louter lijdelijke kennismaking met het heelal toe: langs de tv krijgt hij/ zij wel informatie toegeschoven, doch zelf licht hij/ zij zich niet actief in.

(A)4. De tv-beelden dwarrelen, rukwinden gelijk, over het scherm (…). De wereld wordt tot een wervelstorm, een draaikolk. Als vallende bladeren worden de nieuwsberichten, eens doorgegeven, meegesleurd.

(A)5. Wat werkelijk is en wat puur ingebeeld is, - dat alles loopt ineen: Stendhal (= Henri Bayle, dit 'Stendhal' (1783/1842; Frans romanschrijver)) vlak nevens Georges Pompidou (1911/1974; Frans president 1969/1974); (…) Don Juan (legendarisch figuur; misschien ooit een Spaanse edelman, Don Juan Tenerio, die, gedurende de XVI-de eeuw, in Sevilla leefde) wordt op Sylvie Vartan (huidige Franse actrice) verliefd. (…) Het is, cultureel gesproken, volop 'Vlaamse kermis'!

(A)6. Zeg mij hoe gij uw vrije tijd besteedt, en ik zal u zeggen tot welk cultuurtype gij behoort (aldus een socioloog). Op de tv-verwerking toegepast, toont ons dit zinnetje dat o.m. de zondagse tv-programma's een mogelijke waardemeter van de tv- cultuurver-spreiding bieden. Zij reiken van de

Western, ‘s namiddags, tot de smartlapvertoning, ‘s avonds. Wat een teleurstellende middelmatigheid, gespreid over armzalige scenario’s, teksten, bedoelingen, beelden op het tv-scherm! Alles komt neer op het doden van de tijd. Resultaat: juist als de kijkdichtheid bijzonder groot is, stoot men op een massief verspreide, smakeloze middelmatigheid.

(A)7. Een tv-verslag (‘reportage’; RH 143) komt nooit in zijn volledigheid en zonder ‘toelichting’ (‘commentaar’) op het tv-scherm. De tv-verslaggever/ tv-verslaggeefster beperkt zijn/ haar beelden tot een smalle keuze en voegt er zijn/ haar eigen duiding aan toe. Het is, meteen, zonneklaar: de tv dringt ons haar zienswijze en haar waardeoordeel omtrent de gebeurtenissen op.

(B)1. Soms denkt men dat de tv-beelden rechtstreeks overkomen en lijdelijk verwerkt worden. De werkelijkheid is anders: het ene lid van het gezin wil sportuitzending, het andere een film, nog een ander technologie of toneel. De mediagenieter is, tegelijk, mediaduider, ja, mediakritieker. Verre van ze steeds te doen verzuilen binnen de eigen perspectief, kan de tv ook de gezinsleden tot onderlinge discussie nopen.

RE150

(B)2. De bijval van uitzendingen over geneeskunde hoeft niet te verwonderen: deze uitzendingen gaan in op een nood bij de kijker of kijkster, -- de behoefte aan het inwinnen van inlichtingen wit betreft geneeskunde. (….).

(B)3. De tv stelt de wereldletterkunde ter beschikking van het publiek. Iets, dat - zonder de tv - nooit buiten een mini-kringetje van gegadigden zou geraakt zijn.

(B)4. Ik ben leerkracht in Franse letterkunde. Op zekere dag verrassen mijn leerlingen mij: zij waren in een redetwist verwikkeld omtrent *Le rouge et le noir* (een roman van *Stendhal* (1831)). Ik was benieuwd (…): zij hadden, warempel, een film gezien - ‘s avonds tevoren - op basis van genoemde roman. Mijn boekhandelaar vertelde mij dat, behalve jongeren, ook anderen dit gedaan hadden, meer nog: de verkoop van het boek was, sindsdien, gevoelig gestegen. Hetzelfde deed zich voor na *Germinal* (uit de reeks Les Rougon-Maquart (1885) over het leven der mijnwerkers, -- van de Naturalist *Emile Zola* (1840/1902). (…). -- Tot daar de voorgelegde tekst.

Uw verslag.

(1) Volgens de Stalloni-methode hebt gij, nu, de tekst als geheel gelezen.

Opm.-- De belettering en becijfering, die wij er, op eigen initiatief, hebben aan toegevoegd, is bedoeld om uw analyse, voor deze ene keer, vlotter te doen verlopen. -- Kunt gij, nu reeds, de hoofdgedachte(n), samen met de hoofdindruk (axiologisch), in een snoort samenvattende titel vastleggen? Zo nl. dat de gedeelten (A) en (B) in die betiteling weergegeven worden?

(2) Steeds de Stalloni - methode: kunt gij, op een afzonderlijk papier (praktisch zijn), de gedachtegang (= schikking, volgorde der gedachten) - desnoods paragraafje na paragraafje - samenvattend (het is een tekstsamentrekking) weergeven?

(3) Vergelijk, terloops: (A)3/ (A)7,-- (A)3/ (B)1,-- (A)4/ (A)5,-- (B)1/ (B) 2, 3, 4. Wat komt uit deze toepassing van de comparatieve methode te votevoorschijn**4)** Zoudt gij, in termen van 'stelling' en 'betoog; de algehele tekst kunnen formuleren (samengevat, natuurlijk)? Zie RH 86. -(5).

Tel de woorden én van de opgavetekst én van uw samenvatting.

RE151

Applicatieve modellen. (151/152)

(1).-- ***De presentatie van een boek.***

Gesteld: een uitgever /uitgeefster vraagt u een boek 'aan te kondigen' op de omslag. Wat gaat gij doen? Enkele lijnen moet wezen en waarde (de twee hoofdzaken ('gemeenplaatsen') van een verhandeling) bij het publiek 'doen ingang vinden' (RH 11) - het thema bij uitstek van iedere retoriek Ziehier een paradigma. -

Op de kaft *van Gaël Fain, trad. Joseph Schumpeter, Capitalisme, socialisme et démocratie*, Paris, 1951 - 1, 1984-2, bevindt zich volgend verslag (tekstsamentrekking).

a. *Joseph Aloys Schumpeter* is in Oostenrijk, in 1883, geboren en, in 1950, in de USA gestorven. -- Hij wordt beschouwd als één van de beste economisten van onze tijd. Hij was de onbetwiste leider van de Weense School. Later werd hij prof aan Harvard University. Snel had hij een internationale weerklank.

b. Zijn beroemd werk *Capitalism, Socialism and Democracy*, London, 1942, gaat door voor één van de basiswerken over de moderne economie. Het biedt een weergaloze analyse van de economische fenomenen zoals wij ze beleven. -- Kan het Kapitalisme overleven? Kan het Socialisme lukken? Steller geeft een antwoord op beide vragen. Onderwijl geeft hij een voorgevoel van de

ontwikkeling van onze economie in de wereld van morgen.

Opm.-- De twee gemeenplaatsen van een boekaanbieding zijn, natuurlijk:
a. de steller van de tekst, **b.** de zeer kort geschetste inhoud van zijn boek.
-- Wat wij in bovenstaande aankondiging duidelijk terugvinden.

(2) -- ***USA: 'Fast Food' van de cultuur in Californië.***
Journal de Genève 03.11.1981.-- Santa Monica,1(AFP).
"Zoveel boeken; zo weinig tijd!"-- Twee Californische uitgevers hebben dit dilemma willen oplossen: zij publiceren een cassette die u toelaat tien klassieke werken in tien minuten tijd te 'lezen'.

Deze cassette is voor de Yuppies bestemd, -- jonge Amerikaanse carrièrejagers, die altijd tijd te weinig hebben en op een gemakkelijk te verwerven cultuur tuk zijn. --- "De verkoop van boeken, die op cassette vastgelegd zijn, neemt in de USA meer en meer toe. Wij hebben gemeend dat het hoog tijd wordt ze alle samen te trekken". Aldus Jim Becker (31).

Met "tien klassieken in tien minuten" is het mogelijk in zeshonderd seconden te weet te komen waarover het gaat in *Moby Dick, Gejaagd door de wind, Robin des bois, De druiven der gramschap, Romeo en Juliette, Gatsby, A Tramway named Desire, Alice in Wonderland, Oliver Twist en de Odusseia.*—

RE152

Deze tekstsamentrekkingen worden voorgelezen door een acteur bekend om zijn spreeksnelheid. Zij duren elk zestig seconden.

Behalve *Gejaagd door de wind* en *Gatsby*, die respectievelijk 0,48 en 0,75 seconde meer toegemeten krijgen. "De 'grote literatuur' heeft deze bijkomende halve seconde van doen" licht Andy Meyer (32) toe.

Sommige literatuurliefhebbers zullen wellicht protest uitbrengen, als zij vernemen dat Gejaagd door de wind een - inderdaad verwonderlijke - tekstsamentrekking ondergaat: het werk wordt, in drie zinnen - met een totaal van driehonderdvijftig woorden samengetrokken. Onmogelijk: Oorlog en vrede tot vijfenzestig seconden samen te trekken.

De tekstinperkingen door Becker/ Meyer aan de tekstomvang opgelegd hebben blijkbaar ook haar grenzen. Zo b.v. behoort Oorlog en vrede niet tot de 'Tien klassieken' : het was gewoon onmogelijk de tekst van Lev Tolstoj binnen de vijfenzestig seconden samen te trekken.

Tropologisch toemaatje.

'Tropologie' is één onderdeeltje van de stilistiek (RH 12, 38, 70, 93v., 99, 101, 137, 142). -- De tropen zijn metafoor, metonymie, - synecdoche. --

C. Stutterheim, Het begrip 'Metaphoor; Amsterdam, 1941, 517,-- aangehaald in *A. Mussche, Nederlandse poëtica*, Brussel, 1948, 49, toont ons hoe de metafoor op tekstsamentrekking gesteund is.

a.1. Kolonel A. vocht, in Atjeh, zo dapper als een leeuw.
a.2. Kol. A. was zo dapper als een leeuw.
a.3. Kol. A. vocht als een leeuw.
a.4. Kol. A. was als een leeuw.
Tot hier werkt een vergelijking.

Nu de metafoor:
b.1. Kol. A. was een leeuw.
b.2. Kol. A., de leeuw van Atjeh, ...
b.3. Deze leeuw....

Besluit.

Zowel de tropologie als b.v. de hierboven aangehaalde Californische tekstsamen-trekkingstypes bewijzen dat het begrip "verslag; in de zin van "tekstverkortend verslag" een vast bestanddeel uitmaken zowel van de oeroude taal (de metafoor is bij alle Primitieven gekend) als van de nu groeiende taal, die bestemd is voor b.v. haastig levende, maar op degelijke informatie afgestemde tijdgenoten.

A. T'Jampens, 9730 Nazarteh
Deo trino et uno Mariaeque gratias maximas (03.04.1989)

Inhoud:

Inleiding. -- 01/05
(De 'nieuwe ongeletterdheid'; bibliografische steekproef; Eerste omschrijvingen).

1. Is vakwetenschap van 'welsprekendheid' afzonderbaar? 06/10

2. De geledingen van de retorische act 11/16
(tekstuologische en dramaturgische retoriek).

3. Het ontstaan ('genesis') van de Griekse retoriek. 17/27

(Homerische tijd; de 'polis' (Thales van Miletos);
De Siciliaanse agonistiek; het trivium)

4. Retoriek in de zin van literatologie. -- 28/37
(Het Augusteïsch tijdvak/ de Deuterosofistiek;
de recentere tekstuologie (hulpwetenschappen).

5. Retoriek als informatie- of communicatietheorie. -- 38/51
(Berichtgever/ bericht/ berichtontvanger; semiotiek; signifiek;
Duidingsleer (Duitse Hermeneutiek/ Peirce' s interpretatieleer);
ABC - theorie).

6. De verhandelingstheorie. -- 52/59
(Definitie; de slagader; typologie; -- opgave-hermeneutiek
(= taakduiding) gegeven/ gevraagd + analytische en
lemmatisch-analytische methode).

6.1. Verhandelingsleer: existentie/ essentie. -- 60/65
(M. Mead: The Coming of Age in Samoa; -- Derek Freeman).

6.2. Verhandelingsleer: opgavehermeneutiek (thematiek). -- 66/73
(Gegeven (thema)/ gevraagde (problematiek). – de probleemstand
(Vraagstand); thematiek (antepredicatieve en predicatieve
Onderwerpen)).

6.3. Verhandelingsleer: de topiek (gemeenplaatsenleer). -- 74/81
(Epistemologische en axiologische - gemeenplaatsen; --
Existentie/ essentie en omstandigheden; -- de Chreia; -
Wezensdefinitie; opsomming (indeling, typologie).

6.4. Verhandelingsleer: logica en methodeleer. -- 82/91
(Het logisch strenge bewijs leveren of, tenminste, een stelling geloofwaardig maken; -- bewijzen (objectgebonden/ subjectgebonden); receptie (Peirce's vier types van denken); -- syllogistiek (J. Lukasiawicz' schema: de- en reductief); - het ontwerpen van een theorie; -- natuur- en geesteswetenschap).

6.5.-- Verhandelingsleer: pathetiek. -- 92/10
(Pathos: gevoelsargumentatie in berichtgever/ bericht en berichtontvanger; axiologische gemeenplaatsen
(Scheler; Bettermann). -- de verleiding; -- verkoopkunde).

7. De beschrijvingsleer. --- 106/121

8. De verhaalleer (narratiek, narratolopie). -- 122/140

9. De verslagkunde. -- 141/152